

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERGENLERDE GÖRÜLEN KURAL DIŞI DAVRANIŞLARIN AİLE
İŞLEVSELLİĞİ, AİLE RİSK FAKTÖRÜ VE YAŞAM KALİTESİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Fatoş BULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2010

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERGENLERDE GÖRÜLEN KURAL DIŞI DAVRANIŞLARIN AİLE
İŞLEVSELLİĞİ, AİLE RİSK FAKTÖRÜ VE YAŞAM KALİTESİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Fatoş BULUT

Danışman: Prof.Dr. Turan AKBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2010

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Turan AKBAŞ
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Songül TÜMKAYA

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2010

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ERGENLERDE GÖRÜLEN KURAL DIŞI DAVRANIŞLARIN AİLE İŞLEVSELLİĞİ, AİLE RİSK FAKTÖRLERİ VE YAŞAM KALİTESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Fatoş BULUT

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Turan AKBAŞ

Ocak 2010, 116 sayfa

Bu araştırmada 14-18 yaş aralığında bulunan ergenlerde görülen kuraldışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörleri (anne-babanın alkol kullanma durumu, ev içi şiddet, ebeveyn çatışması,...) ve yaşam kalitesi (yüksek-düşük) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden 695 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin kuraldışı davranış düzeylerine ilişkin veriler “Kuraldışı Davranış Ölçeği” (Kaner, 2001), aile işlevselliğine ilişkin veriler “Aile Değerlendirme Ölçeği” (Bulut, 1990), aile risk faktörlerine ilişkin veriler araştırmacı tarafından hazırlanan “Aile Risk Faktörleri Anketi”, kişisel ve ailesel özelliklere ilişkin veriler araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin veriler ise “Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği” (Ravens-Sieberer ve Bullinger, 1998) kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis’ ten yararlanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenler, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlere kıyasla kuraldışı davranışları daha yüksek oranda göstermektedir.

Bunun yanında geniş aileye sahip olan, anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan, gelir düzeyi yüksek olan, anne-babası alkol kullanan, anne-babası sık sık kavga eden, aile içi şiddet gören, anne-babasından ilgi, sevgi görmeyen, ebeveyni otoriter tutuma sahip, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan, ailesinde herhangi bir

suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ve yaşam kalitesi düşük olan ergenler arasında kuraldışı davranışların görülme sıklığı daha fazla bulunmuştur. Buna karşın, anne babaların birliktelik durumuna göre ve ailenin göç etme durumuna göre ergenlerin kural dışı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Sözcükler: Ergenlik, kural dışı davranış, aile işlevleri, risk faktörü, yaşam kalitesi

ABSTRACT**INVESTIGATION OF ADOLESCENT DELINQUENCY IN TERMS OF
FAMILY FUNCTIONING, FAMILY RISK FACTORS AND QUALITY OF LIFE****Fatoş BULUT****MA Thesis, Department of Education Sciences****Supervisor: Prof. Dr. Turan AKBAŞ****January 2010, 116 pages**

In this research, delinquency of adolescents at 14-18 years old was aimed to investigate interms of family functioning, family risk factors (marital conflict, domestic violence, alcohol abuse in family...) and quality of life (high-low). Datas was collected with 695 high school student (9, 10, 11, 12 grades). Datas of adolescent delinquency levels were collected by means of "Delinqueny Scale" (Kaner, 2001) and datas of family functioning was collected by means of "Family Assesment Device" (Bulut, 1990). Datas of family risk factors "Family Risk Factors Inquiry", personal and parental charactaristics was collected by means of "Personal Inquiry Form" prepared by researchers. Datas of quality of life means of "Kiddo Kindl Quality of Life Questioner" (Ravens-Sieberer ve Bullinger, 1998). Mann Whitney U Test and Kruskal Wallis Test are non parametrik data analyses. Techniques were utilized for data analyses. Results indicated that there is a significant relationship between difference delinquene level and problem solving, communication, roles, emotional responce, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve general fonsctions of family.

In addition, there is a significant relationship between difference delinquene level and large size of family, parental educational level, sosyo-economic level, alcohol abuse in parents, marital conflict, domestic violence, neglect, parental autorterian style, mental disorders in the family and offender person in the family and quality of life. Even though, no significant relationship was found between delinquency levels and immigration, parental togetherness.

Keywords: Adolescence, delinquency behavior, family funtion, risk factors, quality of life.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, ergenlerde görülen kural dışı davranışları aile yapısı, aile risk faktörleri ve yaşam kalitesi açısından incelemek amacı ile yapılmıştır.

Öncelikle bu araştırmaya yapıcı eleştirileri ile katkıda bulunan ve beni her aşamada destekleyen danışmanım Prof.Dr. Turan AKBAŞ' a, tezimi okuyarak değerli katkılarda bulunan jüri üyesi Doç.Dr. Songül TÜMKAYA' ya, hem jüri üyesi olarak hem de çalışmanın analizleri kısmındaki değerli katkılarından ötürü Yrd.Doç.Dr. Ahmet DOĞANAY'a teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın planlanması aşamasında bana yardımcı olan Yrd.Doç.Dr. Ferah ÇEKİCİ ve Öğr.Gör. İsmail SANBERK'e, özellikle analizler kısmında bana çok yardımcı olan Dr. Ercüment YERLİKAYA'ya, çalışmanın çeşitli aşamalarında fikirlerinden yararlandığım Yrd.Doç.Dr. Fulya Cenkseven ÖNDER'e, bu süreçte bana destek olan, yaşadığım sıkıntıları paylaşan oda arkadaşlarım Arş.Gör. Oğuzhan KIRDÖK ve Arş. Gör. Mükerrerem TAŞ'a teşekkür ederim. Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapan tüm hocalarım ve arkadaşlarıma, verilerin toplanması aşamasında yardımcı olan Raşit AVCI ve Yasemin BAŞARANOĞLU'na, araştırmaya katılan öğrenci arkadaşlara, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve çalışmaya maddi destek sağlayan Ç.Ü. Araştırma Fonu Saymanlığı'na teşekkür ederim (EF2008YL35). İki yıllık yüksek lisans ders ve tez aşaması süresince bana maddi destek sağlayan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na özel bir teşekkürü borç bilirim.

Bana her zaman inan, güvenen ve destek olan anne ve babama, tez hazırlama sürecinde yaşadığım sıkıntılarda hep yanımda olan Murat ATEŞ'e sonsuz teşekkürler...

Fatoş BULUT

Ocak, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	6
1.3. Araştırmanın Önem ve Gerekçesi.....	6
1.4. Varsayımlar.....	7
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar.....	9

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar.....	10
2.1.1. Kural Dışı Davranışlar.....	10
2.1.2. Kural Dışı Davranışları Açıklayan Kuramlar.....	11
2.1.2.1. Biyolojik Yaklaşımlar.....	11
2.1.2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar.....	11
2.1.2.3. Psikolojik Yaklaşımlar.....	13
2.1.2.4. Psikososyal Yaklaşımlar.....	15
2.1.3. Kural Dışı Davranışlar ve Aile İlişkileri.....	15
2.1.3.1. Aile İçi İletişim.....	16
2.1.3.2. Aile İşlevleri.....	17

2.1.3.3. Ebeveyn Tutumları.....	18
2.1.3.4. Evliliğin Niteliği.....	18
2.1.3.5. Ev İçi Şiddet.....	19
2.1.3.6. Boşanma.....	19
2.1.3.7. Aile Üyelerinin Psikolojik Sağlığı.....	20
2.1.4. Yaşam Kalitesi.....	20
2.2. İlgili Araştırmalar.....	22
2.2.1. Kural Dışı Davranışlar İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar.....	22
2.2.2. Kural Dışı Davranışlar İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar.....	25
2.2.3. Kuraldışı Davranışlar ve Aile İlişkileri İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar.....	26
2.2.4. Kuraldışı Davranışlar ve Aile İlişkileri İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar.....	29
2.2.5. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Kalitesi ile İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar.....	31
2.2.6. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Kalitesi ile İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar.....	32

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	33
3.2. Evren ve Örneklem.....	33
3.3. Veri Toplama Araçları.....	36
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu.....	37
3.3.2 Kural Dışı Davranış Ölçeği.....	37
3.3.3 Aile Değerlendirme Ölçeği.....	39
3.3.4 Aile Risk Faktörleri Anketi.....	42
3.3.5 Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği.....	43
3.4. Verilerin Toplanması.....	45
3.5. Verilerin Analizi.....	45

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Açısından Dağılımına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	47
4.2. Cinsiyete Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	49
4.3. Yaşa Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	49
4.4. Aile İşlevselliğine Göre, Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	50
4.5. Aile Risk Faktörleri Açısından Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	54
4.5.1. Anne-Babanın Birliktelik Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	58
4.5.2. Aile Tipine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	59
4.5.3. Anne-Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	60
4.5.4. Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	62
4.5.5. Anne-Babanın Alkol Kullanma Sıklığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	64
4.5.6. Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	65
4.5.7. Aile İçi Şiddet Görülmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	66
4.5.8. Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumlarına Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	68
4.5.9. Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	70
4.5.10. Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	72
4.5.11. Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin	

Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	73
4.5.12. Ailenin Göç Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	75
4.5.13. Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	76
4.5.14. Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi Ya Da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular....	77
4.6. Yaşam Kalitesi Düzeylerine Göre (Yüksek-Düşük) Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular.....	77

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1 . Cinsiyet ve Kural Dışı Davranışlar.....	80
5.2 . Yaş ve Kuraldışı Davranışlar.....	80
5.3 . Aile İşlevselliği ve Kuraldışı Davranışlar	81
5.4. Aile Risk Faktörleri ve Kural Dışı Davranışlar.....	85
5.4.1. Anne Babanın Birliktelik Durumu ve Kural Dışı Davranışlar.....	85
5.4.2. Aile Tipi ve Kural Dışı Davranışlar.....	86
5.4.3. Anne Babanın Eğitim Düzeyi ve Kural Dışı Davranışlar.....	86
5.4.4. Ailenin Gelir Düzeyi ve Kural Dışı Davranışlar.....	87
5.4.5. Anne Babanın Alkol Kullanma Sıklığı ve Kural Dışı Davranışlar.....	88
5.4.6. Anne Babanın Alkol Kullanma Sıklığı ve Kural Dışı Davranışlar.....	89
5.4.7. Aile İçi şiddet ve Kural Dışı Davranışlar.....	90
5.4.8. Ergenlerin Aileleri İle Sorunlarını Paylaşma Durumu ve Kural Dışı Davranışlar.....	90
5.4.9. Anne Babadan Algılanan Sevgi ve Kural Dışı Davranışlar.....	91
5.4.10. Anne Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumu ve Kural Dışı Davranışlar.....	91
5.4.11. Anne Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kural Dışı Davranışlar.....	92
5.4.12. Göç ve Kural Dışı Davranışlar.....	93

5.4.13. Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi Ya Da Kişilerin Varlığı ve Kural Dışı Davranışlar.....	93
5.4.1.4. Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi Ya Da Kişilerin Varlığı ve Kural Dışı Davranışlar.....	94
5.5. Yaşam Kalitesi ve Kural Dışı Davranışlar.....	94

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç.....	96
6.2. Öneriler.....	97
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	116

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine Dağılımına Göre Çapraz Tablo Sonuçları.....	34
Tablo-2: Ergenlerin Anne-Babalarının Sağ- Ölü, Öz-Üvey Olma Durumlarına ve Kimle Birlikte Yaşadıklarına Göre Dağılımları.....	35
Tablo-3: Ergenlerin Yaşadıkları Ailedeki Kişi Sayısı ve Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	36
Tablo-4: Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Ölçeklerinin İç Tutarlılık Katsayıları.....	42
Tablo-5: Ergenlerin KDÖ’ nün Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyete Göre Dağılımına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	47
Tablo-6: Ergenlerin KDÖ’ de ‘Beş ya da Daha Fazla Kez’ Yaptıklarını Bildirdikleri Bazı Maddelere İlişkin Frekans Dağılımı.....	48
Tablo-7: Ergenlerin Cinsiyete Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	49
Tablo-8: Ergenlerin Yaşa Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	50
Tablo-9: Aile Değerlendirme Ölçeği’ ne Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	51
Tablo-10: Ergenlerin Cinsiyetine Göre Aile Risk Faktörlerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımı.....	54
Tablo-11: Anne-Babanın Birliktelik Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	59
Tablo-12: Aile Tipine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	59
Tablo-13: Anne-Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kuruskal Wallis Testi Sonuçları.....	60
Tablo-14: Anne-Baba Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	61
Tablo-15: Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	62
Tablo-16: Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	63

Tablo-17: Anne-Babanın Alkol Kullanma Sıklığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	64
Tablo-18: Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	65
Tablo-19: Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	66
Tablo-20: Aile İçi Şiddet Görülmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	67
Tablo-21: Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kuruskal Wallis Testi Sonuçları.....	68
Tablo-22: Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	69
Tablo-23: Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu.....	70
Tablo-24: Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu.....	71
Tablo-25: Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Sonucu.....	72
Tablo-26: Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu.....	73
Tablo-27: Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu.....	74
Tablo-28: Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu.....	75
Tablo-29: Ailenin Göç Etme durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	76

Tablo-30: Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonucu.....	76
Tablo-31: Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U- Testi Sonucu.....	77
Tablo-32: Yaşam Kalitesi Düzeyi Yüksek Ve Düşük Ergenlerin n, X ve Ss Değerleri ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	78
Tablo-33: Yaşam Kalitesi Yüksek Ve Düşük Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	78
Tablo-34: Aile Yaşam Kalitesi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Kuraldışı Davranış Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	79

EKLER LİSTESİ

EK-1. Arfa.....	111
EK-2. Anket.....	113
EK 3. İzin Yazısı.....	115

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem

Ergenlik dönemi ve ergen davranışları yıllarca araştırmacıların ilgisini çekmiş ve çok yönlü olarak araştırılmıştır. Pek çok biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimin yaşandığı bir geçiş süreci olarak kabul edilen ve yaşamın en önemli dönüm noktalarından biri olan bu dönemde (Tamar, 2005), ergenin başarması gereken en önemli görevlerden biri bu değişimlere sağlıklı uyum yapabilmesidir. Bedensel özelliklerini kabul etmek, eril ya da dişil bir toplumsal rolü gerçekleştirmek, her iki cinsten yaşlıları ile yeni ve daha olgun ilişkiler kurmak, anne babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirmek, ekonomik bir mesleğe hazırlanmak, evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmak, toplumsal sorumluluk istemek ve kazanmak, davranışları yönlendirecek bir ahlak sistemine ve değerler grubuna sahip olmak (Havighurst, 1972) ve en önemlisi kimlik kazanımı, ergenden beklenen gelişimsel görevlerdir (Gander ve Gardiner, 2004).

Gelişimsel özelliklerindeki değişimlerin yanı sıra, ergenin iyilik halini tehdit eden riskli (problem) davranışları gösterme eğiliminin, bu dönemde arttığı gözlenmektedir (Jessor, 1991). Aileden özerk ve bağımsız olma isteği, artan akran baskısı, akranların öneminin artması, cinsel farkındalık gibi kazanılan özellikler, bireyin riskli davranışlara yönelmesinde etkili olur (Çok ve Kahraman, 2008). Riskli davranışların toplum tarafından uygun görülmemesi, ergeni çeşitli olumsuz yaşantılara yöneltme potansiyeli olmasına karşın, özellikle ergenlik döneminde bu tür davranışların görülme sıklığının artmasının nedenleri araştırıldığında, riskli davranışlarda bulunmanın ergene bir takım kazanımları olduğu bulunmuştur. Bu kazanımlar arasında kendini ispat etme, kişisel kimliğini doğrulama, kendi yaşamını kontrol edebilme, yetişkin otoritesine ve geleneksel topluma karşı açıkça karşı koyma, akran grubuna kabul edilme, kaygı, engellenme, yetersizlik ve başarısızlıkla baş etme sayılabilir (Jessor, 1991; Çok ve Karaman, 2008). Ingersoll'e göre suç işleyen ergenler "hiçbir şey olmamaktansa suça yönelmiş olmak daha iyidir" biçiminde düşünceler geliştirebilir. Çünkü, "suçlu" olmak da bir takım rollere ve değerlere sahip olmayı gerektirir. Tek fark bu rol ve değerlerin toplumun tercihinden uzak olmasıdır. (Akt: Özgen, 1999)

Bu araştırmada ‘kuraldışı’ olarak adlandırılan davranışlar, bazı araştırmalarda risk, problem, anormal, sapan, suç davranış olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2000; Delikara, 2001; Siyez, 2006). Bu tanımlamalardan riskli davranış dışındaki kavramların ergeni olumsuz biçimde etiketlediği ile ilgili görüşler yer almaktadır (Yılmaz, 2000). Yine benzer kavramlardan risk alma davranışı ile bu davranışı tercih eden kişinin davranışlarının sonuçları hakkında bilgi sahibi olması gerektiğinden yola çıkılarak, diğer kavramlar arasında ayırım yapılmaktadır (Jessor, 1991).

İlgili literatür incelendiğinde, ergenlik döneminde risk ya da problem davranış olarak adlandırılan davranışlar arasında sigara, alkol, madde kullanımı, fiziksel şiddet, saldırganlık, hırsızlık, çete kurma, çetelere üye olma, silah taşıma, yalan söyleme, kurallara uymama, evden kaçma, okuldan kaçma, erken yaşta cinsel ilişki, ergen gebeliği sayılabilir (Haugaard, 2001; Adams ve Berzonsky, 2003; Gullota ve Adams, 2005). Bu tür davranışların bazılarının kural dışı davranış olarak değerlendirilmesi davranışın görölme sıklığı ve ergenin yaşı gibi değişkenlere bağlıdır (Jessor, 1991). Örneğin, ergenlerin alkol ve madde kullanımını kural dışı davranış başlığı altında değerlendirebilmek için bu maddelerin kullanım sıklığı önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle ara sıra ortaya çıkan davranışlar ile kalıcı-sorun davranışları birbirinden ayırt etmek gerekir (Siegel ve Scovill, 2000). Cinsel ilişkide bulunma yaşı ise bu davranışın normal ya da problem davranış olarak değerlendirilmesinde önemli bir belirleyicidir (Jessor, 1991).

Ülkemizde riskli, suç içeren, problem, antisosyal davranış olarak adlandırılabilcek kural dışı davranışların daha çok suç işlemiş ya da işlememiş (Erdoğdu, 2005; Basut, 2004; Kırımsoy, 2003; Ünal, 1993), ıslah evinde bulunan ya da bulunmayan (Feimi, 1998; Türkeri, 1995; Başar, 1992) ergenler üzerinde yapıldığı görölmektedir. Bunun yanı sıra, sabit bir suçu bulunmayan, genel popölasyonda yer alan ergenlerin kural dışı davranış eğilimlerinin ve bunun çeşitli değişkenler ile ilişkisinin incelenmesine yönelik araştırmaların (Yılmaz, 2000; Balkaya ve Ceyhan, 2007) daha az sayıda olduğu görölmektedir.

İlgili Türkçe literatür incelendiğinde, kuraldışı davranışlar ile ilgili en çok araştırılan konuların; bu tür davranışların *görölme sıklığı* (Aras ve ark., 2007; Siyez, 2007; Ögel, Tarı, Eke-Yılmazçetin, 2006; Ögel ve ark., 2004) *suçlu grubun sosyo-demografik* (yaş, cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi...gibi) *özellikleri* (Akduman ve ark.,

2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Güleç ve ark., 2001; Yılmaz, 2000), *aile ilişkileri* (Sipahioğlu, 2002; Kaner, 2001), *akran ilişkileri* (Kıran, 2002; Delikara, 2001), *okul başarısızlığı* (Feimi, 1998), *koruyucu ve risk faktörler* (Alikasıfoğlu, 2009; Siyez, 2006) ve *suçu önleme çalışmaları* (Siyez ve Palabıyık, 2009; Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004) olduğu görülmektedir. Bu araştırma konuları kendi içinde incelendiğinde, kural dışı davranışların en çok, görülme sıklığı ve sosyo-demografik değişkenler açısından araştırıldığı görülmektedir. Bunu sırayla aile, okul, arkadaş bağlamında kural dışı davranışların ele alınması takip etmektedir. Ancak, risk ve koruyucu faktörleri ortaya çıkarmaya ve bunlara yönelik önleyici programlar geliştirmeye yönelik araştırmalar sayıca daha azdır.

Bu konu ile ilgili yabancı literatür incelendiğinde ise kural dışı davranışların, özellikle ailesel nitelikler ile ilgili çok çeşitli değişkenler açısından incelendiği görülmektedir. Örneğin; *aileden algılanan sosyal destek* (Buysse, 1997; Torrente ve Vazsonyi, 2008), *ebeveynlerden çocuklara anti-sosyal davranışların aktarımı* (Dogan, Conger, Kim ve Masyn, 2007), *ebeveyn kontrolü ve izleme davranışı* (Pettit ve ark., 2001; DiClemente ve ark., 2001; Laird, Pettit, Bates ve Dodge, 2003; Albrecht, Galambos ve Jansson, 2007;), *evlilik çatışması* (Cui, Donellan ve Conger, 2007; Benson, Buehler ve Gerard, 2008), *etkisiz ebeveynlik* (Buehler ve Gerard, 2002), *ebeveyn kabul-red* (Trentacosta ve Shaw, 2008), *ergen-ebeveyn çatışması* (Pardini, Loeber ve Loeber, 2005), *ebeveyn stilleri* (Slicker, 1998; Shrake, 1999), *aile içi şiddet* (Benson, Buehler ve Gerard, 2008; Edens, Skopp ve Cahill, 2008) ... gibi.

Bu araştırma kapsamında, kural dışı davranışların ailesel risk faktörlerini belirleme ihtiyacından ötürü, özellikle yurt dışında incelenen ailesel değişkenlerden yola çıkılarak aile değişkeni çeşitli yönleri ile incelenmiştir.

Yaşamın her döneminde olduğu gibi ebeveyn çocuk ilişkileri ergenin riskli davranışları göstermeye eğilimli olduğu ergenlik döneminde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Ergenin yaşadığı değişimlere paralel olarak aile içi ilişkilerde de değişimler yaşanabilmektedir. Steinberg' e (2007) göre, ergenliğin özellikle ilk yıllarındaki kimlik arayışı, bağımsızlık ihtiyacı nedeniyle ergenin ailesinin otoritesine direnmesi, aile ile duygusal bağların zayıflaması ve akran ilişkilerinin önemli hale gelmesi, ebeveynlerin kaygılarını arttırmakta bu da ergen üzerindeki kontrol ve otoriteyi arttırmalarına yol açmaktadır. Aileler genel olarak çocukları için stabil koşulları, alışıla gelmiş rutinleri,

kuralları tercih ederler. Bu değişmezlik isteğine rağmen, ailedeki yerleşik iletişim örüntüsü zamana karşı değişmek durumunda kalabilir. Bu nedenle çocukların ergenliğe girmeleri ve yetişkin olmaya doğru yol almaları, aile için en önemli değişim ve uyum zamanıdır (Gullato ve Adams, 2005).

Robin ve Foster (1989)' a göre ergenin anne babası ile ilişkileri, ergenin bu döneme uyum sağlamasında etkilidir. Ergenlik döneminde anne-baba ile olumsuz ilişkiler yaşamak, ergenin uyumunu olumsuz etkilemektedir. Buna karşın, anne baba ile kurulan yakın ve sıcak ilişkiler, ergenin bireyselleşmesine ve yaşadığı değişimlere kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Katı, soğuk ve uzak ilişkiler ise bu dönemi hem ergen hem de ana-baba için daha zor bir hale getirebilir.

Bir geçiş süreci olan ergenlik dönemini başarı ile atlatan ergenleri, sıklıkla sıkıntı yaşayan ergenlerden ayıran önemli bir özellik ergenlerin ebeveynleri ile oluşturdukları ilişkinin niteliğidir. (Bayraktar, 2007). Buna göre, ebeveynler ve ergenler arasında açık iletişimin olmasının yakın ilişkiler kurulmasına, sorunların oluşumunun önlenmesine ya da çözülmesine, çatışmalarla başa çıkılmasına ve gelişimsel değişimlere uyum sağlanmasına yardımcı olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin, bu dönemde çocuklarının aile dışındaki karmaşık sosyal ilişkilere girmelerinde, bireysel kararlarını almalarında ve kimlik gelişimi için onlara gerekli özgürlüğü sağlamada izin verici olmaları gerekir. Aynı zamanda ebeveynler çocuklarını denetlemeli, iletişimi korumalı ve gençleri bekleyen olası riskli davranışlara karşı onlara rehberlik yapmalıdırlar. Bu süreçte açıkça ebeveynin denetimi elinde tuttuğu ilişkiden ergenin daha fazla özerk, daha fazla sorumluluk sahibi olduğu ilişki biçimine aşama aşama geçilmesi gerekir (Gullato ve Adams, 2005).

Bayraktar (2007)' nin olumlu ergen gelişimine katkı sağlayan etmenleri inceleme amacıyla psikoloji yazınında yaptığı araştırma sonucuna göre, ebeveynlere güvenli bağlanmanın, ebeveynlerin ergen için yarattığı duygusal ortamın, ebeveynin olumlu model olmasının, ve anne-babalık stillerinin ergenin uyumlu davranışlar göstermesinde etkili olduğu bulunmuştur.

Buna karşın aile içi ilişkilerin sağlıklı algılanması çocuğu suça yönlendirebilmektedir. Erdoğan' nun (2005) suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocuklarla yaptığı araştırma bulgularına göre, aile ilişkilerinin çocuklar tarafından

sağlıksız olarak algılanmasına bağlı olarak çocukların evden kaçtıkları ve evden kaçan çocukların da daha saldırgan davranışlara eğilimli oldukları bulunmuştur.

Anne baba arasındaki evlilik çatışması, ebeveyn rolünü ve ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesini bozması nedeniyle çocukların uyumunu dolaylı olarak etkilemektedir. Buehler ve Gerard' ın (2002), tek ebeveynli, çift ebeveynli, üvey çocuklu, beraber yaşayan ya da yeni evlenmiş çiftlerden oluşan 9643 aile ile evlilik çatışması, etkisiz ebeveynlik ve çocuk ve ergenlerin uyumsuz davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürüttüğü araştırma sonucuna göre, evlilik çatışması ile çocuk ve ergenlerin uyumsuz davranışları ve evlilik çatışması ile ebeveynin sert disiplin uygulaması arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Çocuk ve ergenlerin uyumsuz davranışları ile anne babanın sert disiplin uygulaması pozitif, ebeveyn bağlılığı ise negatif yönde ilişkili olarak bulunmuştur. Ergen-ebeveyn çatışması ise hem anne babanın evlilik çatışması ile hem de ergenlerin uyumsuz davranışları ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Aile ortamı fiziksel gereksinimleri sağlamanın yanında sevilme, ilgi ve değer görme gibi duygusal ihtiyaçların karşılanmasını da sağlar. Ailede duygusal etkileşimin azlığı ergenin yalnızca duygusal gelişimini olumsuz etkilemez aynı zamanda suça yönelmesinde de etkili olabilir. Araştırmalar, ailesi tarafından sürekli azarlanan, fiziksel ceza ya da şiddet gören ergenlerde düşük benlik saygısı, depresyon, düşük ahlak gelişimi, düşük okul başarısı, madde kullanımı ve suç davranışlarının görüldüğünü göstermektedir (Gullato ve Adams, 2005).

Çocuk ve ergenleri suça yönlendiren nedenlerden biri de aile üyelerinden birinin özellikle de babanın suç işleme durumudur. Suç işleyen baba, çocuk tarafından taklit edilmekte ve bu nedenle de çocuklarda saldırgan ve anti-sosyal davranışlar ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2005). Aile ortamının yanı sıra kural dışı davranışların biyolojik nedenlerinin incelendiği araştırmaların, her tür anti-sosyal davranışta genetik etkileri göstermiş olmasına karşın özellikle saldırganlığın kalıtsal olduğu yönünde kanıtlar vardır (Steinberg, 2007).

Genel olarak bakıldığında, ailede şiddet görme, aile içinde sürekli kavga olması, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal, ailede suç işleyenlerin bulunması, aile bireylerinin nasıl model olduğu, ebeveynlerin tutumu ergenlerin riskli davranışlara yönelmesinde etkili olabilmektedir (Slicker, 1998; Buehler ve Gerard, 2002; Edens,

Skopp ve Cahill, 2008). Aile, ergenlerin kural dışı davranışları üzerindeki bu etkilerinden ötürü araştırma kapsamında incelenmiştir. Kural dışı davranışlar yukarda bahsedilen birey, aile ve toplumsal bağlamdaki öneminden ötürü bu araştırmada bağımlı değişken olarak seçilmiştir. İlgili Türkçe literatür incelendiğinde, ergenlerde görülen kural dışı davranışların yaşam kalitesi açısından yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Bu konuda hissedilen eksiklikten yola çıkılarak yaşam kalitesi de bağımsız değişken olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmanın problem cümlesi şudur: ‘Ergenlerin kural dışı davranışları; ailenin problem çözme, iletişim, rol dağılımı, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevleri açısından, ailede kural dışı davranışlara yönelik risk faktörü olduğu düşünülen değişkenler açısından ve yaşam kalitesi açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?’

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 14-18 yaş arası ergenlerde görülen kuraldışı davranışları aile işlevselliği, aile risk faktörleri ve yaşam kalitesi açısından incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1.3. Alt Amaçlar

1. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği’ nin alt ölçekleri açısından cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
2. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
4. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, aile içi ‘problem çözme’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmayan olması açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
5. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, aile içi ‘iletişim’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmayan olması açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
6. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, aile içindeki ‘rol dağılımı’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmayan olması işlevi açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

7. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, ailenin ‘duygusal tepki verebilme’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmaması açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
8. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, ailenin ‘gereken ilgiyi gösterme’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmaması açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
9. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, ailenin ‘davranış kontrolü’ işlevinin sağlıklı ya da sağlıklı olmaması açısından, anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
10. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, ailedeki risk faktörlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
11. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, yaşam kalitesi düzeylerine (düşük-yüksek) göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekliliği

Ergenlerde kural dışı davranışların görülme oranının hem dünyada hem de ülkemizde artan hızla devam etmesi, araştırmacıları bu konuyu derinlemesine incelemeye yönlendirmektedir. Araştırmaların kapsamı incelendiğinde, ergenlerin kural dışı davranışlara yönelmesinin altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı ve bu risk faktörlerinin ortadan kaldırılması için ne gibi koruyucu, önleyici çalışmalar (Siyez ve Palabıyık, 2009; Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004) yapılabileceği üzerinde çalışıldığı görülmektedir.

Pek çok değişimin yaşandığı ve ergenin bu değişimlere uyum sağlamada sıkıntılar yaşadığı ergenlik döneminde, kişisel, ailesel ya da çevresel faktörlerin etkisi ile kural dışı davranışlara yönelmesi ergenin ruhsal gelişimini daha da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumdan ergenin psikolojik iyilik halinin yanı sıra aile huzurunun ve daha geniş bir bakış açısı ile baktığımızda toplumsal huzurun da bozulabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bazı durumlarda ergenlik döneminde kendini gösteren problem davranışlar yalnızca bu dönemle sınırlı kalmamakta, sağlıklı sosyalleşme sürecini aksattığı için ergenin yetişkin yaşamını da etkileyebilmektedir. Örneğin, sigara, alkol ya da madde bağımlısı olma, herhangi bir suça karışma, hüküm giyme, sağlıklı sosyal ilişkiler kurma gibi. Boylamsal bir çalışmada, üç gruba ayrılan bireyler (yaşam boyu suç işleyen, ergenlikte suç işleyen ve hiç suç işlemeyen) uzun süre incelenmiştir. Genç yetişkin olduklarında ergenlikte suç işleyen grubun, ergenlikte hiç

suç işlemeyen gruba göre daha fazla ruh sağlığı sorunu yaşadıkları, uyuşturucu madde kullandıkları ve maddi sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Steinberg, 2007).

Çocuğun davranışlarının şekillenmesinde, sosyalleşme sürecinin sağlıklı olmasında birincil derecede etkisi olan faktör ailedir. Aile ortamında gördüklerinin, ergenin kişilik yapısını biçimlendirmede çok büyük etkisi vardır. Her birey diğer insanlara karşı olan davranışlarının nasıl olacağını hayatının ilk yıllarından itibaren çevresindekilerin davranışlarını gözleyerek, onları taklit ederek ve kendisine karşı yapılanları tekrarlayarak öğrenir (Temel ve Aksoy, 2001). Bu nedenle ailenin, çocuk ve ergenlerde özellikle olumsuz davranış gelişiminin nedenlerinin incelendiği araştırmalarda en çok araştırılan konuların başında geldiği görülmektedir. Bu tür araştırmalardan elde edilen bulgulara aile ilişkileri, hem çocukluk dönemi uyumsuz davranışları, okulda kural dışı davranışlarda bulunmayı, hem de ergenlikte depresyon, kaygı gibi içselleştirilmiş problemleri ya da anti-sosyal davranışlar, şiddet, saldırganlık gibi dışsallaştırılmış problemleri arttırıcı faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında, aile işlevselliğini arttırmaya yönelik yapılacak müdahalelerin aile üyelerinin ruhsal gelişimlerini olumlu etkileyebileceği, iyilik halini arttırabileceği, ergenleri kural dışı davranışlara karşı koruyabileceği ve uzak hedef olarak da toplumsal huzuru arttırabileceği söylenebilir. Sonuç olarak, bu araştırmadan ailesel değişkenler ile ilgili elde edilen bulguların da, ergenlerde görülen kural dışı davranışları anlamayı kolaylaştıracağı, bu konuda yapılacak önleme, koruma çalışmalarına yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

1.5. Varsayımlar

1. Bu araştırmada katılımcıların ölçekleri içtenlikle cevapladıkları ve katılımcılardan geçerli ve güvenilir bilgiler alındığı varsayılmaktadır.
2. Statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranmak, hırsızlık, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, hafif hırsızlık, dikkat çekici tahripçilik, statü suçu ve başkalarını kandırmak, uyuşturucu ve şiddet suçu, binalara zarar vermek, kopya çekmek ergenlik döneminde görülen kuraldışı davranışlar olarak kabul edilmiştir.
3. Anne-babanın birliktelik durumu, aile tipi, anne-babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, anne-babanın alkol kullanma sıklığı, anne-baba çatışması, aile içi şiddet, düşük ebeveyn kontrolü, düşük ebeveyn desteği, anne-babadan yeterli

ilgi, sevgi görememe, anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu, göç, ailede ruhsal hastalığa sahip kişinin varlığı ve ailede suç işlemiş kişinin varlığı bu araştırma kapsamında ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar açısından ailesel risk faktörü olarak kabul edilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, Adana ili sınırları içerisinde akademik liselerde ve meslek lisesinde öğrenime devam eden lise öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma Kuraldışı Davranış Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği, Aile Risk Faktörleri Anketi, Kişisel Bilgi Formu ve Yaşam Kalitesi Ölçeği' nin ölçtüğü değişkenlerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: İnsanda, bireyin yetişkine özgü ayrıcalıklarının kendisine verilmediğini hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin tüm gücü ve toplumsal konumu toplum tarafından bireye verildiği zaman sona eren gelişim dönemidir (Gander ve Gardiner, 1993).

Kuraldışı Davranış: Resmi kurumlara yansımamış ancak yakalanmış olsalar çoğu suç olarak kabul edilebilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirebilecek davranışlardır (Kaner, 1991).

Risk Faktörü: Kişinin hayatında istenmeyen, negatif sonuçlar ortaya çıkarma ihtimali yüksek ve kişinin sağlığından iyilik halinden, sosyal performansından özveride bulunmasına neden olan durumlardır (Jessor ve ark., 1995).

Yaşam Kalitesi: Belirli yaşam koşullarında bireysel tatmini etkileyen rahatsızlıkların bedensel, ruhsal ve sosyal etkilerine günlük yaşamda verilen bireysel yanıtıdır (Eser ve ark, 2008).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, kural dışı davranışlar, aile yapısı ve yaşam kalitesi ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

2.1.1. Kural Dışı Davranışlar

Araştırmanın problem cümlesinde de belirtildiği gibi bu araştırmada kural dışı davranış olarak ifade edilen davranışların başka araştırmalarda risk, problem, suç, anti-sosyal davranış şeklinde de adlandırıldığı görülmektedir. Ergenlik döneminde kural dışı davranış olarak karşımıza çıkan ergen davranışlarının neler olduğu, ilgili yayınlardan tarandığında şu tür davranışlar karşımıza çıkmaktadır:

- Sigara, alkol ya da madde kullanımı,
- Evden, okuldan kaçma,
- Yalan söyleme,
- Hırsızlık,
- Şiddet, saldırganlık,
- Çete kurma, çetelere üye olma,
- Silah, bıçak gibi zarar verici aletler taşıma,
- Depresyon,
- İntihar,
- Ergen gebeliği (Sprinthall ve Collins, 1995; Haugaard, 2001; Adams ve Berzonsky, 2003).

Bu davranışların farklı biçimde sınıflandırıldıkları görülmektedir. Örneğin; mal ya da mülke zarar verme, hırsızlık, zorbalık, uyuşturucu kullanma, yangın çıkarma gibi davranışlar yasal suç kapsamında yer alırken, kavga, sataşma, alay etme, kabadayılık, hayvanlara zarar verme gibi davranışlar yasal suç olmayan problem davranış olarak kabul edilmektedir. Bunlara ek olarak, literatürde problem davranışların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış şeklinde de kategorize edildiği görülmektedir. Buna göre, depresyon, kaygı, somatik sorunlar gibi davranışlar içselleştirilmiş; öfke, şiddet, saldırganlık gibi

davranışlar ise dışsallaştırılmış problem davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır (Sprinthall ve Collins, 1995; Haugaard, 2001).

2.1.2. Kural Dışı Davranışların Nedenlerini Açıklayan Kuramlar

Sosyal gelişim içerisinde en ilgi çekici konulardan birisi olması nedeniyle ergenlerin yaşadığı problem davranışları açıklamaya çalışan çok sayıda kuram bulunmaktadır (Siyez, 2009).

2.1.2.1. Biyolojik Yaklaşımlar

Son on yılda problem davranışlarda genetik aktarımın etkisini inceleyen önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları tek yumurta ikizlerinin suç eğilimi ile ilgili ölçeklerden çift yumurta ikizlerine göre daha benzer puanlar aldıklarını, evlat edinilen çocukların da biyolojik anne babaları ve kardeşleri ile daha benzer puanlar aldıklarını göstermektedir (Sprinthall ve Collins, 1995).

Genetik aktarımın yanı sıra doğuştan gelen bir özellik olan mizacın da problem davranışlara olan eğilimde belirleyici olduğu görülmektedir. Araştırmalar, ebeveynlerin, zor mizaçlı çocuklarını kontrol becerisi zayıf olarak algıladıklarını, bu çocukların ebeveynlerinde çaresizlik ve bunalmışlık duygusuna neden olduklarını ve bunun sonucunda olumsuz ebeveyn tutumları, ihmal ya da istismar ile karşılaştıkları ve ilerleyen yıllarda daha fazla anti-sosyal davranış gösterme, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır (Kaminer ve Bukstein, 2005). Kronik suç ile düşük zeka düzeyi arasında ilişki olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Donellan, Ge ve Wenk, 2000).

2.1.2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar

Hirschi tarafından geliştirilen Kontrol Teorisi ve Sosyal Gelişim Kuramı kural dışı davranışları sosyolojik boyutla açıklamaya yarayan yaklaşımlardandır.

Sosyal Kontrol Kuramı: Hirschi, suçlu davranışı bireyin toplumla kurduğu bağlara dayanarak açıklamaktadır. Bu bağlar zayıfladığında, sosyal kontroller olmadığında genç, suçlu etkinliklerde bulunma girişimlerinde serbest kalır. Hirschi, tüm insanların potansiyel suçlu olduğunu ve ahlaki değerlerin değil, sosyal kontrollerin yasa ve düzeni sağladığını ileri sürer Hirschi, toplumda tüm bireylerin karşı karşıya oldukları tutarlı bir

değer sistemi olduğunu, toplumla bağları zayıf olan suçluların ise bu ahlaki değerlere karşı koyduğunu ileri sürer (Akt: Kaner, 1992)

Hirschi' ye göre, bireyin toplumda oluşturduğu sosyal bağların dört elementi vardır:

- 1- Bağlanma (Attachment): Bağlanma, gençlerin yaşamlarında önemli olan insanlarla kurdukları bağları ifade eder. Aile çevresi bu bağın kaynağıdır çünkü ebeveynler çocukları için en önemli rol modeldirler ve çocuklarına sosyal olarak kabul gören davranışları öğretirler (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981). Bireyin sosyal normları kabul etmesi ve sosyal bir biliş geliştirebilmesi başkalarına bağlanmasına ve ilgi duymasına bağlıdır (Akt: Kaner, 1992).
- 2- Sorumluluk (Commitment): Sorumluluk, üniversiteye gitme ve yüksek statülü bir iş sahibi olma arzusuyla ilgilidir. Gelecekte bunlara yönelik yapacağı yatırım, ergeni riskli davranışlardan korur. İyi tanımlanmış hedefleri olan gençlere kıyasla, içki içen, sigara içen, gezen tozan ve gelecek hedefleriyle ilgili olmayana işlerle uğraşan ergenler kolayca suçlu davranışlara yönelebilirler (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981).
- 3- Katılım (Involvement): Katılım, Hirschi' nin (1969), sosyal bağlanma kavramı ile ilgili üçüncü bileşendir. (Akt: Alston, Harley ve Lenhoff, 1995). Katılım, sosyal olarak değerli kabul edilen başarıyı ve statü ile ilgili hedeflere ulaşmayı sağlayan geleneksel aktivitelere katılmakla ilgilidir. Gençlerin faaliyetlerinin niteliği ve gelecekteki hedeflerle olan ilişkisi suçlu davranışları önlemede önemlidir.
- 4- İnanç (Belief): Sosyal normlar, kurallar ve genel geçer ahlak kurallarına ilişkin kişinin inanç düzeyi, sosyal bağ kavramının son bileşenidir. Hirschi, bu kurallara olan inancın güçlü olmasının kişileri normal dışı davranışlardan koruduğuna inanmaktadır . (Akt: Alston, Harley ve Lenhoff, 1995). Diğer bir deyişle, bireylerin inançları zayıf olursa ya da inançları olmazsa daha fazla anti-sosyal davranışlara yöneleceklerdir (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981).

Elliot' un Sosyal Kontrol Kuramı (Elliot, 1985), topluma ve geleneksel rol modellerine zayıf bağlanmanın olası üç nedenine odaklanmaktadır. Bunlardan ilki

ergenin akademik ve mesleki istekleri ile bu istekleri yerine getirebilmeye ilişkin olanakları arasındaki uyuşmazlığı ifade eden *gerilimdir* (strain). Eğer ergen akademik ve mesleki istekleri ile ilgili hayal kırıklığına uğrarsa, geleneksel toplumla bağı zayıflar ve riskli grupta yer alan akranlarına daha fazla bağlanır (Akt: Petraitis, Flay ve Miller, 1995). İkinci neden yerleşik kurumlardaki aksama ve zayıflığı ifade eden sosyal düzen bozukluğudur (Kornhauser, 1978). Buna göre eğer ergen işsizlik ve suçun yaygın olduğu, okulların etkisiz olduğu ve gelecek için umut vaat etmeyen çevrelerden geliyorsa topluma daha az bağlılık hissedebilirler ve toplumsal kurallara daha az uyma davranışı gösterebilir. (Akt: Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Sosyal Gelişimsel Kuram: Sosyal Gelişim Modeli, bireylerin sosyal gelişimlerine ve sosyal etkileşimlerine odaklanır. Buna göre, okul öncesi dönemde anne baba ile olan ilişkiler, ergenlik öncesi dönemde öğretmenler ile olan ilişkiler ve ergenlik döneminde ise akranlar ile olan ilişkiler ön plandadır. Eğer ergen uyumsuz davranış gösteren akranları ile ilişki kuruyorsa evde ve okulda ödül alabileceği az sayıda fırsat buluyor olabilir. Evde ve okulda başarılı ve ödüllendirici etkileşimler kurabilmesi için yeterli kişiler arası ve akademik yeteneğe sahip olmayabilir. Sonuç olarak kişiler arası ve akademik yeteneksizlik ya da bu yeteneklerin anne babalar tarafından ödüllendirilmemesi durumunda ergen, kendisini kaybetmiş hissedebilir ve uyumsuz davranış gösteren akranlarına yaklaşabilir (Akt: Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.1.2.3. Psikolojik Yaklaşımlar

Bilişsel Yaklaşım: Dodge ve Pettit (2003), anti-sosyal davranışların bilişsel boyutları ile ilgili araştırmalarında saldırgan gençlerin *düşmanca yükleme yanlılığı* olarak adlandırılan bir eğilim gösterdiklerini bulmuşlardır. Düşmanca yükleme yanlılığı gösteren bireylerin, belirsiz etkileşimsel durumları akranlarından daha fazla düşmanca kasıtlı olduğu şeklinde anlamlandırdıkları ve bu tür durumlarda saldırgan davranışlarla tepkide bulundukları görülmüştür. Örneğin, basketbol salonunda ortalama bir ergen tarafından masum ve kaza sonucu bir vuruş olarak değerlendirilebilen şey, yanlı bakış açısı ile kasıtlı bir itiş olarak yorumlanabilir ve bir kavgaya neden olabilir. Bazı ergenlerin sorunları çözme yolu olarak saldırganlığı kullanmaya ilişkin daha olumlu görüşleri olduğu ve bu eğilimin düşmanca yükleme yanlılığı ile birlikte neredeyse otomatik biçimde saldırgan davranışa yol açtığını gösteren kanıtlar da vardır.

Sosyal Öğrenme Kuramı: İnsanlar özellikle çocuklar, genellikle başkalarının davranışlarını ve davranışlarının sonuçlarını gözleyerek öğrenirler. Gözlem yoluyla öğrenmenin temelinde model alma vardır. Modelin olumsuz davranışlarının cezalandırılması, gözleyenlerin benzer davranışlarda bulunmalarını engellemektedir. Bireyin modeli gözlemesi sonucu önceki öğrenmiş olduğu yasaklar ya güçlenir ya da zayıflar. Bu durum özellikle bir gruptaki, bir toplumdaki bireylerin kurallara uymalarını sağlama ve istenmeyen davranışlarını engellemede önemli bir yere sahiptir. Çocuklar, saldırganca ve duygusal bir şekilde cezalandırılırlarsa bu durum saldırganlığı taklit etme eğilimi doğurabilir. Sonuçta saldırgan bir şekilde cezalandırıcı anne babalar, çocuklarının da saldırganca cezalandıran birer anne baba olmalarına neden olurlar (Senemoğlu, 2004; İnanç ve Yerlikaya, 2008). Sosyal öğrenme kuramları, ergenin riskli davranışlarını, bu tür davranışlar gösteren arkadaşlarını izlemesi, öğrenmesi ve taklit etmesi süreçleri ile açıklamaktadır. Aynı zamanda Bandura, arkadaşlarını herhangi bir davranış önerisini geri çevirirken izleyen ergenin reddedici benlik yeterliliği geliştireceği bunun tersi durumda ise ergenin davranış önerilerini kabul etme gibi bir eğilimde olacağını ifade etmektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Davranışsal Aile Sistemi Modeli: Robin ve Foster (1989) tarafından geliştirilen bu kurama göre aile, üyelerinin güçlü duygusal bağlarla bağlandığı sosyal bir sistemdir. Aile, üyelerinin sağlıklı büyüme ve gelişiminin sağlanmasını ve soyun devamını amaçlar. Bu amaca ulaşmak için her bir üyesine yaşlarına uygun sosyal, motor, akademik, duygusal davranış ve tutumları kazandırmaya teşvik edici ortamları sağlamalıdır. Bu kuramın problem çözme-iletişim becerileri, inanç sistemi –bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısı olmak üzere üç temel bileşeni vardır. Buna göre, her ailede bir denge vardır ve ergenin bağımsızlık isteği ailedeki dengeyi bozar ve ergen-ebeveyn çatışmasına neden olabilir. Ailedeki problem çözme ve iletişim eksiklikleri ailede sorunların çözümsüz kalmasına yol açabilir. Aile üyelerinin sahip olduğu gerçekçi olmayan inanç ve düşünceler birbirlerine karşı olumsuz duygular hissetmelerine yol açabilir. Ailedeki koalisyon ve üçgenler de ergen-ebeveyn çatışmasını arttırabilir. Bunun yanında, zaman zaman ergende ortaya çıkan uyumsuz davranışlar ailenin dikkatini kendi üzerinde toplayarak, özellikle anne baba arasındaki çatışmayı azaltması yolu ile aileyi bir arada tutma işlevi gösterebilir (Robin ve Foster, 1989).

2.1.2.4. Psiko-Sosyal Yaklaşımlar

Jessor tarafından geliştirilen Problem Davranış Teorisi psiko-sosyal temelli yaklaşımlar arasındadır.

Problem Davranış Teorisi: Jessor, tarafından geliştirilen Problem Davranış Teorisine göre problem davranışlar sigara içme, alkol kullanma, diğer uyuşturucu maddeleri kullanma, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlar olarak sınıflandırılmıştır. Problem Davranış Teorisi, problem davranışların nedenlerini şu üç sistem ile açıklamaktadır: Kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi. Bu sistemlerin birbirleri ile olan ilişkisinden faydalanmaktadır. Her bir sistem içerisindeki değişkenler açısından risk ve koruyucu faktör olma özelliğine sahiptir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Kişilik sistemi içerisinde yer alan motivasyonel yapı; kişinin içgüdüleri ve beklentileri doğrultusunda belirlemiş olduğu amaçları ile ilgilidir. Kuramsal olarak başarı ve gelecekle ilgili beklentilerin düşük olması problem davranışlara olan yatkınlığı göstermektedir. Kişisel inanç yapısı içerisinde sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol yer almaktadır. Bu değişkenlerin problem davranışlara karşı koruyucu bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Algılanan çevre sistemi ise, ebeveyn, arkadaş kontrolü gibi problem davranışları direkt olarak etkilemeyen değişkenlerden oluşan uzak yapı ve problem davranışlarla ilgili arkadaş onay, arkadaş modelleri gibi direkt etkisi olan yakın yapıdan oluşmaktadır. Davranış sisteminin içinde ise yaşamın belli dönemlerinde görülen, suç içeren ya da içermeyen gibi problem davranışların yapısı ile sağlığa yönelik davranışları içeren uygun davranışlar yapısından oluşmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Jessor ve ark., 1995).

2.1.3. Kural Dışı Davranışlar ve Aile İlişkileri

Ergenliğin fiziksel, psikolojik ve toplumsal değişimleri, orta yaşlarda yetişkinlerce yaşanan değişimler ve bu dönemde ailenin başından geçen değişimler hep birlikte aile ilişkilerinde bir dizi dönüşümü başlatır. Çoğu ailede ergenlik esnasında asimetrik ve eşit olmayan etkileşim biçimlerinden, anne babalar ile ergenlerin daha eşit bir düzlemde oldukları yeni etkileşim biçimlerine doğru bir geçiş söz konusudur (Steinberg, 2007). Ergenin sosyalleşmesinde anne babaların etkilerini inceleyen araştırmalar, bu etkinin genellikle iki yönde olduğunu göstermektedir. Araştırmaların birinci yönü, ebeveynlerin disiplin tekniklerinin ve bu tekniklerin gelişim boyutları

üzerindeki etkisinin incelenmesi; ikinci yönü ise, çocukların çocuk yetiştirme tekniklerini algılamaları ve bu algılamaların gelişimin boyutları ile olan ilişkisi üzerinde odaklanmıştır (Aksoy ve Temel, 2001).

2.1.3.1. Aile İçi İletişim

Aile ilişkilerinde ergenlik dönemi ile birlikte yaşanan dönüşüm sürecinin fonksiyonel olması için ergenliğin ilk yıllarında ebeveyn ve ergen arasında yaşanan orta şiddetteki çatışmalar belirleyici bir role sahiptir. Yapılan çalışmalar, ebeveynleri ile hiç çatışma yaşamayan ve sürekli çatışma yaşayan ergenlerin daha fazla uyum problemi yaşadığını göstermektedir. Ebeveyn ergen arasında yaşanan bu çatışmaların “U” şeklinde bir yörünge izlediği, çatışmanın orta ergenlikte zirve noktasına ulaştığı ve ardından azalmaya başladığı kabul edilmektedir (Smetana, Barr ve Meztger, 2006). Çatışma çözümünde ebeveynin uygun stratejiler kullanması ergenin uygun stratejileri öğrenebilmesi için oldukça önemlidir. Anne babalar ve ergenler arasındaki anlaşmazlıklar, daha çok ev işleri gibi günlük konulara ilişkin atışma-çekişme biçiminde ortaya çıkar ve gücü elinde bulunduran kişilerin diğerlerine bazı şeyleri yaptırmaya çalıştıkları zaman yaşanan tipik tartışmalardandır. Bunun yanında, ergenler anne babaları tarafından koyulan kuralları, ahlaksal olduğunda (sınavda kopya çekme gibi) ya da güvenlikle ilgili olduğunda (sigara kullanma gibi) mantıklı görmektedir ancak kuralları kişisel gördüklerinde (bir partiye giderken giyilen giysi gibi) anne babalarının otoritesini kabul etmemektedir (Smetana ve Daddis, 2002). Bu dönemde yakınlık derecesindeki azalma, anne baba ile çocukları arasında ciddi derecede bir sevgi saygı kaybı biçiminde olmaktan çok, taraflar arasında fiziksel yakınlığın azalması ve ergenin mahremiyet alanındaki genişleme şeklinde kendini gösterir. Ergenin sağlıklı gelişimine katkı sağlayan etkenlerin incelendiği çalışmaların sonuçlarına göre, genel olarak psikolojik açıdan yeterli ergenlerin ailelerinde iletişim şeklinin hem aile üyeleri arasındaki bağlanmayı koruduğu hem de özerkliklerini ifade etmeye izin verdiği söylenebilir. Bu ailelerde sözel etkileşim temeldir ve bazı durumlarda anlaşmazlıklara yol açsa bile, ergenler kendi görüşlerini söylemeleri konusunda cesaretlendirilir. Aynı zamanda yakın aile ilişkilerini sürdürmenin önemi vurgulanır ve bireyler, davranışlarının diğer aile üyelerini nasıl etkileyeceğini düşünmeleri konusunda cesaretlendirilir. Diğer bir deyişle, yakın aile ilişkilerine karşın bireyselliğin gelişimine

izin veren aile ortamında büyüdüğü zaman ergenlerin, daha iyi sonuçlar aldıkları görülmektedir (Steinberg, 2007).

2.1.3.2. Aile İşlevleri

Üyelerinin kişisel gelişmesini sağlayamayan ve psikolojik doyum veremeyen aileler, işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Beavers' e göre fonksiyonel olmayan ailelerde şu özellikler gözlenir:

- Üyeler karşılıklı iletişime kapalıdır. Dolaylı ilişkiler içindedirler. Kesin ve açık değildir.
- Genellikle üyelerde egoizm hakimdir. Bu da önce yalnızlık sonra da buna bağlı olarak ümitsizlik yaratır.
- Kişiler karşısındakilere onların istediği biçimde davranır. Böylece birbirlerinin gerçek özelliklerini bilemezler.
- Üyeler duygusal sorunlarını birbirlerinden saklamak için büyük güç sarf ederler.
- Sahte davranışlar oluşur. Kişi gerçek ihtiyaçlarını zayıf veya güçlü görünerek saklama yoluna gider (Akt: Bulut, 1990).

Sağlıklı aileler, fonksiyonlarını çok iyi yerine getirirler. Üyeler aile içi iletişimden memnundur ve psikolojik olarak da sağlıklıdır. Çok az çatışma yaşarlar, gelişimsel değişikliklere kolay bir biçimde uyum sağlarlar (Frude, 1991). Sağlıklı ailelerde roller açıktır, belirgin ve birbirini tamamlar niteliktedir. Bireylerin farklı rolleri vardır ve herkes haklarını ve özgürlüğünü bilir. Roller esnektir, buna göre eğer ailede herhangi bir üye geçici olarak rolünü yerine getirmezse diğer üyeler onun rolünü üstlenir. Aynı zamanda sağlıklı ailelerde roller, aile üyelerinin yaşına, cinsiyetine, kültürel değerlere ve beklentilere uygundur (Textor, 1989).

Nystul (1993)' e göre sağlıklı ailenin fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir: Duyguları anlama ve paylaşma, bireysel farklılıkları kabullenme, ilgi ve sevgi duygularının gelişmesi, işbirliği, mizah duygusu, yaşamı sürdürmek ve güvenlik için gerekli ihtiyaçların karşılanması, problem çözme becerisi, aile üyelerinin birbirini takdir etmesi, aile üyeleri arasındaki sağlıklı iletişim kalıpları, birlikte zaman geçirme, sorunları çözme becerisi.

‘Sağlıksız aile’ kavramı yalnızca tek bir aile tipini betimlemez. Ailenin fonksiyonelsizliği ailenin fazlaca iç içe geçmiş olmasından ya da birbirinden kopuk olmasından kaynaklanabilir. Ailede roller çok zayıf ya da belirsiz olduğu için aile fonksiyonları bozuk olabilir. Bazı aile üyeleri kendilerinden beklenen rolleri çok az yerine getiriyor olabilir. Fonksiyonsuz ailelerde iletişim yetersiz olabilir. Mesajlar gerçek anlamından farklı anlaşılabilir, mesajın sözel içeriği ile ifade edilişi arasında bir uyumsuzluk olabilir (Frude, 1989).

2.1.3.3. Ebeveyn Tutumları

Genellikle yetkili ev ortamında büyüyen gençler, yetkeci, izin verici veya ilgisiz, kayıtsız ev ortamında büyüyen akranlarından psiko-sosyal olarak daha yeterlidirler. Yetkili evlerde büyüyen ergenler daha sorumlu, daha kendine güvenli, uyumlu, yaratıcı, daha meraklı, sosyal becerileri fazla ve okulda daha başarılıdır. Tersine yetkeci evlerde büyüyen ergenler, daha bağımlı, edilgin, toplumsal olarak daha yetersiz, daha az güvenli ve daha az meraklıdır. İzin verici ev ortamlarında büyüyen ergenlerin birçoğu genellikle olgun ve sorumluluk sahibi değildirler, akranlarının isteklerine daha çok rıza gösterirler ve liderlik konumlarını daha az üstlenirler. İhmal edici ebeveyn tutumuna sahip ailelerde büyüyen çocukların dürtüsellik, suça karışma ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme oranları akranlarına göre daha yüksektir. (Gullotta ve Adams, 2005; Steinberg, 2007).

2.1.3.4. Evliliğin Niteliği

Evlilik çatışmasına maruz kalmanın çocukların gelişimine zarar verdiğinin kabul edilmesi, birçok araştırmacıyı evliliğin niteliğinin ergenlerin ruh sağlığı ve nasıl ve niçin etkilediğini incelemek için harekete geçirmiştir. Bu araştırmadan bir dizi sonuç çıkmıştır: Birincisi, çocukların evlilik çatışmasının farkında olduklarında daha olumsuz olarak etkilenebildikleridir İkincisi evlilik çatışması güvensizlik, kendini suçlama ve tehdit duygularına yol açtığında çocuklar daha olumsuz olarak etkilenir. Anne babalarının çatışması için kendini suçlayan, güven duygusu zedelenen ya da anne babası arasındaki çatışmaların içine sürüklenen ergenler büyük olasılıkla kaygılı, depresif ve gergin olurlar (Harold ve Conger, 1997). Son olarak, evlilik çatışması anne baba ve çocuk ilişkisinin niteliğini bozduğunda, anne ve babaları daha düşmanca, daha tepkili ve anne baba olarak daha az etkili kıldığı bulunmuştur (Buehler ve Gerard, 2002).

Evlilikteki uyum, anne baba çocuk ilişkisinde duygusal süreci olumlu biçimde etkilemektedir. Eşler, evliliklerinden doyum sağladıklarında çocuklar da kendilerini güven içinde hissetmektedirler. Buna karşılık sorunlu evliliklerde çocuklar kaygılı, saldırgan, içe dönük bireyler olabilmekte, davranım bozuklukları gösterebilmekte ve kendilerini güvende hissetmeyebilmektedirler. (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004).

2.1.3.5. Ev İçi Şiddet

Yapılan çalışmalar, Türk aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri içinde fiziksel cezanın bir disiplin aracı olarak yer aldığını ve dayanın bu nedenle Türk toplumunda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle geleneksel aile yapılarında sözel disiplin yöntemleri yerine fiziksel ceza yöntemlerinin yeğlendiği ve şehirlerde de fiziksel ceza yöntemlerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Ayan, 2007). Aile içindeki şiddete görsel ya da işitsel olarak tanık olan çocuklara “sessiz”, “unutulmuş” ya da “görünmez” kurbanlar adı verilmektedir (Edleson, 1999). Yapılan araştırmalarda, çocuğun aile içinde şiddete uğramasında birçok etkenin birlikte rol oynadığı görülmektedir. Annenin ruhsal bir hastalığa sahip olması, anne baba çatışması, çocuğun sosyo-ekonomik, kültürel düzeyi düşük bir aileden gelmesi (Edleson, 1999; Buehler ve Gerard, 2002; Ayan, 2007) gibi etkenlerin, çocuğun aile içinde şiddete uğramasında ve saldırgan eğilimler göstermesinde etkili olduğu, bir başka deyişle, çocuğun şiddete uğrama ve daha fazla saldırgan olma olasılığını artırdığı görülmektedir.

Evde şiddet gören çocuklarla yapılan araştırmalarda, bu çocukların akranlarından daha fazla saldırgan ve anti-sosyal davranışlar gösterdikleri, sosyal yeterliklerinin daha düşük olduğu, arkadaş ilişkilerinin daha sorunlu olduğu, otonomi ve kendini kontrol düzeylerinin akranlarından anlamlı düzeyde düşük olduğu bulunmuştur (Edleson, 1999).

2.1.3.6. Boşanma

Son otuz yılda yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular, boşanma ve boşanmanın ergen üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri köklü biçimde değiştirmiştir. Yapılan araştırmalar boşanmanın olumsuz sonuçlarını özellikle tek ana babalı olmak yerine bir dizi etkenle ilişkili olduğunu göstermektedir. Çocukların evlilik çatışmasına maruz kalması, yetersiz anne babalık, ya da ekonomik sorunlar bunlardan bazılarıdır

(Buehler ve Gerard, 2002; Gerald ve Adams, 2002). Gençlerin iyilik durumu üzerinde boşanma ya da tekrar evlenmenin olumsuz etkileri başlı başına boşanma ya da tekrar evlenmenin değil olaya eşlik eden çatışma, dağınıklık ve stresin bir yansımasıdır. Anne baba boşanmasının görünen etkilerinden bazılarının evlilikte çatışma, bozuk anne babalık gibi stres kaynaklarına maruz kalınmasının sonucu olmasına karşın anne babası boşanmış ve boşanmamış ergenler arasındaki farklılıklardan en azından bir bölümü ergenler arasındaki kalıtsal farklılıklardan kaynaklanır. Boşanmış yetişkinler saldırganlık, anti-sosyallik ve depresyon gibi duygusal ve davranışsal sorunların farklı türlerine yatkınlık içeren kalıtsal kaynaklı birçok özellik açısından boşanmış yetişkinlerden farklıdırlar ve bu özellikler anne babadan çocuklara geçer. Boşanmış evlerden gelen ergenlerin akranlarından daha çok soruna sahip olmasının nedeni en azından bir ölçüde bu ergenlerin anne babasının boşanmasını etkileyen aynı özelliklerin bazılarını kalıtım yolu ile onlardan almasıdır (Steinberg, 2007).

2.1.3.7. Aile Üyelerinin Psikolojik Sağlığı

Çocuğun toplumsallaşması için aile üyelerinin özellikle anne babanın psikolojik durumu da önemlidir (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004). Ruhsal bozukluğa sahip bireylerin bulunduğu ailelerde ebeveynler ya ilaç kullanmakta ya alkolik olmakta ya da depresif ve diğer psikiyatrik düzensizlikleri göstermektedirler. Bu ebeveynler çevrelerindeki kişilerle iletişim kurmakta zorluk çekmektedirler. Ailenin ortak hedeflere yönelik bir şekilde çalışmak için kendini disipline etme yeteneği düşüktür. Sonuç olarak ‘ergen’ bu tür psikiyatrik bir bozukluğu olan bir kişiyle yaşamayı tolere edemeyebilir. Bunun sonunda sapmış davranışlara ya da intihara yönelebilir (Ulusoy, Demir ve Baran, 2007).

2.1.4. Yaşam Kalitesi

Genel olarak “kalite”, iyiliğin bir derecesidir. Yaşam kalitesi, kişisel sağlık durumundan öte, kişisel iyilik halini de içine alan daha geniş bir kavramdır (Eser ve ark, 2004). Bu anlamda yaşam kalitesi değerlendirilirken bireye kendi yaşamı ile ilgili ne hissettiği sorulmakta ve bireyi tüm özellikleriyle bir bütün olarak ele almak amaçlanmaktadır. Çocuklarda yaşam kalitesi değerlendirmesi yapılırken nesnel ve öznel değerlendirmelerden hangisinin ön planda olması gerektiği tartışılan konulardan bir tanesidir. Nesnel değerlendirme ile çocuğun neler yapabildiği, yaşam koşulları, çevre ve

okul işlevselliği, sosyal ilişkileri değerlendirilirken öznel değerlendirme ile çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal işlevselliği dikkate alınmaktadır (Üneri ve Çakın, 2007).

Sağlıkla ilgili yaşam kalitesi, kişinin kendisini iyi hissetmesi ve sağlık durumuna genel bir çerçeveden bakış açısı ile ilgilidir. Sağlık ile ilgili yaşam kalitesi hastalığın olmaması yanında, kişinin fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan aktif olmasını, kendisini iyi hissetmesini ve yaşam memnuniyetini kapsar. Fonksiyonel kapasite ise kişinin gün boyu yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan kendine bakım, yemek yeme, giyinme, ev işleri, alışveriş yapma ve sosyal aktivitelerde kimseden yardım almadan bağımsız olabilme yeteneğini gösterir. Literatürde yaşam kalitesi çeşitli terimlerle eş anlamlı sayılmıştır. Bunlar: Yaşam memnuniyeti, özsaygı, iyilik hali, mutluluk, sağlık, itibar, yaşamın önemi, fonksiyonel, durum ve düzen'dir (Kayıhan, 2007).

Yaşam kalitesi kavramını tanımlamak ve sınırlamak için sosyal, psikolojik göstergeler ve yaşam olayları kullanılarak çeşitli tanımlar yapılmaya çalışılmıştır (Yancar, 2005). Yaşam kalitesi, yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsamaktadır. Fiziksel ve maddi iyilik hali, sosyal yaşama katılımı sağlayan aktivitelerde tatminkarlık, boş zaman aktiviteleri, psikolojik durum, fonksiyonel yetenek, emosyonel, manevi ve cinsiyet açısından iyi olma hali, aile ve arkadaşlarla ilişkilerde tatminkarlık, gelecek ile ilgili oryantasyon gibi yaşam kalitesi göstergeleri, kişinin karakterine, yaşamı algılayış biçimine, sosyo-kültürel alışkanlıklarına bağlı olarak değişim gösterir (Kayıhan, 2007). Yaşam kalitesi ölçümlerinin kullanım alanları giderek artmaktadır (Yancar, 2005). Ergenlerde sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin incelenmesi, onların iyilik hali durumlarını ortaya çıkarmaya ve yaşam kalitesi açısından risk faktörü olabilecek durumları tanımlamaya yardımcı olur (Lee, Chang ve Sieberer, 2008)

Aile Yaşam Kalitesi: İlgili literatür incelendiğinde, aile yaşam kalitesi (family quality of life -FQOL) ile ilgili çalışmaların çoğunlukla down sendromu, otizm, zeka geriliği gibi gelişimsel problemi olan bireylere sahip aileler üzerinde yapıldığı görülmektedir (Brown ve ark., 2006; Wang ve ark., 2006; Werner ve ark., 2009). Bu çalışmalarda, engeli sahip kişinin optimal düzeyde işlev göstermesi için destekleyici ve kaliteli bir aile ortamı yaratılmasına yönelik müdahale teknikleri üzerinde durulmaktadır.

Aile yaşam kalitesinin kapsamı, farklı kaynaklarda farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Park ve arkadaşlarına (2003) göre aile yaşam kalitesinden memnun olmak

şu şekilde tanımlanabilir: a) Ailenin ihtiyaçlarının karşılanması, b) Aile üyelerinin birlikte yaşamaktan zevk almaları, c) Aile üyelerinin kendileri için önemli şeyleri yapabilme şansına sahip olmaları.

Avusturalya, Kanada ve İsrail’ de aile yaşam kalitesi ile ilgili yapılan araştırmalar ışığında, bu kavramla ilgili dokuz boyut belirlendi (Smith-Bird ve Turnbull, 2005). Bunlar:

- Sağlık : Aile üyelerinin bedensel ve ruhsal iyilik hali,
- Ekonomik iyilik hali : Ailenin ekonomik geliri,
- Aile ilişkileri : Aile içi ilişkilerden memnun olma,
- Diğer insanlardan destek alma : Aile ve akrabalarla vakit geçirme, onlardan destek görme
- Engel durumu ile ilgili hizmetlerden destek alma
- Dini ve toplumsal inançlar
- Kariyer : Aile üyelerinin iş ve meslek durumları,
- Boş zaman etkinlikleri ve yaşamdan zevk alma,
- Toplumsal katılım : Çeşitli gruplara, organizasyonlara katılma (Smith-Bird ve Turnbull, 2005; Isaacs ve ark., 2007).

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Kuraldışı Davranışlar İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

İlgili araştırmaların sırası, bu başlık altında yıllara göre değil kural dışı davranışların araştırıldığı konu türlerine göre verilmiştir. Buna göre öncelikle kural dışı davranışların görülme sıklığı ile ilgili araştırmalar, sonra sırasıyla kural dışı davranışların sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisi, aile ilişkileri, akran ilişkileri, koruyucu ve risk faktörler ve önleme çalışmaları yer almaktadır.

Alikaşifoğlu ve arkadaşları (2001) tarafından 4153 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %44’ü sigara içmeyi denemiş, %25’ i ayda en az bir kez alkollü içki içtiğini, % 7’ si yaşamı boyunca en az bir kez madde kullandığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %18’i diğer öğrencilere zorbalık yaptığını, %8’i silah taşıdığını, %41’i son 12 ay içinde en az bir kez kavga ettiğini, %7’si en az bir kez yaralanmasına neden olacak şekilde kavga ettiğini belirtmiştir.

Eke-Yılmazçetin ve arkadaşlarının (2005), 15-17 yaş grubunda 3500 öğrenci ile ergenlerde riskli davranışların yaygınlığını ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini anlamaya yönelik yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; fiziksel şiddette bulunma yaygınlığını %18.7, kendine zarar verme davranışı oranını %16.6 ve tütün kullanım oranını %16.1 olarak bulmuşlardır. Bir suça karışma (%4.2), okuldan (%4.7) ve evden kaçma (%4.9) ise riskli davranışlar arasında en düşük yaygınlıkta görülenlerdir. Bu çalışmada, erkeklerde kızlara oranla herhangi bir riskli davranışın görülme riskinin 3 kat daha fazla olduğu, yaş ilerledikçe riskli davranışlarda bulunma olasılığının yaklaşık 2 kat arttığı ve okul başarısı düşük olanların olmayanlara oranla 4 kat daha fazla riskli davranış sergileme olasılığı/riski olduğu bulunmuştur.

Ögel, Taner ve Yılmazçetin' in (2006) 2001 ve 2004 yıllarında, 15-17 yaş arası ergenlerle benzer soru formu ve örneklem grubu ile yaptıkları araştırma sonucunda, esrar kullanımının %3.6'dan %5.8'e, uçuşu madde kullanımının %4.4'den %5.9'a, eroin kullanımının %1.2'den %3.1'e yükseldiğini bulmuşlardır. Tütün ve alkol kullanım yaygınlığı ise sırasıyla %59.0'dan %37.0'a, %57.7'den %51.2'ye düşmüştür. Hayatı boyunca, en az bir kez kesici alet taşıyanların oranı % 22.6, ateşli silah taşıyanların oranı % 9.8, bir şeyler çalanların oranı % 8.6, polisle başı belaya girenlerin oranı % 10.8 olarak bulunmuştur.

Siyez tarafından (2007) 2005 yılında 1237 15-17 yaş arası lise öğrencisi ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin son bir yıl içinde % 32.5' inin farklı oranlarda sigara içtiği, son altı ay içinde % 19.5' inin bir veya iki kere alkol içtiği, % 8'inin ise bir veya iki kere esrar içtiği bulunmuştur. Yine aynı çalışmada, örnekleme oluşturan ergenlerin % 72.8' inin farklı sıklıklarda sınavlarda kopya çektiği, % 16.8' inin farklı sıklıklarda mağazadan bir şey çaldıkları, % 25.6' sının farklı sıklıklarda umumi ya da şahsi eşyalara zarar verdikleri, % 22.2' sinin okula bıçak, tabanca, silah getirdiği, % 27.2'sinin kendi grubundan olmayan çocuklara kötü davrandığı bulunmuştur.

Aras ve arkadaşları tarafından (2007) 2004 yılında 973 lise öğrencisi ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 90.8' i son altı ay içinde en az 1-2 kez sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldadığını, % 88.3'ü sınavlarda kopya çektiğini, % 62' si okuldan kaçtığını, % 50.2' si başlamış kavgaya katıldığını, % 39.6' sı alkollü içki içtiğini, % 32.7' si ehliyetsiz araç kullandığını, % 15.3' ü istediğini elde etmek için

kavga başlattığını, % 14.5'i bıçak gibi kavga araçları taşıdığını, % 8' i ise esrar/kokain gibi maddeleri kullandığını belirtmiştir. Aynı araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin kuraldışı davranış puanları kızlardan anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Meslek lisesinde okuyanlarda ve okulda sene tekrarı olanlarda da KDÖ puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından 2005 yılında 1454 ergen ile yapılan araştırma sonuçlarına göre de erkeklerin KDÖ puan ortalamaları kızlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yaş açısından incelendiğinde ise, 15 yaşından 18 yaşına gidildikçe suç davranışının arttığı bulunmuştur. Araştırmada lise öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumlarına göre suç davranışlarının anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Meslek lisesi öğrencilerinin suç davranışları hem genel lise, hem de Anadolu-fen lisesi öğrencilerinden yüksek bulunmuştur.

Balat ve Akman (2006) lise öğrencilerinin psikolojik durumlarını sosyo-demografik özelliklere göre inceledikleri araştırmada, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından öğrencilerin suça yönelik davranışları arasında anlamlı farklılık bulmuştur.

Yılmaz (2000), ergenlerde risk alma davranışını incelediği araştırmasında erkeklerin KDÖ puan ortalamasının kızlardan; 15-18 yaş grubunun KDÖ puan ortalamasının 12-14 yaş grubundan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulmuştur. Yılmaz, aynı araştırmada evden kaçan, okul dışında bir işte çalışan, devamsızlık yapan, sınıfta kalan ve disiplin cezası alan ergenlerde suç davranış düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kıran (2003) 15-18 yaş arası 648 öğrenci ile yaptığı araştırmada, akademik başarının, risk alma davranışını negatif yönde anlamlı olarak yordadığını, akran baskısı ve yaş değişkenlerinin ise pozitif yönde anlamlı olarak yordadığını bulmuştur. Bağımsız değişkenlerin birlikte ele alındığı çoklu regresyon analizinde üç değişkenin birlikte risk alma davranışının % 54'ünü açıkladığı görülmüştür.

Delikara (2001), ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında hem kız hem de erkek ergenlerin sapkın davranışları olan arkadaşlarına olan bağlılıklarının ve onlarla geçirdikleri zamanının suça yönelmelerinde etkili olduğunu bulmuştur.

Balkaya (2005), lise öğrencilerinin kimlik kazanım düzeylerini, suç davranış düzeyi açısından incelediği araştırmasında, kimlik duygusu kazanım düzeyleri ile suç davranışları arasında düşük düzeyde, negatif anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Basut (2004), suç girişimi olan ve olmayan ergenlerin stres belirtilerini ve stresle başla çıkma örüntülerini belirleme amacı ile yaptığı araştırmada, suça yönelen ergenlerin stres belirtilerini daha yüksek düzeyde bildirdiğini ve etkili başa çıkma örüntülerini daha az kullandıklarını bulmuştur.

Siyez (2006), 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışları koruyucu ve risk faktörleri açısından incelediği araştırmasında, problem davranışların yordanmasında başarıya verilen değer, gelecek beklentisi, okula yönelik pozitif tutum, arkadaşan, öğretmenden, çevreden algılanan sosyal destek, sosyal aktivitelere katılma gibi koruyucu faktörlerin varyansın % 41' ini açıkladığını bulmuştur. Okulu bırakma düşüncesi, yabancılaşma, depresyon, maddelere ulaşılabilirlik, yaşanan çevre, arkadaş baskısı gibi risk faktörlerinin ise toplam varyansın % 68' ini açıkladığını bulmuştur.

Siyez ve Palabılıyk (2009) tarafından “Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programı” isimli programın, 10. sınıf lise öğrencilerinin madde kullanım sıklığı, madde reddetme becerileri, maddeler hakkında bilgi düzeyi ve maddeler hakkındaki yanlış inançları üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmada, eğitimden sonra öğrencilerin uyuşturucu maddeler hakkındaki bilgi düzeyleri ve madde reddetme becerileri üzerinde artış sağlarken maddelere yönelik yanlış inanışlarında azalma sağlamıştır

Ögel, Taner, Eke ve Erol (2004), “Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi” amacıyla yaptıkları araştırmada, rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynlerin ilk testte ve son testte doğru yanıtladıkları toplam soru sayısının anlamlı düzeyde yükseldiğini bulmuşlardır.

2.2.2. Kural Dışı Davranışlar İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

İlgili yabancı alan yazın tarandığında, kuraldışı davranışların farklı değişkenler açısından incelendiği çokça araştırmaya rastlanılmıştır.

Merril ve arkadaşlarının (1999) 11-19 yaşları arasındaki Amerikan gençlerinin sigara, alkol, marihuana kullanım sıklığı ve diğer riskli davranışları inceledikleri

araştırma sonuçlarına göre, gençlerin % 23' ü düzenli olarak sigara içtiğini, % 41' i sık sık alkol kullandığını, % 42' si en az bir kez, % 38' i ise üç ya da daha fazla kez marihuana kullandığını belirtmiştir.

So Kim ve Sil Kim' in (2005) 2100 Koreli ergenle suç davranışını cinsiyet farklılığı açısından inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, kız ergenler ile erkek ergenler suç davranış oranı açısından karşılaştırıldığında, suç davranış oranını kız ergenlerde erkek ergenlere göre düşük bulunmuştur. Benzer şekilde anti-sosyal, agresif ve psikopatik suç içeren davranışların da kızlarda görülme oranı erkeklerden düşüktür. Aynı araştırmada suçlu erkek ergenlerin, anti-sosyal kişiliğe, cinsel istismara ve alkol ve uyuşturucu kullanmaya kız ergenlerden daha fazla eğilimli oldukları; suçlu kız ergenlerin ise depresyona erkek ergenlerden daha fazla eğilimli oldukları bulunmuştur.

Michael ve Ben-Zur (2006) tarafından 270 İsrailli ergen ile, ergenlerde risk alma davranışının sosyal ve duygusal faktörlerle ilişkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre, erkek ergenlerin riskli davranışları daha çok akran grubuna uyum sağlama ile, kız ergenlerin riskli davranışları ise aile ilişkileri ile ilişkili bulunmuştur. Her iki cinsiyet açısından da depresif duygudurum ile risk alma davranışı arasında düşük düzeyde ilişki bulunmuştur.

Liong, Flisher ve Lombard' ın (2007) 14-17 yaş arasındaki Güney Afrikalı öğrencilerde zorbalık, şiddet ve diğer riskli davranışları inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, zorbalık davranışına karışan öğrencilerin oranı % 36.3 olarak bulunmuştur. Bunlardan % 8.2' si zorba, % 19.3' ü kurban, %8.7' si ise hem zorbalığa mağruz kalan hem de başkalarına zorbalık yapanlardır. Aynı araştırmada, zorba, kurban ve her iki grupta yer alan öğrencilerin şiddet ve anti-sosyal davranışları gösterme oranı herhangi bir zorbaca davranış göstermeyen kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Risk alma davranışı da zorba ve zorba-kurbanlarda kontrol grubunda yer alan öğrencilerden yüksek bulunmuştur.

2.2.3. Kural Dışı Davranışlar ve Aile İlişkileri İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

İlgili Türkçe alan yazın tarandığında kuraldışı davranışlar ile ilgili en çok araştırılan ailesel niteliklerin anne babanın öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, aile bütünlüğü, algılanan anne baba tutumu, anne baba uyumu, kardeş sayısı, aile

fonksiyonları, aile kontrolü ve desteği, ailede istismar gibi konular olduğu görülmektedir (Kırımsoy, 2003; Siyez, 2006; Balkaya ve Ceyhan 2007; Aras ve ark., 2007; Akduman ve ark., 2007).

Yılmaz (2000) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, parçalanmış aileye sahip ergenler, bütün aileye sahip olanlardan; ailelerinde şiddet yaşanan ergenler, yaşanmayan ergenlerden; ailelerinde sık alkol kullanan birey bulunan ergenler, bulunmayanlardan; lise ve üniversite mezunu annesi olan ergenler, okuma yazma bilmeyen, ilkokul ve ortaokul mezunu annesi olanlardan; üniversite mezunu babası olan ergenlerin, ilkokul ve ortaokul mezunu babası olanlardan; çalışan anneye sahip ergenlerin, çalışmayan anneye sahip ergenlerden; 1-3 kardeşi olan ergenlerin, 4 ve daha fazla kardeşi olan ergenlerden daha yüksek risk alma puanına sahip olduğu görülmüştür.

Kunt (2003) tarafından çocuklarda suç davranışının incelendiği araştırma sonuçlarına bakıldığında, hükümlü çocukların büyük kısmının aile içi şiddete maruz kaldığı, anne ve baba arasındaki tartışmalara yüksek oranlarda rastlanıldığı, anne, baba, kardeş ve diğer bireyler ile arkadaş çevresinin alkol, sigara, uyuşturucu vs. kullanmalarının yaygın olduğu görülmüştür.

Bahçıvan-Saydam ve Gençöz (2005) 14 - 17 yaş arası 153 lise öğrencisi aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, ailede genel işlevlerde, duygusal tepki verebilmede ve rol dağılımında problem yaşanmasının, gençlerde görülen problem davranışları anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur.

Ulusoy, Demir ve Baran' ın (2005), 726 ergen ile ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ergenlik döneminde yaşadığı problemler arasındaki ilişkiyi açıklama amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ailesinin sosyal ve ekonomik durumu, aile içi ilişkiler ve aile içi şiddet, gencin etiketlenmesi, gencin ve ailesinin madde bağımlılığı, gencin hayatı yaşamaya değer bulmaması, gencin vücuduna zarar verme davranışı, okula devamsızlığı, evden kaçma davranışı ve arkadaşları ile ilişki kuramaması arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Erdoğan (2005), 12-16 yaş arası sosyal hizmetler gençlik merkezine gelen suça yönlendirilmiş ve suça yönlendirilmemiş 50 ergen ile yaptığı araştırma sonucuna göre,

suça yönlendirilmiş ergenlerde, yönlendirilmemiş ergenlere göre ebeveyn kaybı, içki, uyuşturucu kullanma, ceza evine giren birey sayısı daha fazladır. Suça yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş çocukların ADÖ' den aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur yani suça yönlendirilmiş çocukların aile işlevleri yönlendirilmemiş çocuklara göre daha sağlıklıdır.

Avcı (2006), şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevselliklerini incelediği araştırmasında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından daha sağlıklı işlev gösterdiğini bulmuştur.

Siyez (2006), ergenlerde görülen problem davranışları yordayan koruyucu ve risk faktörleri araştırdığı çalışmasında, aile ilişkilerinden memnun olma, uygun ebeveyn modelinin olması, algılanan sosyal desteğin ve kontrol düzeyinin yüksek olması, ebeveynin problem davranışı onaylaması ile problem davranışlar arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur.

Balkaya ve Ceyhan' ın (2007) lise öğrencilerinin suç davranış düzeylerini bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından inceleme amacıyla 1454 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırmada annelerinin ve babalarının öğrenim durumu yükseldikçe lise öğrencilerinin suç davranış düzeylerinin artma eğiliminde olduğunu, anne babanın birlikte ya da ayrı olması durumuna göre ise suç davranış düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaşmadığını bulmuşlardır. Anne ve babalarını otoriter ve ilgisiz algılayan ergenlerin suç davranış düzeyleri demokratik algılayanlardan yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin ailelerinde kendilerini mutlu hissetme sıklıkları arttıkça suç davranış düzeylerinin düştüğü bulunmuştur. Aynı araştırmada, aileleri tüm arkadaşlarını onaylayanların puanları, aileleri birkaç arkadaşını ve çoğu arkadaşını onaylamayanların puanlarından önemli derece düşük bulunmuştur.

Aras ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, kız ve erkek ergenlerin anne baba eğitim düzeyi yüksek olanlarda, babası alkol kullananlarda, aylık geliri yüksek olanlarda KDÖ ortalama puanları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Akduman ve arkadaşları (2007) suça karışan 117 ergen ile yürüttükleri çalışmada ise anne ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe, ailedeki kişi sayısı azaldıkça ergenlerin daha az suça karıştıklarını ve ergenlerin % 64' ünün parçalanmış aileye sahip oldukları sonucunu bulmuşlardır.

Cenkseven-Önder ve Yurtal (2008) tarafından zorba, kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre, zorba ve kurban öğrencilerin, olumlu özelliklere sahip öğrencilere göre ailelerini problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarında daha olumsuz algıladıkları belirlenmiştir.

2.2.4. Kuraldışı Davranışlar ve Aile İlişkileri İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

Kuraldışı davranışların aile ilişkileri açısından incelendiği sayısız yurtdışı çalışmalar arasından bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Blum ve arkadaşlarının (2000), Beyaz, Siyah ve İspanyol ırklarından toplam 10803 ergenle, sigara, alkol kullanma, intihara teşebbüs etme, şiddete karışma ve erken cinsel ilişki gibi riskli davranışlar ile ırk/etnik köken, gelir düzeyi ve aile yapısı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, Beyaz ergenlerin daha fazla sigara, alkol kullandıkları ve intihara teşebbüs ettikleri, Siyah ve İspanyol ergenlerin ise daha fazla şiddete karıştığı bulunmuştur. Gelir düzeyi düşük ailelerden gelen ergenler arasında sigara ve alkol kullanım yaygınlığı daha fazla bulunmuştur. Tek ebeveynle yaşayan ergenler arasında intihar riski iki ebeveyni ile yaşayan ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

DiClemente ve arkadaşları (2001) aileden algılanan kontrol düzeyi düşük ergenler arasında riskli davranışların görülme oranının yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Smetana, Crean ve Daddis (2002), yaşları 11-15 arasında değişen 86 Afrika kökenli Amerikalı ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü, aile süreci ile problem davranışların ilişkisini incelediği araştırmada problem davranışlar ile ebeveyn stilleri ve ebeveyn-ergen iletişimi arasında anlamlı ilişkiler bulunmuşlardır.

Ramos ve arkadaşlarının (2006), düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen 670 anne ve çocuk üzerinde ebeveyn uzmanlığı, güvenilirliği, ulaşılabilirliği, ebeveyn-ergen iletişimi ve ergenlerin riskli davranışlarını incelemek amacıyla yaptığı araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ebeveynin uzmanlık, güvenilirlik ve ulaşılabilirlik düzeyi yükseldikçe ergenlerde görülen riskli davranışlar artmaktadır.

Hoffman' ın (2006) ergenlerin aile yapısı ve problem davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırma sonucuna göre, anne babası boşanmış, tek başına annesi ile, tek başına babası ile ya da annesi ve üvey babası ile birlikte yaşayan ergenlerde problem davranışların görülme oranı daha yüksek bulunmuştur.

Buehler, Benson ve Gerard (2006) tarafından ebeveynler arası çatışma ile ergenlerde görülen problem davranışların arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 416 ergen ve onların anne babaları ile yürüttüğü araştırma sonuçlarına göre, ergenlerde görülen problem davranışlar ile anne baba arasındaki çatışma, anne ve babanın şiddet uygulaması, babadan algılanan kontrolün düşük olması ve annenin psikolojik rahatsızlığının olması arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Cui, Donnellan ve Conger (2007) tarafından 451 ergen ve onların aileleri ile ergenlerin içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemleri ile ebeveynlerinin evlilik problemlerinin birbirine karşılıklı etkisini incelediği araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda yaşadığı çatışma ergenlerin depresif semptom ve suç davranışı göstermesinde etkili olduğu bulunmuştur. Ergenlerin bu problemlerinin de ebeveynler arası çatışmayı arttırdığı bulunmuştur. Sonuç olarak bu araştırma sonuçlarına göre, ebeveynlerin çocuk yetiştirmede yaşadığı çatışma evlilik doyumunu olumsuz etkilemekte ve bu da ergenlerin uyum problemleri ile karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir.

Torrente ve Vazsonyi (2008), yaşları 11 ve 17 arasında değişen 650 İspanyol ergen üzerinde anti-sosyal ve suç davranışlar ile ebeveyn desteği, iletişimi ve psikolojik kontrolü arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, erkek ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları destek ile anti-sosyal davranışlar arasında negatif yönde .001 düzeyinde anlamlı ilişki bulmuşlardır. Anne ile iletişim ve babadan algılanan kontrol ile anti-sosyal davranışlar arasında ise pozitif yönde .05 düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Aynı araştırmada benzer şekilde, kız ergenlerin anti-sosyal davranışları ile

anneden algılanan kontrol, destek, babadan algılanan kontrol ve destek arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Hessler (2008), 71 anne, 61 baba ve 85 çocuk ile yürüttüğü aile stres faktörleri, duygusal yeterlilik ve ergenlerin riskli davranışlarını incelemek amacıyla boylamsal olarak yaptığı araştırma sonucuna göre, ebeveyn depresyonu, aile içi şiddet, evlilik çatışması ve ebeveynlerin alkol kullanması gibi aile stres faktörleri ile ergenlerin riskli davranışları arasında anlamlı farklılık bulmuştur.

2.2.5. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Kalitesi İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

İlgili Türkçe alan yazın incelendiğinde, yaşam kalitesi ile ilgili araştırmaların ağırlıklı olarak halk sağlığı, psikiyatri, pediatri, geriatri, onkoloji gibi sağlık bilimleri alanında yapıldığı görülmektedir. Sosyal bilimler alanında ise, literatürde yaşam kalitesi kavramı ile eş anlamlı sayılan iyilik hali, yaşam memnuniyeti, yaşam doyumu (Kayıhan, 2007) kavramları araştırmacıların çalışma konusu olmuştur. Alan yazın incelemesinde kuraldışı, risk içeren, suç içeren, problem ya da anti-sosyal davranış olarak adlandırılabilen davranışların yaşam kalitesi değişkeni açısından incelendiği çok az sayıda araştırmaya rastlanılmıştır.

Şen ve arkadaşlarının (2008), 273 üniversite öğrencisi ile üniversite öğrencilerinin sigara içme durumlarının yaşam kalitesi üzerine etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, sigara içen öğrencilerin sigara içmeyen ve sigara içip bırakmış olanlardan yaşam kalitesinin daha düşük olduğu ve günlük içilen sigara miktarı arttıkça yaşam kalitesi puanlarının düştüğü saptanmıştır. Çalışmada öğrencilerin sigara içme durumları ile WHOQOL-BREF Yaşam Kalitesi Ölçeği fizik, psikolojik ve sosyal alan puanları arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir

Çamur ve arkadaşlarının (2007) Kiddo-Kindl Ölçeği ile adolesanlarda yaşam kalitesini değerlendirdikleri araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 1.6' nın halen sigara ve alkol içtikleri, % 1' inin bağımlılık yapıcı madde kullandıkları, % 14.8' inin kumar, % 52.6' sının ise şans oyunları oynadıkları bulunmuştur. Ölçek alt boyutları açısından incelendiğinde öğrencilerin en yüksek puanı 'aile' alt boyutundan aldıkları, sağlık durum algısı iyileştikçe, bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı ve aile puanlarının arttığı bulunmuştur.

Telatar (2007) tarafından sanayide çalışan 20-24 yaş grubu erkeklerin riskli davranışlarını ve yaşam kaliteleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırma sonuçlarına göre, otomobilde yolcu iken emniyet kemeri kullanmamak, nargile kullanmak, para karşılığı cinsel ilişki yaşamak, son bir yıl içinde şiddet uygulamış olmak ve son bir ay içinde yanında silah taşımak bedensel alan için puanı artırıcı yönde etki etmektedir. Otomobilde yolcu iken emniyet kemeri kullanmamak, son bir yıl içinde şiddet uygulamış olmak ve son bir ay içinde yanında silah taşımak ruhsal alan ve çevre alanı için puanı artırıcı yönde etki etmektedir. Para karşılığı cinsel ilişki yaşamak ve son bir ay içinde yanında silah taşımak sosyal alan için puanı artırıcı yönde etki etmektedir.

2.2.6. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Kalitesi İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

İlgili yabancı alan yazın incelemesi sonucunda da, kuraldışı davranışlar ile yaşam kalitesi ve eşdeğer kavramlardan yaşam doyumu ile ilgili araştırmalara rastlanılmıştır.

Valois ve arkadaşları (2001) tarafından ergenlerin yaşam kalitesi ile şiddet davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre, silah taşıma, okula silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Suldo ve Huebner' in (2004), 1200 ortaokul ve lise öğrencisi ile ergenlerin problem davranışları ve ebeveyn otoritesi arasındaki ilişkide yaşam doyumunun rolünü incelediği araştırma sonuçlarına göre, disiplin/denetim, sosyal destek ve psikolojik özerkliğe izin verme gibi ebeveyn davranışları ile ergenlerin yaşam kalitesi arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Bastiaansen, Koot ve Ferdinand' ın (2005) 8-18 yaş aralığındaki 250 ergen ile, yaşam kalitesini çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırma sonucuna göre, düşük yaşam kalitesi ile psikiyatrik semptomlar, düşük öz saygı, düşük sosyal yetkinlik, sağlıksız aile işlevi, düşük sosyal destek ve stresli yaşam olayları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizinde kullanılan istatistiksel teknikler konusundaki bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin, kuraldışı davranışları ile aile işlevselliği, aile risk faktörleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş olan karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde, betimsel bir araştırmadır (Karasar, 2004). Araştırmanın bağımlı değişkeni kuraldışı davranışlar; bağımsız değişkenleri ise aile işlevselliği (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler), aile risk faktörleri ve yaşam kalitesidir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2008/2009 eğitim öğretim yılında Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel liselerde 9, 10, 11, ve 12. sınıfa devam eden, kız ve erkek öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yapılacak çalışma için gerekli olan izinler alınarak, Adana ili merkezi ilçelerindeki resmi ve özel liseler arasından, olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden 'Oransız Küme Örnekleme' yöntemi ile seçilmiştir. Küme örnekleme, evrendeki bütün kümelerin tek tek eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan örnekleme türüdür. Küme örneklemede evren ya da çalışma evreni çoğu zaman içinde çeşitli elemanları olan, benzer amaçlı kümelerden oluşur. Araştırma evrenden seçilecek kümeler üzerinde yapılabilir (Karasar, 2004). Bu araştırmada (tam listesi Milli Eğitim Müdürlüğü internet sitesinden alınarak) Adana ili merkez ilçelerindeki farklı lise türleri birer küme olarak kabul edilmiştir. Örnekleme alınacak liseler bu listeden sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınarak rastgele seçilmiştir.

Örnekleme farklı okul türlerine devam eden öğrencilerin temsil edilebilmesi amacıyla, genel akademik liselerden 3; meslek liselerinden 2; özel liselerden 1; Anadolu liselerinden 1 tanesi örnekleme alınmıştır. Örnekleme yer alan okulların her sınıf düzeyinden öğrencilere ilgili ölçekler uygulanmıştır. Her sınıf düzeyine hemen hemen eşit oranda ulaşılmaya çalışılmıştır. Belirtilen bu özellikler bağlamında örneklem grubunda yer alan okullara devam eden 750 ergene ilgili ölçekler uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçeklere verdiği yanıtlardaki eksiklik ve hatalar nedeni ile örnekleme yer alan ergen sayısı 695'e düşmüştür.

Örnekleme yer alan ergenlerin yaşları 14 ile 18 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 16.5' tir. Örnekleme 14 yaşında 11; 15 yaşında 151; 16 yaşında 159; 17 yaşında 231 ve 18 yaşında 143 ergen yer almaktadır. Örnekleme yer alan öğrencilerin, cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo-1 Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine Dağılımına Göre Çapraz Tablo Sonuçları

		KIZ		ERKEK		TOPLAM	
		f	%	f	%	f	%
OKUL TÜRÜ							
	Genel Akademik Lise	169	24.3	179	25.8	348	50.1
	Anadolu Lisesi	52	7.5	41	5.9	93	13.4
	Özel Lise	43	6.2	44	6.3	87	12.5
	Endüstri Meslek Lisesi	114	16.4	53	7.6	167	24
	Toplam	378	54.4	317	45.6	695	100
SINIF DÜZEYİ	9. Sınıf	114	16.4	104	15	218	31.4
	10. Sınıf	80	11.5	71	10.2	151	21.7
	11. Sınıf	109	15.7	97	14	206	29.6
	12. Sınıf	75	10.8	45	6.5	120	17.3
	Toplam	378	54.4	317	45.6	695	100

Tablo-1' de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan okullarda kız öğrencilerin sayısı 378 (%54.4), erkek öğrencilerin sayısı 317' dir (%45.6).

Örnekleme yer alan öğrencilerin okullara göre dağılımı incelendiğinde, 348' inin (%50.1) genel akademik lisede; 93' ünün (%13.4) Anadolu lisesinde; 87' sinin (%12.5) özel lisede ve 167' sinin (%24) meslek lisesinde öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Okul türlerine göre birey sayısının eşit olmasına dikkat edilmemesinin nedeni, okul türü açısından istatistiksel bir karşılaştırma yapılmayacak olmasıdır.

Tablo-1' deki öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde de, 9. sınıfa devam eden öğrencilerin sayısının 218 (%31.4); 10. sınıfa devam edenlerin sayısının 151 (%21.7); 11. sınıfa devam edenlerin sayısının 206 (%29.6) ve 12. sınıfa devam edenlerin sayısının ise 120 (%17.3) olduğu görülmektedir. Örnekleme yer alan ergenlerin anne-babalarının, sağ ve ölü olma durumlarına ve kimle birlikte yaşadıklarına ilişkin dağılımları Tablo-2' de gösterilmektedir.

Tablo-2 Ergenlerin Anne-Babalarının Sağ- Ölü, Öz-Üvey Olma Durumlarına ve Kimle Birlikte Yaşadıklarına Göre Dağılımları

		f	%
Anne	Sağ	687	98.8
	Ölü	8	1.2
	Öz	683	98.4
	Üvey	11	1.6
Baba	Sağ	659	94.8
	Ölü	36	5.2
	Öz	688	99.1
	Üvey	6	9
Kimle Yaşadığı	Ailesiyle	586	84.3
	Yalnız Anne İle	55	7.9
	Yalnız Baba İle	9	1.3
	Akrabalar İle	32	4.6
	Diğer	13	1.9

Tablo-2' de görüldüğü üzere, örnekleme yer alan ergenlerin 687' sinin (%98.8) annesi sağ ve 683' ünün de (%98.3) annesi özdür. Bu durum babalarda ise, 659 (%94.8) sağ ve 688 (%99) öz şeklindedir. Tablo-2' ye göre, ergenlerin büyük çoğunluğunun (%84.3) ailesiyle birlikte yaşadığı görülmektedir. Örnekleme yer alan

ergenlerin yaşadıkları aile tipi ve ailelerin çocuk sayılarına ilişkin bilgiler ise Tablo-3’te gösterilmiştir.

Tablo-3 Ergenlerin Yaşadıkları Ailedeki Kişi Sayısı ve Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

		f	%
Ailedeki kişi sayısı	2 kişi	9	1.3
	3 kişi	53	7.6
	4-5 kişi	431	62
	6-7 Kişi	147	21.2
	8 ve daha fazla	55	7.9
Toplam		695	100
Çocuk sayısı	1 ve 2	268	38.56
	3 ve daha fazla	427	61.44
Toplam		695	100

Tablo-3’ e göre örnekleme oluşturan 695 lise öğrencisinin 9’ u (%1.3) 2 kişi, 53’ ü (%7.6) 3 kişi, 431’ i (%62) 4-5 kişi, 147’ si (%21.2) 6-7 kişi, 55’ i (%7.9) 8 ve daha fazla kişiden oluşan ailelere sahiptir. Çocuk sayısı ile ilgili dağılıma bakıldığında ise, ailelerin 268’ inin (%38.6) 1 ya da 2 çocuğa, 423’ ünün (%60.9) ise 3 ve daha fazla çocuğa sahip olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, ergenlerin kuraldışı davranışlarını ölçmek amacıyla Kaner (1996) tarafından geliştirilen “Kuraldışı Davranış Ölçeği”, aile işlevselliğini ölçmek amacıyla Epstein ve Bishop (1983) tarafından geliştirilen “Aile Değerlendirme Ölçeği”, yaşam kalitesini ölçmek amacıyla Ravens-Sieberer ve Bullinger (1998) tarafından geliştirilen “Kiddo-Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği”, kuraldışı davranışlar açısından risk oluşturabilecek durumları belirlemek amacıyla “Aile Risk Faktörleri Anketi” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Örnekleme oluşturan ergenlerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır. Bu formda yaş, cinsiyet, anne-baba sağ/ölü, öz/üvey olma durumları, kardeş sayısına ilişkin sorular yer almaktadır.

3.3.2. Kuraldışı Davranış Ölçeği

Kuraldışı Davranışlar Ölçeği (KDÖ), Kaner (1996) tarafından ergenler arasında resmi kurumlara yansımayan, ancak yakalanmış olsalardı çoğu suç olarak kabul edilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek davranışları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir.

KDÖ, 1998 yılında 15-18 yaşlarındaki 896 öğrenci ile yapılan çalışmada geçerlilik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada KDÖ'nün normal popülasyonda suç riski taşıyan gençleri belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu saptanmıştır. Testin, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.93, Spearman-Brown formülüyle hesaplanan testi yarılama güvenilirlik katsayısı ise 0.89 olarak belirtilmiştir. Ergenlerin kendi bildirimine dayanan bir ölçek olan KDÖ, 9 alt ölçek ve 38 maddeden oluşmaktadır.

Alt ölçekler:

1. **Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak (7 Madde):** bu alt ölçek ergen olma statüsüne uygun olmayan ve okul kurallarına aykırı davranışları içermektedir. Alt ölçeğin güvenilirlik katsayısı: .88' dir.
2. **Hırsızlık (6 Madde):** başkalarının eşyalarını çalma ya da çalıntı olduğu bilinen eşyayı kullanma davranışını içermektedir. Alt ölçeğin güvenilirlik katsayısı: .88' dir.
3. **Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek (6 Madde):** Bu alt ölçekte de öfke kontrol güçlüğü ve başkalarına saldırgan davranışlar gösterme ve kavgalara karışma ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenilirlik katsayısı: .88' dir.
4. **Hafif Hırsızlık (4madde):** Bu alt ölçek haber vermeden insanlara ait eşyaları almaya yönelik daha az ciddi olan çalma ile ilgili maddelerden oluşmaktadır. Alt ölçeğin güvenilirlik katsayısı: .85' tir.

5. **Dikkat Çekici Tahripçilik (3 Madde):** Bu alt ölçek halka açık yerlerdeki nesnelere zarar verme biçimindeki davranışları içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .73' tür.
6. **Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak (5madde):** Ergen için uygun bulunmayan ve hoşgörü ile karşılanmayan ve başkalarını aldatmaya yönelik davranışlarda bulunmakla ilgili maddeler bu alt ölçekte bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .74' tür.
7. **Uyuşturucu ve Şiddet Suçu (3 Madde):** Bu alt ölçekte madde kullanımı ve satışı ile ilgili maddelerin yanı sıra kavgalarda kesici silah kullanma ile ilgili maddeler de bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .72' dir.
8. **Binalara Zarar Verme (2 Madde):** Bu alt ölçek binalara zarar verme davranışı ile ilgili maddeleri içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .75' tir.
9. **Kopya Çekmek (2 Madde):** Sınavlarda kopya çekmekle ilgili maddeleri içermektedir (Kaner, 2000). Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .84' tür.

Ölçek, bu davranışların son 6 ay içinde yapılma sıklığına ilişkin dört seçeneğe göre yanıtlanmaktadır. Seçenekler 'hiçbir zaman' (1 puan), 'bir ya da iki kez' (2puan), 'üç ya da dört kez' (3 puan), 'beş ya da daha fazla' (4 puan) olarak puanlanmaktadır. İşaretlenen puanların toplanmasıyla her öğrencinin toplam puanı elde edilmektedir. KDÖ toplam puanının yüksek bulunması suç işleme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir (Delikara, 2001).

Bu araştırma kapsamında Kuraldışı Davranış Ölçeği' nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre, Cronbach Alfa değeri toplam puan için .93 olarak bulunmuştur. Ölçek maddelerinden birkaçı örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

Örnek:

	Hiçbir zaman	1 ya da 2 kez	3 ya da 4 kez	5 ya da daha fazla
Okuldan kaçmak				
Okulda sigara içmek				

3.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile Değerlendirme Ölçeği, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Buttler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirip getirmediğini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan bir ölçü aracıdır. Epstein ve Bishop tarafından 1983 yılında geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan ölçek, daha önce geliştirilmiş olan McMaster Aile İşlevleri Modelinin klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir.

Ölçek, yedi alt boyuttan ve toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Her madde, aile yaşamına ilişkin olumlu ve olumsuz ifadelerin yer aldığı bir cümleden meydana gelmiştir ve her cümle yedi alt boyuttan birine aittir. Yedi alt boyutun altı tanesi Mc. Master'ın Aile İşlevleri Modelinin alt boyutları olup, aile işlevlerindeki her bir sorun alanını tek tek ele almakta sonradan eklenen yedinci boyut da genel işlevlere odaklanmaktadır. Soruların bazıları sağlıklı işlevleri, bazıları ise sağlıklı işlevleri tanımlamaktadır. Yedi alt boyutun operasyonel tanımları aşağıdaki gibidir.

1. **Problem çözme (Problem solving):** Ailenin etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmıştır. Sorunun ortaya çıkışından çözülmesine kadar olan dönemi kapsar.
2. **İletişim (Communication):** Aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişi biçiminde tanımlanmaktadır. Üyeler arası sözlü iletişimin içeriğinin açık olup olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini direkt olarak ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır.
3. **Roller (Roles):** Roller ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarıdır. Ailenin kaynaklarının kullanımı, bakıp büyütmeye, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini idare etme gibi konularda davranış kalıbı geliştirip geliştirmediği üzerinde odaklanmaktadır. İlave olarak, görevlerin belirgin ve eşit olarak dağılımı ile aile üyeleri tarafından sorumlu olarak yerine getirilip getirilmediğini de kapsamaktadır.
4. **Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness):** Üyelerin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi gösterebilmesi anlamına gelmektedir.
5. **Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement):** Aile üyelerinin birbirlerine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgiyi içerir. En sağlıklı aile orta derecede ilgilenir, az

veya çok ilgilenen aileler işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Çok ilgilenme üyelerin birbirlerine fazla bağımlı olduğunun, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi duyduklarının belirleyicisidir.

6. **Davranış Kontrolü (Behavior Control):** Ailenin üyelerin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Psikolojik ve sosyal tehlike karşısındaki davranışlar değerlendirilir.
7. **Genel Fonksiyonlar (General Functions):** Yukarıda belirtilen altı boyutu da kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlayan boyuttur.

ADÖ'de bu yedi alt ölçeğin yanı sıra ayrıca toplam puan üzerinden bir değerlendirme yapılmamaktadır. Oniki yaş üzerindeki tüm aile bireylerine uygulanabilen bu ölçekte puanlar 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağıksız) arasında değişmektedir ve 2.00'nin üzerindeki puan ortalamaları aile işlevlerinde sağıksızlığa doğru bir gidiş olduğunu göstermektedir.

Aile Değerlendirme Ölçeği'nde yer alan maddelerden birkaçı örnek olarak aşağıda sunulmuştur:

Örnek:

1.Ailede bazılarımız, duygularımızı belli etmeyiz.	Aynen	Büyük ölçüde	Biraz	Hiç
2.Ailemizde hiçbir kural yoktur.				

Bu çalışmada ölçeğin Bulut (1990) tarafından yapılan Türkçe uyarlaması kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği bilinen grupların karşılaştırılması tekniğiyle sınanmıştır. Boşanma, kadın ve erkeğin artık birlikte yaşayamayacaklarına karar verdikleri zaman gerçekleştiğinden bu grupta aile işlevlerinin sağıksız olduğu düşünülerek ADÖ 25 boşanma sürecinde olan kadın veya erkeğe, 25 de normal evlilik sürecindeki kişilere uygulanmıştır. Her iki gruptan elde edilen puanlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda boşanma sürecindeki aileler ile evli aileler arasında, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel işlevler alt ölçekleri için $p < .001$ düzeyinde davranış kontrolü için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

Ölçeğin, içinde ruh hastası bulunan ve bulunmayan aile üyelerine uygulanması sonucunda da iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinden 1985-1988 yılları arasında yatarak tedavi görmüş 100 hastanın ailelerinde 15 yaş üzerindeki hasta hariç herkese ADÖ verilmiştir (190 kişi). Hasta aileleriyle aynı semtte oturan ve ailelerinde psikolojik problemlili üyesi bulunmayan 70 aileye de (170 kişi) aynı yöntemle ölçek uygulanmıştır. Elde edilen veriler t testi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda psikolojik problemlili üyesi bulunan aileler ile psikolojik problemlili üyesi bulunmayan aileler arasında duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel işlevler alt ölçeklerinde $p<.0001$ düzeyinde; iletişim, roller ve davranış kontrolü alt ölçeklerinde $p<.001$ düzeyinde ve problem çözme alt ölçeğinde $p<.01$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Her iki grup puanları arasında anlamlı bir farklılık olması ölçeğin grupları birbirinden manidar düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek amacıyla ADÖ ölçeği, halen evli bulunan 25 kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği (Tezer 1986) ile birlikte uygulanmıştır. Evlilik yaşam doyum ölçeği 10 maddeden oluşan, kişinin evlilikteki doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olduğundan, ADÖ'nün sadece "Genel Fonksiyonlar" alt ölçeği ile karşılaştırılmıştır. Her iki ölçeğin aralarındaki korelasyon değerinin .66 olduğu görülmüştür.

Ölçeğin puan değişmezliğini incelemek amacıyla Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencileri ve çalışanlarından meydana gelen 51 kişiye üç hafta ara ile üç kez uygulanmış, öğrencilerin ADÖ'nün her iki uygulamasından aldıkları puanların korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayısının alt testler için .62 ile .89 arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları ise Problem Çözme için .80; İletişim için .71; Roller için .42; Duygusal Tepki Verebilme için .59; Gereken İlgiyi Gösterme için .38; Davranış Kontrolü için .52; Genel İşlevler için ise .86 olarak saptanmıştır (Bulut, 1990).

Bu araştırma kapsamında, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayılarını incelemek amacıyla her bir alt ölçeğe ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak Tablo-4'te sunulmuştur.

Tablo-4 Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Ölçeklerinin İç Tutarlılık Katsayıları

	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlev
Cronbach Alfa Katsayıları	.77	.69	.68	.76	.44	.53	.89

Tablo-4’ te görüldüğü gibi, Cronbach Alfa katsayıları, alt ölçekler için .44 ile .89 arasında bulunmuştur.

3.3.4. Aile Risk Faktörleri Anketi

Aile Risk Faktörleri Anketi, ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar açısından risk faktörü olabileceği düşünülen sorulardan oluşan 17 maddelik bir ankettir.

Aile Risk Faktörleri Anketi’ nde yer alan sorular, uzman kişilerin ve lise öğrencilerinin görüşlerinden ve kural dışı davranışları aile değişkeni açısından inceleyen Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde konuyla ilgili yapılmış tezler ile internet üzerinden ulaşılabilen hakemli dergilerde yayınlanmış makalelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Ç.Ü. Eğitim Bilimleri Bölümü’ nden 4, Mersin Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı Anabilim Dalı’ ndan 1 öğretim üyesinden ve alanda çalışan 3 psikolojik danışmandan kuraldışı davranışlar açısından ailede risk faktörü olarak gördükleri durumları listelemeleri istenmiştir. Ayrıca örnekleme de yer alan liselerden birine gidilerek toplam 80 öğrenciden benzer bir liste doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler ışığında araştırma kapsamında, ergenlerin kuraldışı davranışları açısından risk oluşturabileceği düşünülen durumları içeren sorular oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında risk faktörü olarak düşünülen başlıklar şu şekildedir:

- Ailenin göç etme durumu
- Anne-babanın eğitim durumu
- Anne-babanın birlikte ya da ayrı yaşaması
- Ailedeki kişi sayısı
- Ailede ruhsal hastalığa sahip birinin olup olmaması
- Ailede suç işlemiş birinin olup olmaması
- Anne-baba çatışması

- Aile içi şiddet
- Ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu
- Düşük ebeveyn desteği
- Düşük ebeveyn kontrolü
- Anne-babanın alkol kullanma durumu
- Yetersiz anne-baba sevgisi
- Sosyo-ekonomik düzey

Bu konu başlıklarının bir kısmı “Aile Risk Faktörleri Anketi” bir kısmı ise “Kişisel Bilgi Formu” başlığı altında öğrencilere sunulmuştur. Aile Risk Faktörleri Anketi’nde bulunan soruların birkaç örneği aşağıda yer almaktadır.

Örnek:

1. Aileniz, zorunlu nedenlerden dolayı şehir değiştirmek (göç etmek) durumunda kaldı mı?

() Evet

() Hayır

2. Anne babanız size fiziksel şiddet uygular mı?

Annem; () Hiçbir zaman

() Ara sıra

() Çoğu zaman

Babam; () Hiçbir zaman

() Ara sıra

() Çoğu zaman

3.3.5. Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği

Kiddo-Kindl genel amaçlı yaşam kalitesi ölçeği ergen formu, ergenlerin bedensel, ruhsal ve sosyal yaşantılarını herhangi bir hastalığa bağlı olmaksızın değerlendiren ve yaşam kalitesi boyutuyla ölçen bir araçtır. Ölçeğin bir toplam yaşam kalitesi, altı alan {bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş ve okul} ve bir hastalık modülünden oluşan sekiz ayrı puanı vardır. Puanlar pozitif yönelimlidir. Puan arttıkça algılanan yaşam kalitesi de iyileşmektedir.

Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında şu adımlar izlenmiştir (Eser ve ark., 2004):

- 1- İngilizce sürümünden Türkçe’ye iki ayrı ileri çeviri yapılması;
- 2- İleri çevirilerin birleştirilmesi;

- 3- Birleştirilmiş çevirinin, iki dilli (bilingual) bir çevirmen tarafından ölçeğin orijinal dili olan Almanca'ya çevrilmesi;
- 4- Ölçeği geliştiren Berlin merkezinde orijinal metin ile geri çevrilmiş metnin karşılaştırılması ve değişiklik önerilerinin Türkçe metin üzerinde uyarlanması;
- 5- Türkçe son metnin 10 ergen üzerinde denenmesi (bilişsel sorgulama) ve önerilen değişikliklerin yapılması;
- 6- Türkçe ölçeğin 253 Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çıraklık Eğitim Merkezi öğrencisi üzerinde pilot uygulaması;
- 7- Madde analizleri sırasında belirlenen iki sorunlu maddenin değiştirilerek ölçeğin bu maddelerinin 104 yeni öğrenci üzerinde uygulanması ve yeni madde analizi yapılması;
- 8- Son geçerlilik ve güvenilirlik analizleri.

Bu metodolojik çalışmaya 13-16 yaş aralığındaki 253 çıraklık öğrencisi ve 104 ilk ve orta öğrenim öğrencisinin alınmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği, madde/alan toplam korelasyonu, iç tutarlılık değerlendirilerek yapılmıştır. Toplam yaşam kalitesi ile alanlar arasında (hastalık modülü dışında) bulunan korelasyon aralığı 0.56 – 0.70 arasındadır. Madde-alan karşılaştırılmasında tüm alanlarda yüksek düzeyde korelasyon olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). İç tutarlılık düzeyleri incelendiğinde ise Cronbach Alpha değerleri yukarıdaki toplam yaşam kalitesi, bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş, okul alanları ve hastalık modülü için sırasıyla ile 0.83, 0.70, 0.73, 0.70, 0.71, 0.58, 0.55 ve 0.81 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin yapı ve içerik geçerliliği açıklayıcı ana bileşenler (faktör) analizi ve çoklu regresyon analizi ile yapılmıştır. Faktör analizinde orijinal faktör yapısı büyük ölçüde korunmuş, toplam yaşam kalitesinin alan puanları tarafından açıklayıcılığı yüksek bulunmuştur ($R^2=1.00$). Ölçek özsaygı ve arkadaş alanları dışında hasta ve sağlıklıları ayırt edebilmektedir ($p<0.05$). Ölçek aynı zamanda düşük gelirli ile yüksek gelirli (okul ve kronik hastalık dışında), aile içi şiddete maruz kalanlar ile kalmayanları ve anne eğitim düzeyini (özsaygı, aile, arkadaş, okul alanları ve kronik hastalık modülü dışında) ayırt edebilmektedir ($p<0.05$). Ölçeğin sosyal göstergelere de duyarlı olduğu görülmektedir (Eser ve ark., 2004).

Bu araştırma kapsamında, Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği' nin toplam puan ve aile alt boyutu için iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre, Cronbach Alfa değeri toplam puan için .84 ve aile alt boyutu için ise .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin maddelerinden birkaçı örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

Örnek:

<i>Geçen hafta boyunca;</i>	hiçbir zaman	nadiren	bazen	sıklıkla	herzaman
Eğlendim ve çok güldüm					
Canım sıkıldı					

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama araçlarının hazırlanmasından sonra, örnekleme alınacak liseler belirlenmiş ve bu okullarda uygulama yapabilmek için Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır. Örneklem olarak belirlenen okullarda veri toplama çalışmalarına başlamadan önce okul yöneticileri ve psikolojik danışmanlarla yapılan görüşmelerle hangi sınıflarla çalışılacağı belirlenmiş ve okul için en uygun tarihler saptanmıştır. Uygulama, tespit edilen gün ve ders saatlerinde öğrencilere gerekli açıklamalar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler gönüllü olan öğrencilerden sınıf ortamında toplanmıştır. Uygulamalar bizzat araştırmacı tarafından okullara gidilerek yapılmıştır. Uygulama sırasında araştırmaya katılan lise öğrencilerinin bilgi toplama araçlarını cevaplandırırken içten olmalarını sağlamak amacıyla, araştırmanın önemi öğrencilere anlatılmış ve isim yazmalarının gerekli olmadığı belirtilmiştir.

Veriler, Mart 2009 ve Mayıs 2009 tarihleri arasında toplanmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını yaklaşık 25- 40 dakika arasında tamamladıkları gözlenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın istatistiksel analizinde, ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar ile aile işlevselliği alt ölçekleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı parametrik olmayan istatistiksel analizlerden Mann Whitney-U ile incelenmiştir. Aynı şekilde kuraldışı davranışlar ile yaşam kalitesi düzeyleri (yüksek-düşük) arasında anlamlı farklılık olup olmadığına da Mann Whitney-U testi ile bakılmıştır. Aile risk

faktörlerinden 2 düzeyde anlamlı farklılığın incelendiği durumlar için Mann Whitney-U, 3 ve daha fazla düzey için ise Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Analizlerde parametrik olmayan istatistiklerin kullanılmasının nedeni; örnekleme yer alan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının normal dağılımı yansıtmaması sonucunda parametrik analizler için gerekli olan “normallik” varsayımının karşılanamamış olmasıdır.

Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlamasında .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, ergenlerin kuraldışı davranışlarının, cinsiyet ve yaş, aile işlevselliği, aile risk faktörleri ve yaşam kalitesi ile ilişkisini incelemeye yönelik yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular, araştırma amaçlarının sırasına göre verilmiştir.

4.1. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Açısından Dağılımına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Ergenlerin, Kuraldışı Davranış Ölçeği' nin her bir alt ölçeğinden aldıkları toplam puanlar o alt ölçeğin madde sayısına bölünmüş ve 1 ile 4 arasında değişen yeni değerlerin aritmetik ortalaması hesaplanmıştır. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği' nin alt ölçekleri açısından cinsiyete göre dağılımına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo-5' te sunulmuştur.

Tablo-5 Ergenlerin KDÖ' nün Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyete Göre Dağılımına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Kuraldışı Davranışlar	Kız			Erkek			Toplam	
	n	X	Ss	n	X	Ss	X	Ss
Okul kurallarına uymamak	378	1.39	.5	317	1.62	.69	1.5	.61
Hırsızlık	378	1.01	.05	317	1.07	.28	1.04	.19
Öfkeyi kontrol edememek	378	1.42	.52	317	1.72	.71	1.55	.63
Hafif hırsızlık	378	1.1	.21	317	1.14	.34	1.12	.28
Dikkat çekici tahripçilik	377	1.2	.29	317	1.33	.56	1.26	.44
Başkalarını kandırmak	377	1.18	.32	315	1.72	.71	1.42	.6
Uyuşturucu, şiddet suçu	374	1.04	.19	315	1.32	.66	1.16	.49
Binalara zarar vermek	378	1.05	.23	317	1.24	.58	1.14	.43
Kopya çekmek	378	2.66	.98	317	2.73	1.07	2.7	1.02

Tablo-5’ ten elde edilen bilgilere göre, ergenlerin okul kurallarına aykırı davranma alt ölçeğine ilişkin aritmetik ortalamasının 1.5 olduğu görülmektedir. Benzer şekilde olduğu hırsızlık alt ölçeğine ilişkin, ergenlerin aritmetik ortalamasının 1.04; öfkeyi kontrol edememe alt ölçeğine ilişkin, ergenlerin aritmetik ortalamasının ise 1.55 olduğu görülmektedir. Hafif hırsızlık alt ölçeğine ilişkin, ergenlerin aritmetik ortalaması 1.12; dikkat çekici tahripçilik ve uyuşturucu, şiddet suçu alt ölçeklerine ilişkin ergenlerin aritmetik ortalamaları sırasıyla 1.26 ve 1.16’ dır.

Başkalarını kandırmak alt ölçeğinden ergenlerin bu alt ölçeğe ilişkin aritmetik ortalamaları 1.42’ dir. Binalara zarar vermek ve kopya çekmek alt ölçeklerine ilişkin ergenlerin aritmetik ortalamaları sırasıyla 1.14 ve 2.7’ dir.

Ergenlerin alt ölçeklere ilişkin aritmetik ortalamaları cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin aritmetik ortalamasının bütün alt ölçeklerde kızlardan yüksek olduğu görülmektedir (aradaki bu farklılığın anlamlı olup olmadığı ile ilgili herhangi bir analiz yapılmamıştır).

Kuraldışı Davranış Ölçeği’ nin alt boyutları tezin analizlerinde kullanılmamış yalnızca toplam puan üzerinde hesaplamalar yapılmıştır. Ancak, ‘kuraldışı davranışlar’ ile ilgili okuyucuda fikir oluşturabilmek adına, bu çalışmada ergenler tarafından daha sık başvuru alan davranışları göstermek için ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği’ nde ‘beş ya da daha fazla kez’ yaptıklarını bildirdikleri bazı maddelere ilişkin frekans dağılımı Tablo-6’ da sunulmuştur.

Tablo-6 Ergenlerin KDÖ’ de ‘Beş ya da Daha Fazla Kez’ Yaptıklarını Bildirdikleri Bazı Maddele İlişkin Frekans Dağılımı

Kuraldışı Davranışlar	n	%
Sınavlarda kopya çekmek	244	35.1
Sözlü ya da yazılı sınavlarda fisildamak.	230	33.1
Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak	90	12.9
Yasalann kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek	88	12.7
Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek	80	11.5
Öfkelenildiği zaman eşyaları kırmak.	76	10.9
Yasalann görmenize izin vermediği filmlere gitmek	65	9.4
Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak	64	9.2
Okuldan kaçmak	62	8.9
Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak	56	8.1

Tablo-6' dan elde edilen bilgilere göre, bu araştırma kapsamında, sınavlarda kopya çekme (%35.1), sınavlarda fisıldama (%33.1), yasaların izin vermediği araçları kullanma (%12.9), alkollü içkiler içme (%12.7), kavga etme (%11.5), eşyaları kırma (%10.9), yasaların izin vermediği filmlere gitme (%9.4), araç kullanırken hız limitini aşma (%9.2), okuldan kaçmak (%8.9) ve kavgaya katılma (%8.1) ergenlerin sıklıkla başvurduğu kuraldışı davranışlardandır.

4.2. Cinsiyete Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin, cinsiyete göre Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarına ilişkin Mann Whitney U-Testi sonucu Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo-7 Ergenlerin Cinsiyete Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları

		n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Cinsiyet	Kız	376	47	294.55	110749.5	39873.5	.000*
	Erkek	315	52	407.42	128336.5		

Tablo-7' deki analiz sonuçlarına göre, kız ve erkek ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($U = 39873.5$, $p < .001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, erkek ergenlerin sıra ortalamalarının (407.42), kız ergenlere (294.55) göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Grupların ortancalarına bakıldığında, erkeklerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının (52) kızların puanlarından (47) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre kız ve erkek ergenler arasında kuraldışı davranış puanları açısından, erkek ergenler lehine anlamlı farklılık olduğu yani erkek ergenlerin kuraldışı davranışları kızlara göre daha fazla gösterdiği söylenebilir.

4.3. Yaşa Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin, yaşa göre Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarına ilişkin Mann Whitney U-Testi sonucu Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo-8 Ergenlerin Yaşa Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları

		n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Yaş	14-16	319	48	320	102182.5	51142.5	.002*
	17-18	372	50	368	136903.5		

Tablo-8’ den elde edilen bulgulara göre, 14-16 yaş ve 17-18 yaş aralığında bulunan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında da anlamlı farklılık vardır ($U=51142.5$, $p<.01$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, 17-18 yaş aralığında bulunan ergenlerin sıra ortalamalarının (368), 14-16 yaş aralığında bulunanlara (320) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancalarına bakıldığında ise, 17-18 yaş aralığında bulunan ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50) 14-16 yaş aralığında bulunanlara (48) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, 17-18 yaş grubunda bulunan ergenlerin 14-16 yaş grubundakilere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulunduğu söylenebilir.

4.4. Aile İşlevselliğine Göre, Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranışlarının, ailelerinin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler olmak üzere Aile Değerlendirme Ölçeği’ nin her alt ölçeği açısından anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

ADÖ’ nün değerlendirilmesinde ‘2’ ayırt edici puan olarak kabul edilmektedir. 2’ nin altında puan alan aileler sağlıklı, 2’ nin üstünde puan alanlar ise sağlıksız aile işlevi göstermektedir (Bulut, 1990). Bu araştırma kapsamında her alt ölçeğin toplam puanları o alt ölçeğin madde sayısına bölünerek 1 ile 4 arasında değişen ortalama puanlar elde edilmiştir. Daha sonra bu ortalama puanlar 2 kesme noktası referans alınarak sağlıklı ve sağlıksız olmak üzere dikotomik hale dönüştürülmüştür. Her bir alt ölçeğe ilişkin kuraldışı davranış puanlarının anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-9’ da sunulmuştur.

Tablo-9 Aile Değerlendirme Ölçeği' ne Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçekler		n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Problem Çözme	Sağlıklı	329	47	299.68	98595	44310	.000*
	Sağlıksız	361	50	387.26	139800		
İletişim	Sağlıklı	329	47	314	103423.5	49138.5	.000*
	Sağlıksız	354	50	367	130162.5		
Roller	Sağlıklı	319	47	299.08	95405	44368	.000*
	Sağlıksız	358	50	374.58	134098		
Duygusal Tepki Verme	Sağlıklı	350	47	321	112414	50989	.001*
	Sağlıksız	339	50	369	125291		
Gereken İlgiyi Gösterme	Sağlıklı	332	48	325	107954	52676	.04*
	Sağlıksız	349	49	356	124267		
Davranış Kontrolü	Sağlıklı	434	48	328.24	142457	48062	.01*
	Sağlıksız	251	50	368.52	92498		
Genel İşlevler	Sağlıklı	412	47	314.63	129627	44549	.000*
	Sağlıksız	268	50	380.27	101913		

Tablo-9 incelendiğinde, ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, ailelerinin problem çözme işlevi açısından sağlıklı ya da sağlıksız işlev göstermesi durumuna göre, anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($U = 44310$, $p < .001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, problem çözme işlevi açısından sağlıksız işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sıra ortalamalarının (387.26), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin ortalamasından (299.68) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları dikkate alındığında ise, problem çözme işlevi açısından sağlıksız

işlev gösteren aileye sahip ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının (51), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin puanlarından (47) yüksek olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre, problem çözme açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Aile içi iletişim açısından, sağlıklı ya da sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($U= 49138.5$, $p<.001$). Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, iletişim açısından sağlıklı işlev gösteren ergenlerin ortalamalarının (367), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (314) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancalarına bakıldığında, iletişim açısından sağlıklı işlev gösteren ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (47) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, iletişim açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Ailedeki rol dağılımı işlevi açısından, ergenlerin kuraldışı davranış puanları incelendiğinde, ailenin sağlıklı ve sağlıklı işlev göstermesine göre ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($U= 44368$, $p<.001$). Sıra ortalamaları karşılaştırıldığında ise, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin ortalamalarının (299.08), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerden (374.58) düşük olduğu bulunmuştur. Grupların ortancaları dikkate alındığında sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin puanlarından (47) düşük olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlara göre, rol dağılımı açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Tablo-8' de görüldüğü gibi, duygusal tepki verebilme açısından, sağlıklı ya da sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olan ergenlerin kuraldışı davranış ölçeği puanları da anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($U= 50989$, $p<.01$). Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, uygun duygusal tepki verebilme açısından sağlıklı işlev gösteren ergenlerin ortalamalarının (369), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (321) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları karşılaştırıldığında, sağlıklı işlev gösteren

ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (47) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, duygusal tepki verebilme açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Benzer şekilde gereken ilgiyi gösterme açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının da anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($U= 52676$, $p<.05$). Sıra ortalamaları karşılaştırıldığında ise, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin ortalamalarının (325), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin ortalamasından (356) düşük olduğu bulunmuştur. Grupların ortancaları incelendiğinde, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (49), sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin puanlarından (48) düşük olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, gereken ilgiyi gösterme açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanların, ailelerinin davranış kontrolü işlevi açısından sağlıklı ya da sağlıklı olma durumuna göre, anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($U= 48062$, $p<.05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, davranış kontrolü açısından sağlıklı işlev gösteren ergenlerin ortalamalarının (368.52), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (328.24) yüksek olduğu görülmektedir. Ortancalar dikkate alındığında, sağlıklı işlev gösteren ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (48) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, davranış kontrolü açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Ailenin genel işlevleri açısından, sağlıklı ya da sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları karşılaştırıldığında, puanların anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($U= 44549$, $p<.001$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, genel işlevler açısından aileleri sağlıklı işlev gösteren ergenlerin ortalamalarının (380), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan (314) yüksek olduğu görülmektedir. Ortancalar dikkate alındığında da, aileleri sağlıklı işlev gösteren ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (50), aileleri sağlıklı işlev gösteren gruptan

(47) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, genel işlevler açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5. Aile Risk Faktörleri Açısından Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Kuraldışı davranışlar açısından ailede yer alan risk faktörlerini belirlemeye yönelik, bu araştırma kapsamında hazırlanan Aile Risk Faktörleri anketine örneklemde yer alan ergenlerin verdikleri yanıtlara ilişkin frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo-10’da verilmiştir.

Tablo-10 Ergenlerin Cinsiyetine Göre Aile Risk Faktörlerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımı

Değişkenler		Kız		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Anne- Baba Birlikteliği	Birlikte yaşıyor	330	50	281	42.6	611	92.6
	Boşandı	22	3.3	13	2	35	5.3
	Boşanmadı ama ayrı yaşıyor	8	1.2	6	.9	14	2.1
Aile tipi	Çekirdek Aile	356	51.2	294	42.3	650	93.5
	Geniş Aile	22	3.2	23	3.3	45	6.5
Annenin Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	42	6.1	52	7.5	94	13.5
	İlkokul	159	22.9	117	16.9	276	39.8
	Ortaokul	52	7.5	39	5.6	91	13.1
	Lise	88	12.7	76	11	164	23.6
	Yüksekokul/Üniversite	35	5	31	4.5	66	9.5
	Lisansüstü	2	.3	1	.1	3	.4
Babanın Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	8	1.2	5	.7	13	1.9
	İlkokul	129	18.7	112	16.3	241	35
	Ortaokul	70	10.2	58	8.4	128	18.6
	Lise	93	13.5	78	11.3	171	24.8
	Yüksekokul/Üniversite	69	10	60	8.7	129	18.7
	Lisansüstü	5	.7	2	.3	7	1

Tablo-10. (Devamı)

Değişkenler		Kız		Erkek		Toplam	
		f	%	f	f	%	f
Ailenin Gelir Düzeyi (TL)	Asgari ücret ve daha az	65	9.4	46	6.7	111	16.1
	570-1000	114	16.5	93	13.5	207	30
	1001-1500	87	12.6	74	10.7	161	23.3
	1501-2000	59	8.5	43	6.2	102	14.8
	2001 ve üstü	53	7.7	57	8.2	110	15.9
Babanın Alkol Kullanma Sıklığı	Hiçbir zaman	203	29.4	196	28.4	399	57.7
	Ara sıra	155	22.4	109	15.8	264	38.2
	Çoğu zaman	18	2.6	10	1.4	28	4.1
Annenin Alkol Kullanma Sıklığı	Hiçbir zaman	317	45.6	283	40.7	600	93
	Ara sıra	60	8.6	33	4.7	86.3	13.4
	Çoğu zaman	1	.1	1	.1	2	.3
Anne-Baba Çatışması	Hiçbir zaman	63	9.1	123	17.7	186	26.8
	Ara sıra	248	35.8	179	25.8	427	61.6
	Çoğu zaman	65	9.4	15	2.2	80	11.5
Anne-Babanın Birbirine Fiziksel Şiddet Uygulaması	Hiçbir zaman	335	48.4	288	41.6	623	90
	Ara sıra	37	5.3	22	3.2	59	8.5
	Çoğu zaman	4	.6	6	.9	10	1.4
Annenin Çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulaması	Hiçbir zaman	315	45.3	272	39.1	587	84.5
	Ara sıra	55	7.9	35	5	90	12.9
	Çoğu zaman	8	1.2	10	1.4	18	2.6
Babanın Çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulaması	Hiçbir zaman	332	48	245	35.4	577	83.4
	Ara sıra	37	5.3	61	8.8	98	14.2
	Çoğu zaman	6	.9	11	1.6	17	2.5
Anneyle Sorunu Paylaşma	Hiçbir zaman	50	7.2	53	7.6	103	14.8
	Ara sıra	165	23.8	149	21.5	314	45.2
	Çoğu zaman	162	23.3	115	16.9	277	39.9
Babayla Sorunu Paylaşma	Hiçbir zaman	152	22.1	97	14.1	249	36.2
	Ara sıra	171	24.9	147	21.4	318	46.3
	Çoğu zaman	49	7.1	71	10.3	120	17.5

Tablo-10' un Devamı

Değişkenler		Kız		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Annenin sevgi göstermesi	Hiçbir zaman	27	3.9	12	1.7	39	6.6
	Ara sıra	86	12.4	57	8.2	143	20.6
	Çoğu zaman	264	38.1	247	35.6	511	73.7
Babanın sevgi göstermesi	Hiçbir zaman	48	7	32	4.7	80	11.6
	Ara sıra	114	16.6	97	14.1	211	30.7
	Çoğu zaman	210	30.5	187	27.2	397	57.7
Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi	Hiçbir zaman	33	4.8	43	6.2	76	11
	Ara sıra	123	17.7	142	20.5	265	38.2
	Çoğu zaman	221	31.8	132	19	353	50.9
Annenin çocuk yetiştirme tutumu	Demokratik	182	26.2	171	24.6	353	50.9
	Otoriter	70	10.1	43	6.2	113	16.3
	İlgisiz	16	2.3	17	2.4	33	4.8
	Aşırı Koruyucu	109	15.7	86	12.4	195	28.1
Babanın çocuk yetiştirme tutumu	Demokratik	150	21.8	154	22.4	304	44.3
	Otoriter	90	13.1	84	12.2	174	25.3
	İlgisiz	41	6	19	2.8	60	8.7
	Aşırı Koruyucu	91	13.2	58	8.4	149	21.7
Ailenin göç etme durumu	Var	79	11.4	67	9.6	146	21
	Yok	299	43	250	36	549	79
Ailede ruhsal hastalığa sahip birinin varlığı	Var	67	9.6	30	4.3	97	14
	Yok	311	44.7	287	41.3	598	86
Ailede herhangi bir suçtan ceza almış kişinin varlığı	Var	34	4.9	46	6.6	80	11.5
	Yok	344	49.5	271	39	615	88.5

Tablo-10' da görüldüğü üzere, örnekleme yer alan ergenlerin %92.6' sının anne babası birlikte yaşıyorken, %5.3' nün anne babası ayrı yaşamaktadır ve %2.1' nin anne babası ise boşanmadığı halde ayrı yaşamaktadır.

Tablo-10' dan elde edilen bilgilere göre, örnekleme yer alan ergenlerin %93.5'i ailesinin çekirdek aile, % 6.5' si ise geniş aile olduğunu belirtmiştir. Ergenlerin annelerinin % 13.5' i, babalarının % 1.9' u okur-yazar değilken, annelerin % 39.8' i, babaların ise % 35' i ilkokul mezunudur. Annesi ortaokul mezunu olanların oranı % 13.1, babaları ortaokul mezunu olanların oranı ise % 18.6' dır. Lise mezunu olanların oranına baktığımızda ise annelerin oranı % 23.6, babaların oranı ise, % 24.8' dir. Annelerin % 9.5'i, babaların ise % 18.7' si üniversite mezunudur. Annelerin % 0.4'ü, babaların ise % 1'i lisansüstü eğitim görmüştür.

Tablo-10' a göre, örnekleme oluşturan ergenlerin % 16.1' i ailelerinin gelir düzeyinin asgari ücretin altında olduğunu, % 30' u 570-1000 aralığında, % 23.3'ü 1001-1500 aralığında, % 14.8'i 1501-2000 aralığında ve % 15.9' u 2001 ve üstünde olduğunu belirtmiştir.

Tablo-10' da görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan ergenlerin % 57.7' sinin babası hiçbir zaman alkol kullanmıyor. Geri kalan % 38.2' si ara sıra, % 4.1' inin babası ise çoğu zaman alkol içiyor. Annelerin alkol kullanma sıklığına baktığımızda ise, % 93' ünün hiçbir zaman, % 13.4' ünün ara sıra ve % 0.3' ünün ise çoğu zaman alkol içtiğini görüyoruz. Örnekleme yer alan ergenlerin % 26.8' i anne babasının hiçbir zaman kavga etmediğini, % 61.6' sı ara sıra kavga ettiğini, % 11.5' i ise çoğu zaman kavga ettiğini belirtmiştir.

Tablo-10' da görüldüğü gibi, örnekleme yer alan ergenlerin, % 90' ı anne babasının birbirine fiziksel şiddet uygulamadığını, % 8.5' i ara sıra uyguladığını, % 1.4' ü ise çoğu zaman uyguladığını belirtmiştir. Aynı şekilde ergenlerin % 84.5' i annelerinin kendisine hiçbir zaman fiziksel şiddet uygulamadığını, % 12.9' u ara sıra şiddet uyguladığını ve % 2.6' sı çoğu zaman şiddet uyguladığını belirtmiştir. Babaların çocuklarına fiziksel şiddet uygulaması ile ilgili bulgulara bakıldığında ise, ergenlerin % 83.4' ünün babalarının hiçbir zaman kendilerine fiziksel şiddet uygulamadığını, % 14.2' sinin ara sıra ve % 2.5' nin ise çoğu zaman fiziksel şiddet uyguladığını belirttiği görülmektedir.

Tablo-10' dan elde edilen bulgulara göre, örnekleme yer alan ergenlerin % 14.8' i anneleri ile hiçbir zaman sorunlarını paylaşmıyorlar, % 45.2' si ara sıra, % 39.9' u ise çoğu zaman paylaşıyor. Ergenlerin babaları ile sorunlarını paylaşma durumuna bakıldığında, % 36.2' sinin hiçbir zaman paylaşmadığı, % 46.3' ünün ara sıra, % 17.5'

inin ise çoğu zaman paylaştığı görülmektedir. Örnekleme yer alan ergenlerin % 6.6' sı annesinden hiçbir zaman sevgi görmediğini, % 20.6' sı ara sıra, % 73.7' si ise çoğu zaman sevgi gördüğünü belirtmiştir. Yine örnekleme yer alan ergenlerin % 11.6' sı babalarından hiçbir zaman sevgi görmediklerini, % 30.7'si ara sıra, % 57.7' si de çoğu zaman sevgi gördüğünü belirtmiştir. Kız ergenler erkek ergenlere göre hem annelerinden hem de babalarından daha fazla sevgi gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo-10 incelendiğinde, örnekleme yer alan ergenlerin % 11' i anne babasının boş zamanlarında ne yaptığını hiçbir zaman bilmediğini, % 38.2' si ara sıra bildiklerini ve % 50.9' u ise çoğu zaman bildiklerini belirttiği görülmektedir.

Tablo-10' da görüldüğü gibi, örnekleme yer alan ergenlerin % 50.9' u annenin çocuk yetiştirme tutumunu demokratik olarak, % 16.3' ü otoriter, % 4.8' i ilgisiz ve % 28.1' i aşırı koruyucu olarak belirtmiştir. Babalarının çocuk yetiştirme tutumu sorulduğunda ise, ergenlerin %44.3' ü demokratik, % 25.3'ü otoriter, % 8.7' si ilgisiz ve % 21.7' si ise aşırı koruyucu cevabını vermiştir. Kız ergenlerin hem annelerini hem de babalarını erkek ergenlerden daha otoriter algıladıkları görülmektedir. Erkek ergenlerin ise babalarını kız ergenlerden daha ilgisiz algıladıkları görülmektedir.

Tablo-10' daki betimsel istatistik sonuçlarına göre, örnekleme yer alan ergenlerin % 21' inin ailesi göç etmiş, % 79' unun ailesi ise göç etmemiştir. Örnekleme yer alan ergenlerin % 14' ünün ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler varken, % 86' sının ailesinde ise yoktur. Örnekleme yer alan ergenlerin % 11.5' inin ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler varken, % 88.5' inin ailesinde ise yoktur.

4.5.1. Anne-Babanın Birliktelik Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Örnekleme boşanmış ya da boşanmadığı halde ayrı yaşayanların yüzdesinin düşük olması nedeniyle, analizler için bu iki grup birleştirilmiş ve analizler 'birlikte ve ayrı olmak' üzere dikotomik değişkenle yapılmıştır. Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının anne-babalarının birlikte ya da ayrı olma durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-11' de sunulmuştur.

Tablo-11 Anne-Babanın Birliktelik Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Birliktelik Durumu	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Birlikte	608	50.5	325.19	197714	12578	.11*
Ayrı	48	48	370.46	17782		

Tablo-11’ deki analiz sonuçları incelendiğinde, ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, anne babalarının birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($U= 12578, p>.05$).

4.5.2. Aile Tipine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının aile tipine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-12’ de sunulmuştur.

Tablo-12 Aile Tipine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Aile Tipi	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Çekirdek Aile	646	48	341.42	220557.5	11576.5	.02*
Geniş Aile	45	51	411.74	18528.5		

Tablo-12’ den elde edilen bulgulara göre, ergenlerin kuraldışı davranış puanları ailelerinin çekirdek ya da geniş aile tipinde olması durumuna göre, anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($U= 11576.5, p<.05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, çekirdek aileye sahip ergenlerin ortalamalarının (341.42), geniş aileye sahip ergenlerden (411.74) düşük olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları dikkate alındığında, çekirdek aileye sahip olan ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının (48), geniş aileye sahip ergenlerden (51) düşük olduğu görülmektedir. Buna göre, geniş aileye sahip ergenlerin çekirdek aileye sahip olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.3. Anne-Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Lisansüstü eğitim görmüş ebeveynlerin oranı düşük olduğu için analizler lisansüstü ve üniversite kategorileri birleştirilerek yapılmıştır. Okur-yazar kategorisinde yer alan babaların oranı da düşük olduğu için hem anne hem de babalar için bu düzey çıkarılarak analizler yapılmıştır.

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının anne-babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-13’ te sunulmuştur.

Tablo-13 Anne-Babanın Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kuruskal Wallis Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi		n	Ortanca	Sıra ort.	sd	X ²	p
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	275	47	260.37	3	35.47	.000*
	Ortaokul	91	48	284.95			
	Lise	162	52	345.76			
	Üniversite	69	53	361.68			
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	241	47	298.79	3	25.92	.000*
	Ortaokul	127	47	308.28			
	Lise	170	51	375.41			
	Üniversite	134	51	381.71			

Tablo-13’ deki analiz sonuçlarına göre, gruplar arasında gözlenen farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($p<.001$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, anne babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı söylenebilir. Anne eğitim düzeyi açısından, grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında ortalaması en yüksek grubu annesi üniversite mezunu olan ergenlerin (361.68) oluşturduğu görülmektedir. Bunu sırayla annesi lise mezunu (345.76), ortaokul mezunu (284.95) ve ilkokul mezunu (260.37) olan ergenler takip etmiştir. Grupların ortanca değerleri karşılaştırıldığında ise, anne eğitim düzeyi açısından, kuraldışı davranış ölçeği puanları en yüksek grubun annesi üniversite mezunu olan ergenler (53)

olduğu görülmektedir. Bunu sırayla annesi lise mezunu (52), ortaokul mezunu (48) ve ilkokul mezunu (47) olan ergenler takip etmiştir. Baba eğitim düzeyi açısından, grupların sıra ortalamaları karşılaştırıldığında, ortalaması en yüksek grup babası üniversite mezunu olan ergenlerdir (381.71). Bunu sırayla babası lise mezunu (375.41), ortaokul mezunu (308.28) ve ilkokul mezunu (298.79) olan ergenler takip etmiştir. Grupların ortanca değerleri karşılaştırıldığında ise, baba eğitim düzeyi açısından, kuraldışı davranış ölçeği puanları en yüksek grubun babası üniversite ve lise mezunu olan ergenler (51) olduğu görülmektedir. Bunu sırayla annesi ortaokul (47) ve ilkokul mezunu (47) olan ergenler takip etmiştir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi eğitim düzeyleri arasında olduğunu anlamak için Mann Whitney U-Testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar Tablo-14' de verilmiştir.

Tablo-14 Anne-Baba Eğitim Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Eğitim düzeyi		U	p
Anne Eğitim Düzeyi	Lise ₍₅₂₎ > İlkokul ₍₄₇₎ *	15998.5	.000
	Üniversite ₍₅₃₎ > İlkokul ₍₄₇₎	6296.5	.000
	Lise ₍₅₂₎ > Ortaokul ₍₄₈₎	5797	.01
	Üniversite ₍₅₃₎ > Ortaokul ₍₄₈₎	2280.5	.003
Baba Eğitim Düzeyi	Lise ₍₅₁₎ > İlkokul ₍₄₇₎ *	15659.5	.000
	Üniversite ₍₅₁₎ > İlkokul ₍₄₇₎	12266.5	.000
	Lise ₍₅₁₎ > Ortaokul ₍₄₇₎	8628.5	.003
	Üniversite ₍₅₁₎ > Ortaokul ₍₄₇₎	6708	.003

* Parantez içinde verilen değerler, grupların ortancalarıdır.

Tablo-14' te görüldüğü gibi, annesi lise mezunu ve ilkokul mezunu olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında, annesi lise mezunu olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur (U= 15998.5, p<.001). Annesi üniversite mezunu ve ilkokul mezunu olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında, annesi üniversite mezunu olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur (U= 6296.5, p<.001). Annesi lise mezunu ve ortaokul mezunu olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında, annesi lise mezunu olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur (U= 5797, p<.05). Annesi üniversite mezunu ve ortaokul mezunu olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları

arasında, annesi üniversite mezunu olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur ($U=2280.5$, $p<.01$). Elde edilen bulgulara göre, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun daha fazla kuraldışı davranışta bulunduğu söylenebilir.

Baba eğitim düzeyi açısından Tablo-14' ten elde edilen bulgulara göre, babası lise mezunu olan ergenlerin Kuraldışı Davranış ölçeği puanları ile babası ilkokul ($U=15659.5$, $p<.001$) ve ortaokul mezunu ($U=8628.5$, $p<.001$) olan ergenlerin puanları arasında lise mezunu olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Babası üniversite mezunu olan ergenlerin Kuraldışı Davranış ölçeği puanları ile babası ilkokul ($U=12266.5$, $p<.01$) ve ortaokul mezunu ($U=6708$, $p<.01$) olan ergenlerin puanları arasında da üniversite mezunu olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun daha fazla kuraldışı davranışta bulunduğu söylenebilir.

4.5.4. Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının ailenin gelir düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-15' te sunulmuştur.

Tablo-15 Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ailenin Gelir Düzeyi (TL)	n	Ortanca	Sıra Ort.	sd	X	p
Asgari ücret ve daha az	110	46	296.95	4	43.51	.000*
570-1000	207	47	305.44			
1001-1500	160	48	337.16			
1501-2000	101	50	381			
2001 ve üstü	109	54	440.45			

Tablo-15' ten elde edilen bulgulara göre, gruplar arasında gözlenen farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($p<.001$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, ailelerin gelir düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı söylenebilir.

Grupların sıra ortalamaları incelendiğinde ailesinin gelir düzeyi 2001 ve üstü olan ergenlerin (440.45) ortalamasının en yüksek olduğu görülmektedir. Bunu sırayla gelir düzeyi 1501- 2000 aralığında olanlar (381), 1001-1500 aralığında olanlar (337.16), 570-1000 aralığında olanlar (305.44) ve asgari ücretin altında (296.95) olan ergenler takip etmiştir. Grupların ortanca değerleri dikkate alındığında Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden en yüksek puanı ailesinin gelir düzeyi 2001 ve üstü olan ergenlerin (54) aldığı görülmektedir. Bunu sırayla gelir düzeyi 1501- 2000 aralığında olanlar (50), 1001-1500 aralığında olanlar (48), 570-1000 aralığında olanlar (47) ve asgari ücretin altında (46) olan ergenler takip etmiştir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi gelir düzeyleri arasında olduğunu anlamak için Mann Whitney U-Testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar Tablo-16' da verilmiştir.

Tablo-16 Ailenin Gelir Düzeyine Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi	U	p
1501-2000₍₅₀₎>Asgari ücret₍₄₆₎	4223.5	.003
2001 ve üstü₍₅₄₎> Asgari ücret₍₄₆₎	3560	.000
1501-2000₍₅₀₎>570-1000₍₄₇₎	8158.5	.002
2001 ve üstü₍₅₄₎>570-1000₍₄₇₎	6760	.000
2001 ve üstü₍₅₄₎>1001-1500₍₄₈₎	6080.5	.000

Tablo-16' da görüldüğü gibi, ailesinin gelir düzeyi 1501-2000 aralığında olanlar ile asgari ücret ve altında olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında gelir düzeyi 1501-2000 aralığında olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur (U= 4223.5, p<.01). Ailesinin gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar ile asgari ücret ve altında olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur (U= 3560, p<.001). Ailesinin gelir düzeyi 1501-2000 aralığında olanlar ile 570-1000 aralığında olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında ise gelir düzeyi 1501-2000 aralığında olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur (U= 8158.5, p<.01). Ailesinin gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar ile 570-1000 aralığında olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar lehine anlamlı farklılık

bulunmuştur ($U= 6760$, $p<.001$). Ailesinin gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar ile 1001-1500 aralığında olan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında da gelir düzeyi 2001 ve üstü aralığında olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U= 6080.5$, $p<.001$). Bu bulgulara göre, ailenin gelir düzeyi yükseldikçe çocuğun daha fazla kuraldışı davranışta bulunduğu söylenebilir.

4.5.5. Anne-Babanın Alkol Kullanma Sıklığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Annesi çok sık alkol içen ergenlerin yüzdesi örnekleme çok düşük olduğu için üç düzeyli olan değişken ara sıra ve çok sık seçenekleri birleştirilerek iki düzeyli hale dönüştürülmüş ve analizler buna göre yapılmıştır.

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının anne-babalarının alkol kullanma sıklığına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-17’ de sunulmuştur.

Tablo-17 Anne-Babanın Alkol Kullanma Sıklığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alkol Kullanma Durumu		n	Ortanca	Sıra ort.	Sıra top.	U	p
Anne	Evet	95	54	443.96	42196.5	19003.5	.000*
	Hayır	596	48	330.39	196909.5		
Baba	Evet	291	51	389.16	123081	44475	.000*
	Hayır	396	47	310.81	113247		

Tablo-17’ deki analiz sonuçlarına göre, ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, annelerinin alkol kullanma sıklığına göre, anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($U= 19003.5$, $p<.001$). Sıra ortalamalarına bakıldığında, annesi alkol kullananların ortalamasının(443.96) kullanmayanlardan (330.39) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancalarına bakıldığında ise, annesi alkol kullanan ergenlerin (54) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının kullanmayanlardan (48) yüksek olduğu görülmektedir. Bu

sonuçlara göre, annesi alkol kullanan ergenlerin kullanmayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulunduğu söylenebilir.

Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, babaların alkol kullanma sıklığına göre de, anlamlı farklılık göstermektedir ($U= 44475$, $p<.001$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, babası alkol kullananların ortalamasının (389.16) kullanmayanlardan (310.81) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları karşılaştırıldığında ise, babası alkol kullanan ergenlerin (51) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının kullanmayanlardan (47) yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, babası alkol kullanan ergenlerin kullanmayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.6. Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının anne-babanın kavga etme durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine anlamaya yönelik yapılan Kuruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-18’ de sunulmuştur.

Tablo-18 Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Kavga Etme Durumu	n	Ortanca	Sıra ortalaması	sd	x	p
Hiçbir zaman	184	47	318.7	2	6.72	.03*
Ara sıra	426	48	348.76			
Çoğu zaman	79	51	385.97			

Tablo-18’ den elde edilen bulgulara göre, gruplar arasında gözlenen fark, anlamlıdır ($p<.05$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, anne babalarının kavga etme durumuna göre farklılaştığı söylenebilir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek ortalamanın anne babası çoğu zaman kavga eden ergenlere (385.97) ait olduğu görülmektedir. Bunu sırayla anne babası ara sıra kavga edenler (348.76) ve hiçbir zaman kavga etmeyen ergenler (318.7) takip etmiştir. Grupların ortanca değerlerine bakıldığında, Kuraldışı Davranış Ölçeği’ nden en yüksek puanı anne babası çoğu zaman kavga eden ergenlerin (51) aldığı görülmektedir. Bunu

sırayla anne babası ara sıra kavga edenler (48) ve hiçbir zaman kavga etmeyen ergenler (47) takip etmiştir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 19’ da sunulmuştur. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo-19 Anne-Babanın Kavga Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Kavga Etme Durumu	U	p
Çoğu zaman ₍₅₁₎ >hiçbir zaman ₍₄₇₎	5925	.02

Tablo-19’ da görüldüğü gibi, anne babası çoğu zaman kavga eden ve hiçbir zaman kavga etmeyen ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında, anne babası çoğu zaman kavga edenler lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U=5925$, $p<.05$). Buna göre anne babası çoğu zaman kavga eden ergenlerin anne babası hiçbir zaman kavga etmeyenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.7. Aile İçi Şiddet Görülmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Örnekleimde fiziksel şiddet görme ile ilgili maddelerde çoğu zaman seçeneğini işaretleyenlerin sayısı az olduğu için, ara sıra ve çoğu zaman seçenekleri birleştirilmiş ve analizler buna göre yapılmıştır. Aile içi şiddet görülmesi durumuna göre ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarına ilişkin yapılan Mann Whitney U testi analiz sonuçları Tablo-20’ de sunulmuştur.

Tablo-20 Aile İçi Şiddet Görülmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Aile İçi Şiddet		N	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Anne Baba Birbirine	Evet	68	50	402.70	27383.5	17122.5	.011*
	Hayır	620	48	338.12	209632.5		
Anne Çocuğa	Evet	107	50	390.25	41757	26509	.013*
	Hayır	584	48	337.89	197329		
Baba Çocuğa	Evet	112	52	428.36	47976.5	22863.5	.000*
	Hayır	576	48	328.19	189039.5		

Tablo-20' den elde edilen bulgulara göre, anne babası birbirine fiziksel şiddet uygulayan ve uygulamayan ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında, anlamlı farklılık vardır ($U = 17122.5$, $p < .05$). Grupların sıra ortalaması incelendiğinde, anne babası birbirine fiziksel şiddet uygulayan ergenlerin ortalamasının (402.70) uygulamayan ergenlerin ortalamasından (338.12) yüksek olduğu görülmektedir. Gruplar ortanca değerleri açısından da karşılaştırıldıklarında, anne babası birbirine fiziksel şiddet uygulayan ergenlerin (50) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, uygulamayan ergenlerden (48), yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, anne babası birbirine fiziksel şiddet uygulayan ergenlerin uygulamayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Annesi tarafından fiziksel şiddet gören ve görmeyen ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında da fiziksel şiddet görenler lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U = 26509$, $p < .05$). Grupların sıra ortalaması incelendiğinde, annesi tarafından şiddet gören ergenlerin ortalamasının (390.25) şiddet görmeyen ergenlerin ortalamasından (337.89) yüksek olduğu görülmektedir. Gruplar ortanca değerleri açısından da karşılaştırıldıklarında, anne tarafından şiddet gören ergenlerin (50) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, görmeyen ergenlerden (48), yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, annesinden fiziksel şiddet gören ergenlerin görmeyenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Benzer şekilde babası tarafından fiziksel şiddet gören ve görmeyen ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında da fiziksel şiddet görenler lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U= 22863.5$, $p<.001$). Grupların sıra ortalaması dikkate alındığında, babası şiddet uygulayan ergenlerin ortalamasının (428.36) babası şiddet uygulamayan ergenlerin ortalamasından (328.19) yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortanca değerleri incelendiğinde, babası tarafından şiddet gören ergenlerin (52) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, görmeyen ergenlerden (48), yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, babasından fiziksel şiddet gören ergenlerin görmeyenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.8. Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumlarına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının anne-babaları ile sorunlarını paylaşma durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-21' de sunulmuştur.

Tablo-21 Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kuruskal Wallis Testi Sonuçları

Sorunları Paylaşma Durumu		n	Ortanca	Sıra ortalaması	sd	X ²	p
Anne	Hiçbir zaman	102	53	449.69	2	40.17	.000*
	Ara sıra	313	49	348.39			
	Çoğu zaman	275	47	303.56			
Baba	Hiçbir zaman	247	50	379.36	2	13.99	.001*
	Ara sıra	316	47	322.67			
	Çoğu zaman	120	47	316			

Tablo-21' de görüldüğü gibi, gruplar arasında gözlenen fark anlamlıdır ($p<.001$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, anneleri ile sorunlarını paylaşma durumuna göre farklılaştığı söylenebilir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek ortalamaya annesi ile sorunlarını hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerin (449.69) sahip olduğu görülmektedir. Bunu sırayla sorunlarını annesi ile ara sıra paylaşanlar (348.39) ve çoğu zaman paylaşan ergenler

(303.56) takip etmiştir. Gruplar ortanca değerleri açısından incelendiğinde, Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden en yüksek puanı annesi ile sorunlarını hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerin (53) aldığı görülmektedir. Bunu sırayla sorunlarını annesi ile ara sıra paylaşanlar (49) ve çoğu zaman paylaşan ergenler (47) takip etmiştir.

Benzer şekilde grupların sıra ortalamasına göre, en yüksek ortalama babası ile sorunlarını hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerindir (379.36). Bunu sırayla sorunlarını babası ile ara sıra paylaşanlar (322.67) ve çoğu zaman paylaşan ergenler (316) takip etmiştir. Grupların ortanca değerleri karşılaştırıldığında, anne-babası ile sorunlarını hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, ara sıra (47) ve çoğu zaman (47) paylaşan ergenlerden yüksektir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 22' de sunulmuştur. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo-22 Ergenlerin Anne-Babaları İle Sorunlarını Paylaşma Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sorunları Paylaşma Durumu		U	p
Anne ile sorun paylaşma	Hiçbir zaman ₍₅₃₎ >Ara sıra ₍₄₉₎	1126	.000
	Hiçbir zaman ₍₅₃₎ >Çoğu zaman ₍₄₇₎	8155	.000
	Ara sıra ₍₄₉₎ >Çoğu zaman ₍₄₇₎	37375	.01
Baba ile sorun paylaşma	Hiçbir zaman ₍₅₀₎ >Ara sıra ₍₄₇₎	32442.5	.001
	Hiçbir zaman ₍₅₀₎ >Çoğu zaman ₍₄₇₎	12176.5	.01

Tablo-22' de görüldüğü gibi, ergenlerin kuraldışı davranış ölçeği puanlarının annesi ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayan ergenler ile ara sıra paylaşanlar arasında hiçbir zaman paylaşmayanlar lehine anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur (U= 1126, p<.001). Annesi ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayan ergenler ile çoğu zaman paylaşanlar arasında hiçbir zaman paylaşmayanlar lehine anlamlı farklılık vardır (U= 8155, p<.001). Annesi ile sorununu ara sıra paylaşan ergenler ile çoğu zaman paylaşanlar arasında ara sıra paylaşanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur (U= 37375, p<.05). Buna göre, annesi ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerin ara sıra ve çoğu zaman paylaşanlara göre daha fazla; ara sıra paylaşanların da çoğu zaman paylaşanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Tablo-22’ de baba ile sorunu paylaşma durumuna göre bakıldığında, babası ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayan ergenler ile ara sıra paylaşan ergenler arasında kural dışı davranış puanları açısından, sorununu hiçbir zaman paylaşmayanlar lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($U=32442.5$, $p<.01$). Babası ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayanlar ile çoğu zaman paylaşanlar arasında da hiçbir zaman paylaşmayanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($U= 12176.5$, $p<.05$). Buna göre, babası ile sorununu hiçbir zaman paylaşmayanların ara sıra ve çoğu zaman paylaşanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.9. Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının anne-babadan algılanan sevgi görme durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine anlamaya yönelik yapılan Kuruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-23’ te sunulmuştur.

Tablo-23 Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu

Sevgi Görme Durumu		n	Ortanca	Sıra Ort.	sd	x	p
Anne	Hiçbir zaman	39	51	414.51	2	10.07	.01*
	Ara sıra	142	50	374.95			
	Çoğu zaman	508	48	331.45			
Baba	Hiçbir zaman	79	52	404.42	2	15.97	.000*
	Ara sıra	209	50	364.03			
	Çoğu zaman	396	47	318.79			

Tablo-23’ te görüldüğü gibi, gruplar arasında gözlenen fark, anlamlıdır ($p<.05$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, anne babalarından algıladıkları sevgi görme durumuna göre farklılaştığı söylenebilir. Anne seçeneği için, grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek ortalama annesinden hiçbir zaman sevgi görmediğini belirten ergenlerindir (414.51). Bunu sırayla annesinden ara sıra sevgi gören (374.95) ve çoğu zaman gören ergenler (331.45) takip etmiştir. Grupların ortancaları incelendiğinde, annesinden hiçbir zaman sevgi görmeyen

ergenlerin (51) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının ara sıra gören (50) ve çoğu zaman gören (48) ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 24’ te sunulmuştur. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo-24 Anne-Babadan Algılanan Sevgi Görme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu

Sevgi Görme Durumu		U	p
Anne	Hiçbir zaman ₅₁ > Çoğu zaman ₄₈	7599.5	.015
	Ara sıra ₅₀ > Çoğu zaman ₄₈	31489	.021
Baba	Hiçbir zaman ₅₂ > Çoğu zaman ₄₇	11878.5	.001
	Ara sıra ₅₀ > Çoğu zaman ₄₇	358846	.01

Tablo-24’ te görüldüğü üzere, annesinden hiçbir zaman sevgi görmeyen ergenler ile çoğu zaman gören ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında, hiçbir zaman sevgi görmeyenler lehine anlamlı farklılık vardır (U= 7599.5, $p<.05$). Annesinden ara sıra sevgi gören ergenler ile çoğu zaman sevgi gören ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında da ara sıra görenler lehine anlamlı farklılık vardır (U= 31489 $p<.05$). Babadan algılanan sevgi görme durumuna göre kuraldışı davranış puanlarının nasıl değiştiğini anlamak için yapılan analiz sonuçlarına göre, babasından hiçbir zaman sevgi görmeyen ergenler ile çoğu zaman gören ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında, hiçbir zaman sevgi görmeyenler lehine anlamlı farklılık bulunmuştur (U= 11878.5, $p<.01$). Babasından ara sıra sevgi gören ergenler ile çoğu zaman sevgi gören ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında da ara sıra görenler lehine anlamlı farklılık vardır (U= 358846 $p<.05$). Elde edilen bulgulara göre, anne ve babasından hiçbir zaman sevgi görmeyen ergenlerin çoğu zaman sevgi görenlerden, ara sıra sevgi görenlerin de çoğu zaman sevgi görenlerden daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.10. Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanları' nın anne-babanın çocuğunun boş zamanında ne yaptığını bilmesi durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini anlamaya yönelik yapılan Kuruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-25' te sunulmuştur.

Tablo-25 Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu

Boş Zamandan Haberdar Olma	n	Ortanca	Sıra Ort.	sd	X²	p
Hiçbir zaman Bilmezler	75	59	487.73	2	61.61	.000*
Ara sıra Bilirler	264	50	368.19			
Çoğu zaman Bilirler	351	47	298.04			

Tablo-25' te görüldüğü gibi, gruplar arasında gözlenen fark, anlamlıdır ($p<.001$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, boş zamanlarında anne babalarının ne yaptıklarını bilmeleri durumuna göre farklılaştığı söylenebilir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek ortalama, anne babası boş zamanlarında ne yaptığını hiçbir zaman bilmeyen ergenlerindir (487.73). Bunu sırayla anne babası ara sıra bilenler (368.19) ve çoğu zaman bilen ergenler (298.04) takip etmiştir. Grupların ortancaları incelendiğinde, anne babası boş zamanlarında ne yaptığını hiçbir zaman bilmeyen ergenlerin (59) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının ara sıra bilen (50) ve hiçbir zaman bilmeyen (47) ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 26' da sunulmuştur. Bu testin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo-26 Anne-Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumuna Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu

Boş Zamandan Haberdar Olma	U	p
Hiçbir zaman₍₅₉₎ > Ara sıra₍₅₀₎	6277	.000
Hiçbir Zaman₍₅₉₎ > Çoğu zaman₍₄₇₎	6118	.000
Ara sıra₍₅₀₎ > Çoğu zaman₍₄₇₎	36718	.000

Tablo-26’ da görüldüğü üzere, anne babası boş zamanlarında ne yaptığını hiçbir zaman bilmeyen ergenler ile ara sıra bilen ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında, hiçbir zaman bilmeyenler lehine anlamlı farklılık vardır ($U= 6277$, $p<.001$). Anne babası boş zamanlarında ne yaptığını hiçbir zaman bilmeyen ergenler ile çoğu zaman bilen ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında da hiçbir zaman bilmeyenler lehine anlamlı farklılık vardır ($U= 6118$ $p<.001$). Anne babası boş zamanlarında ne yaptığını ara sıra bilen ergenler ile çoğu zaman bilen ergenlerin puanları arasında, ara sıra bilenler lehine anlamlı farklılık vardır ($U= 36718$, $p<.001$). Buna göre, boş zamanlarında ne yaptığını anne babasının hiçbir zaman bilmediği ergenlerin ara sıra ve çoğu zaman bilenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.11. Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Örnekleimde hem anne hem de baba tutumu için ilgisiz tutumu işaretleyen ergenlerin oranının düşük olması nedeniyle, ilgisiz tutum analizlere alınmamıştır.

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının anne-babanın çocuk yetiştirme tutumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine anlamaya yönelik yapılan Kuruskal Wallis Testi sonuçları Tablo-27’ de sunulmuştur.

Tablo-27 Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu

Çocuk Yetiştirme Tutumu		n	Ortanca	Sıra Ort.	sd	x	p
Anne	Demokratik	351	48	323.2	3	14.33	.022*
	Otoriter	113	50	379.76			
	Aşırı koruyucu	193	49	350.94			
Baba	Demokratik	301	48	320.69	3	23.25	.000*
	Otoriter	173	50	381.72			
	Aşırı koruyucu	149	47	308.99			

Tablo-27’ de görüldüğü gibi, annenin çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin gruplar arasında gözlenen fark, anlamlıdır ($p<.05$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, annenin çocuk yetiştirme tutumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı söylenebilir. Anne seçeneği için, grupların sıra ortalamaları incelendiğinde, annesinin tutumunu otoriter olarak belirten ergenlerin (379.76) ortalamalarının en yüksek olduğu görülüyor. Bunu sırayla annesinin tutumunu aşırı koruyucu olarak belirten ergenler (350.94) ve demokratik (323.2) olarak belirten ergenler takip etmektedir. Grupların ortancaları karşılaştırıldığında ise, annesi otoriter tutumuna sahip ergenlerin (50) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının annesi aşırı koruyucu (49) ve demokratik olan ergenlerin (48) puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-27’ den elde edilen bilgilere göre, babanın çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin gruplar arasında gözlenen fark, anlamlıdır ($p<.001$). Analiz sonucuna göre ergenlerin kuraldışı davranışlarının, babanın çocuk yetiştirme tutumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı söylenebilir. Baba seçeneği için, grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, babasının tutumunu otoriter olarak belirten ergenlerin (381.72) ortalamalarının en yüksek olduğu görülüyor. Bunu sırayla babasının tutumunu demokratik olarak belirten ergenler (320.69) ve aşırı koruyucu (308.99) olarak belirten ergenler takip etmektedir. Grupların ortancaları incelendiğinde ise, babası otoriter tutumuna sahip ergenlerin (50) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının annesi aşırı koruyucu (47) ve demokratik olan ergenlerin (48) puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 28’ de sunulmuştur. Bu analizin sonucunda, sadece aralarında anlamlı fark olan düzeylere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo-28 Anne-Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonucu

Çocuk Yetiştirme Tutumu		U	p
Anne	Otoriter₍₅₀₎ > Demokratik₍₄₈₎	16458.5	.01
Baba	Otoriter₍₅₀₎ > Demokratik₍₄₈₎	21396	.001
	Otoriter₍₅₀₎ > Aşırı koruyucu₍₄₉₎	10079.5	.001

Tablo-28’ de görüldüğü üzere, annesi otoriter tutuma sahip ergenler ile demokratik tutuma sahip ergenler arasında, Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları açısından annesi otoriter tutuma sahip olanlar lehine anlamlı farklılık vardır ($U=16458.5$, $p<.05$). Benzer şekilde babası otoriter tutuma sahip ergenler ile demokratik tutuma sahip ergenler arasında, Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları açısından babası otoriter tutuma sahip olanlar lehine anlamlı farklılık vardır ($U=21396$, $p<.01$). Babası otoriter ve aşırı koruyucu tutuma sahip ergenler arasında da babası otoriter tutuma sahip olanlar lehine anlamlı farklılık vardır ($U=10079.5$, $p<.01$). Bu bulgulara göre, annesini otoriter olarak algılayan ergenlerin demokratik olarak algılayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir. Babasını otoriter olarak algılayan ergenlerin de hem demokratik hem de aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerden daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.12. Ailenin Göç Etme Durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının ailenin göç etme durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-29’ da sunulmuştur.

Tablo-29 Ailenin Göç Etme durumuna Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Göç Etme	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Var	145	50	371.03	53800	35955	.09
Yok	546	48	339.35	185286		

Tablo-29’ dan elde edilen bulgulara göre, ergenlerin kuraldışı davranış ölçeği puanları ailelerinin göç edip etmemesi durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır (U= 35955, $p>.05$).

4.5.13. Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının ailede ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişilerin varlığına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-30’ da sunulmuştur.

Tablo-30 Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonucu

Ruhsal Hastalık	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Var	97	52	404.32	39219	23152	.002*
Yok	594	48	336.48	199867		

Tablo-30’ da görüldüğü gibi, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan ve olmayan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık vardır (U= 23152, $p<.01$). Grupların sıra ortalaması dikkate alındığında, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan ergenlerin ortalamasının (404.32) olmayan ergenlerden (336.48) daha yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları incelendiğinde de ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan ergenlerin (52) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının olmayan ergenlerden (48) yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan ergenlerin olmayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.5.14. Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının ailede herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişilerin varlığına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-31’ de sunulmuştur.

Tablo-31 Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi ya da Kişilerin Varlığına Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonucu

Ceza	n	Anlamlı fark	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Var	80	56.5	464.54	37163.5	14956.5	.000*
Yok	611	48	330.48	201922.5		

Tablo-31’ de görüldüğü gibi, ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ve olmayan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık vardır ($U = 14956.5$, $p < .001$). Grupların sıra ortalaması dikkate alındığında, ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ergenlerin ortalamasının (464.54) olmayan ergenlerden (330.48) daha yüksek olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları incelendiğinde de ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ergenlerin (56.5) Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının olmayan ergenlerden (48) yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ergenlerin olmayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

4.6. Yaşam Kalitesi Düzeylerine Göre (Yüksek-Düşük) Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Yaşam kalitesi düzeyi yüksek ve düşük ergenleri belirlemek için Kiddo-Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği’nden alınan puanların aritmetik ortalamasının yarım standart sapma alt ve üstü bu araştırma için kesme noktası kabul edilmiştir. Buna göre, Kiddo-Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği’nden 53 puan ve altı düşük yaşam kalitesi, 67 puan ve üstü yüksek yaşam kalitesi olarak değerlendirilmiştir. Yaşam kalitesi düzeyi yüksek ve düşük ergenlerin cinsiyete göre dağılımı ve aritmetik ortalama, standart sapma değerleri Tablo-32’ de sunulmuştur.

Tablo-32 Yaşam Kalitesi Düzeyi Yüksek Ve Düşük Ergenlerin n, X ve Ss Değerleri ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaşam Kalitesi	n	Kız		Erkek		X	Ss
		f	%	f	%		
Yaşam Kalitesi Yüksek	213	91	42.72	122	57.28	75.14	6.01
Yaşam Kalitesi Düşük	220	148	67.27	72	32.73	42.59	8.48

Tablo-32’ de görüldüğü gibi örneklemede yüksek yaşam kalitesi kategorisinde 213, düşük yaşam kalitesi düzeyinde ise 220 ergen yer almaktadır. Yaşam kalitesi yüksek ergenlerin 91’ inin (%42.72) kız, 122’ sinin (%57.28) ise erkek olduğu görülmektedir. Yaşam kalitesi düşük ergenlere baktığımızda ise 72’ sinin (%32.73) erkek, 148’ inin (%67.27) ise kız olduğu görülmektedir. Yaşam kalitesi yüksek ergenlerin, Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği’ ne ilişkin aritmetik ortalamaları 75.14 iken, yaşam kalitesi düşük ergenlerin aritmetik ortalamaları 42.59’ dur.

Yaşam kalitesi yüksek ve düşük ergenlerin, kuraldışı davranış ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını incelemeye yönelik yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçlarına ilişkin bulgular Tabo-33’ te sunulmaktadır.

Tablo-33 Yaşam Kalitesi Yüksek Ve Düşük Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Yaşam Kalitesi	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Yaşam Kalitesi Yüksek	213	46	187.92	53070	17235	.000*
Yaşam Kalitesi Düşük	218	51	243.44	40026		

Tablo-33’ ten elde edilen bulgulara göre, yaşam kalitesi yüksek ve düşük ergenler arasında kuraldışı davranış puanları açısından anlamlı fark vardır (U=172235. p<.001). Sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin ortalamalarının (187.92) yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin ortalamalarından (243.44)

düşük olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları incelendiğinde ise, yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin kuraldışı davranış ölçeği puanlarının (46) yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin puanlarından (51) düşük olduğu görülmektedir. Buna göre yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği' nin aile alt boyutuna göre Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-34' te sunulmuştur.

Tablo-34 Aile Yaşam Kalitesi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Kuraldışı Davranış Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Aile Yaşam Kalitesi	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Aile Yaşam Kalitesi Yüksek	429	47	269.21	115489.5	23254.5	.000*
Aile Yaşam Kalitesi Düşük	161	52	365.56	58855.5		

Tablo-34' te görüldüğü üzere, aile yaşam kalitesi yüksek ve düşük ergenler arasında kuraldışı davranış puanları açısından anlamlı fark vardır ($U = 16281.5$, $p < .001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, aile yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin ortalamalarının (269.21) yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin ortalamasından (365.56) düşük olduğu görülmektedir. Grupların ortancaları kıyaslandığında, aile yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının (47) yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin puanlarından (52) düşük olduğu görülmektedir. Buna göre, aile yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları söylenebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçları doğrultusunda incelenmiş ve tartışılmıştır.

5.1. Cinsiyet ve Kural Dışı Davranışlar

Araştırmanın ilk alt amacı olan kız ve erkek ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını anlamaya yönelik yapılan analiz sonuçlarına göre, erkeklerin Kural Dışı Davranış Ölçeği'nden kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, erkek ergenlerin kız ergenlere göre riskli davranışları daha fazla gösterdiklerini ortaya koyan araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Aras ve ark., 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Balat ve Akman, 2006; Yılmazçetin ve ark., 2005). Cinsiyetler arası gözlenen bu farklılık erkek ve kızlara yüklenen toplumsal roller ve yetiştirme biçimi arasındaki farklılık ile açıklanabilir. Bu farklılıkların kaynağı, ergenlik dönemi ile birlikte kızların daha kontrollü olmalarına yönelik toplumsal beklenti ile ailenin onlar üzerindeki sınırlama ve kontrolünü arttırması, kızların daha fazla korunmaya ihtiyacı olduğu yönündeki kaygılar, toplumun kadınlara yönelik diğerlerinin istek ve beklentilerine duyarlı, nazik, zayıf olma ile ilgili beklentilerine karşın riskli davranışların erkeklerde daha hoşgörü ile karşılanması, hatta bazı kültürlerde erkeğin şiddet içeren davranışlarının desteklenmesi, toplumun erkeklerden rekabet, başarı, hakimiyet, saldırganlık beklentilerinin olması gibi faktörler ile açıklanabilir.

5.2. Yaş ve Kural Dışı Davranışlar

Kural dışı davranışlar yaş açısından incelendiğinde ise, 17-18 yaş aralığında yer alan ergenlerin Kural Dışı Davranış Ölçeği Puanları'nın, 14-16 yaş aralığında bulunanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur ve bu bulgu yaş değişkeni açısından riskli davranışları inceleyen araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Delikara, 2001; Yılmaz, 2000; Kıran, 2002; Balkaya ve Ceyhan, 2007). Yılmaz (2000), 15-18 yaş grubunda bulunan ergenlerin KDÖ puanlarının, 12-14 yaş grubundan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Balkaya ve Ceyhan da (2007) 15

yaşından 18 yaşına gidildikçe suç davranış düzeylerinin arttığını bulmuşlardır. Yaşla birlikte kuraldışı davranışların görülme oranının da artması zaman içinde ergen üzerindeki ebeveyn denetiminin azalması, akran ilişkilerinin önem kazanması, ergenin biran önce erişkin olma isteği gibi faktörler ile açıklanabilir (Orvin, 1997).

Özetle bu araştırmada yaş ve cinsiyete göre kural dışı davranışlara ilişkin elde edilen bulgular literatürdeki ilgili araştırmalarla benzerdir ve buna göre erkek ergenler kız ergenlerden, yaşı daha büyük olan ergenler ise daha küçük olanlardan daha fazla kuraldışı davranış göstermektedirler.

5.3. Aile İşlevselliği ve Kuraldışı Davranışlar

Bu araştırmada kural dışı davranışlar ailelerin problem çözme, iletişim, rol dağılımları, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından sağlıklı ya da sağlıklı işlev göstermesi durumuna göre incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, “problem çözme işlevi” açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu şiddet, zorbalık gibi problem davranışları ailedeki problem çözme davranışı açısından inceleyen araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Avcı, 2006, Cenkseven ve Yurtal, 2008). Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005), aile üyelerinin problem çözmede yetersiz kalmalarının ergenlerin yıkıcı davranışlarının yordanmasına anlamlı katkıları olduğunu bulmuştur. Problem çözme işlevinin, ailenin etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi (Bulut, 1990) olduğu göz önüne alındığında, aile içinde problemlerin etkin olmayan yollar ile (örneğin şiddetle başvurma gibi...) çözümlenmesi durumunda, çocuğun da model alma yolu ile öğrenme sonucunda, aile dışındaki sosyal ilişkilerinde bu tür problem çözme yollarına başvurma olasılığının arttığı söylenebilir. Smetana ve Daddis (2002) de çatışma çözümünde ebeveynin uygun stratejiler kullanmasının ergenin uygun stratejileri öğrenebilmesi için oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.

İletişim alt ölçeği açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları karşılaştırıldığında da sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Buna göre aile içi iletişimde

problem yaşıyan ergenlerin kural dışı davranışlara daha fazla yöneldiği söylenebilir. Bu bulgu diğer araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir (Buehler, Benson ve Gerard, 2006; Torrente ve Vazsony, 2008). Oman, Vesely ve Aspy' nin (2005) ergenlerin saldırganlık ve suç davranışlarını aile yapısı bağlamında inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, olumlu aile içi iletişimin (ebeveynlerin çocuklarının dünya görüşünü anlamaya çalışması, sorunları hakkında konuşması, sevgilerini sözel olarak dile getirmesi,...gibi) ergenleri saldırganlık ve suç içeren davranışlardan koruduğu bulunmuştur. Steinberg' e (2007) göre de anne-babası ile ilişkileri uzak olan ergenler akran baskısına diğerlerinden daha fazla yatkın olmaktadır. Uzak, düşmanca ya da çatışmalı aile ilişkileri ile büyüyen kişilerin, birbirlerine karşı sıcak ve yakın olan ailelerde büyüyen kişilere göre madde kötüye kullanma sorunlarını geliştirme olasılıkları da daha yüksektir. Siyez' in (2009) yaptığı anti-sosyal davranışlarla ilgili koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin kapsamlı literatür taraması sonucuna göre, aile bireyleri arasındaki sağlıklı iletişim, anti-sosyal davranışlara karşı sosyal bir koruyucu faktör olarak ele alınmaktadır. Buna göre iletilmek istenen mesajların açık olmadığı, aile üyelerinin istek ve beklentilerini ifade etmesine izin verilmediği, çatışmalı ya da uzak, katı ilişki biçiminin görüldüğü kısacası sağlıklı iletişim kurulduğu ailelerde ergenlerin olumlu sosyal gelişimlerinin aksadığı ve uyumsuz davranışların görülme sıklığının arttığı söylenebilir.

Aile Değerlendirme Ölçeği "Roller" alt ölçeği, ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarını, görevlerin belirgin ve eşit olarak üyelere dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilip getirilmemesini içerir. Bu konuda işlevsel bir aile, çocukların ve ebeveynin bakımı, beslenme ve gelişmesini sağlayacak şekilde rollerini benimsemiş ailedir (Bulut, 1990). Bu çalışmada, ailedeki rol dağılımı açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren ergenlerin kural dışı davranış puanları karşılaştırıldığında, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranışları daha yüksek düzeyde gösterdiği bulunmuştur. Bu sonuca göre, kural dışı davranışları daha yüksek düzeyde gösteren ergenler, ailelerinde daha fazla rol karmaşası yaşandığını algılamaktadırlar. Elde edilen bu bulgu, benzer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz, 2005; Avcı, 2006; Cenkseven ve Yurtal, 2008). Akister ve Stevenson' un (1991) Aile Değerlendirme Ölçeği' ni kullanarak tüm aile üyeleri ile yürüttükleri araştırma sonucuna göre, roller alt ölçeği açısından annelerin puanlarının babaların puanlarından anlamlı biçimde yüksek

olduğunu bulmuştur. Yani anneler rol dağılımı işlevini babalara göre daha fazla sağlıklı algılamakta, kendilerinin daha fazla sorumluluk aldığını düşünmektedirler. Mishler ve Waxler (1968), sağlıklı ailelerde kişilerin davranışlarını etkileyen ve kontrol altında tutan bir güç yapısının varlığına işaret etmektedirler. Sağlıklı ailelerin iç yapısında güç ve statü açısından belirlenmiş kalıpların bulunduğu, ebeveynin güç isteği statüsü yüksek rolleri, çocukların ise daha kolay ve göreceli olarak aile içinde statüsü daha düşük görevleri benimsedikleri üzerinde durmaktadırlar (Akt: Bulut, 1990). Bu araştırma örnekleminde anne, baba ve diğer aile üyeleri yer almadığı için rol dağılımındaki dengesizliğin kaynağı bilinemiyor olsa da kural dışı davranışları daha yüksek oranda gösteren ergenlerin ailelerinin bakım, beslenme ve gelişmeyi sağlama konularında yerine getirmesi gereken görevleri sağlıklı biçimde karşılayamadığını düşündüğü ve ailelerini bu işlev açısından daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir. Ailede rol dağılımı açısından yaşanan bu aksamanın, ergenin sorumluluk duygusunu aile içinde yeterince kazanamamasına yol açtığı söylenebilir. Düşük düzeyde sorumluluk duygusu olan ergen kendi yaşamına yön verme, hedefler belirlemede de başarısız olabilir. Hirschi de (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981), geleceğe yönelik hedeflerin ve bunlara yönelik ergenin yaptığı yatırımların onu riskli davranışlardan koruduğunu belirtmektedir.

Duygusal tepki verebilme açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre, kural dışı davranışları yüksek oranda gösteren ergenlerin sevgi, mutluluk, neşe, kızgınlık, üzüntü, korku... gibi duyguları uygun biçimde ifade etme açısından ailelerini daha olumsuz algıladıkları söylenebilir. Bu bulgu diğer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Avcı, 2006). Duyguların açığa vurulmadığı bir ailede yetişen ebeveyn, kendi yönettiği ailede de duygularını anlatmada zorlanabilir (Orvin, 1997). Ebeveynlerin çocuk ve ergenler için yarattıkları duygusal ortam ergenin davranışlarını şekillendirmede önemlidir (Bayraktar, 2007). Güvenli ve sevecen bir aile ortamında kendi duygu ve düşüncelerini açıklamalarına izin verilen ergenler, daha yüksek benlik saygısı ve daha yetkin baş etme stratejileri geliştirirler. Öte yandan zayıf aile bağları olan ergenlerin davranış sorunları yaşama olasılıkları akranlarına göre daha fazladır (Steinberg, 2007). Aile üyeleri arasında açık iletişimin olduğu, duyguların uygun

biçimde diğerlerine iletiildiği huzurlu aile ortamının ergenleri riskli davranışlara yönelmesine karşı koruyucu faktör olduğu söylenebilir.

Gereken ilgiyi gösterebilme işlevi açısından sağlıklı ve sağlıksız işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, kural dışı davranışları daha yüksek oranda gösteren ergenlerin ailelerinden algıladıkları ilgi, sevgi ve yakınlığı yeterli görmedikleri söylenebilir. Elde edilen bu bulgu Trentacorta ve Shaw (2007) tarafından elde edilen bulguları desteklemektedir. Trentacorta ve Shaw (2007), 230 düşük sosyo ekonomik düzeyden gelen anne ve çocukları ile çocuklar 18 aylıktan 12 yaşına gelene kadarki dönemde boylamsal olarak yürüttükleri araştırmada, annelerin çocuklarını reddetmesinin, çocukların erken ergenlik döneminde anti-sosyal davranışlar göstermesini yordadığını bulmuşlardır. Steinberg' e (2007) göre, ilgisiz-kayıtsız tutum gösteren ebeveyne sahip ergenler, alkol, madde bağımlılığı, erken yaşta cinsellik ve suç niteliği taşıyan davranışları sergileme olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca anne babanın ilgisiz ve ihmalkar tutumunun başkalarına karşı öfke, fiziksel istismar gibi davranışsal sorunlara yol açarak ergenin ruh sağlığına ve gelişimine zararlı etkileri olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur. Özellikle çocukluk döneminde aile içinde çocuğun ihmal edilmesinin, yeterli ilgi ve sevgi görmemesinin, ergenlik döneminde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışları gösterme olasılığını arttırdığı ve yine aile içi ilgisizlik ve ihmalin ileri yaşlarda saldırgan davranışların gelişmesi açısından önemli bir risk faktörü olduğu görülmektedir (Connor,2004).

Ailenin, üyelerin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimini ölçen “davranış kontrolü” alt ölçeği açısından sağlıklı ve sağlıksız işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, ailedeki davranış kontrolünü sağlıksız algılayan ergenlerin kural dışı davranışları daha yüksek oranda gösterdiği görülmektedir. Bu bulgu diğer araştırma bulguları ile paraleldir (Shrake, 1999; Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Stevens ve ark., 2006; Edens, Skopp, Cahill, 2008). Shrake ve Kim, 1999 tarafından 218 Kore kökenli Amerikalı ergen ile ebeveyn stillerinin ergenlerin problem davranışları üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmada, ebeveynlerin otoriter tutumu ile ergenlerin problem davranışları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bahçivan-Saydam (2005), ailede davranış kontrolünde problem yaşanmasının, ergenler tarafından belirtilen saldırgan davranışların ve sosyal sorunların yordanmasına anlamlı

katkıları olduğunu bulmuştur. Stevens ve arkadaşları (2006), ebeveynlerin aşırı disiplin ve baskı uygulaması ile ergenlerin yüksek düzeyde problem davranış göstermesi arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır. Edens ve arkadaşları (2008) ise tutarsız ebeveyn tutumunun ergenlerde görülen problem davranışları yordadığını bulmuşlardır. Bu sonuçlar ailenin sağlıklı ebeveyn tutumu göstermelerinin ergenlerin problem davranışlara yönelmelerinde etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre aile içinde uygulanan aşırı kontrol ve baskı ya da ilgisiz tutumun ergenin kendini yalnız hissetmesine yol açarak riskli davranışlara yönelmesine neden olduğu söylenebilir.

ADÖ' nün "genel işlevler" alt boyutu açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre aile işlevlerini genel olarak sağlıklı algılayan ergenlerin daha sağlıklı algılayanlara göre daha fazla kural dışı davranış sergiledikleri söylenebilir. Bu bulgu (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Erdoğan, 2005; Oman ve ark., 2005; Hoffman, 2006;). Erdoğan (2005), aile ilişkilerinin sağlıklı algılanması ile ergenlerin suça yönelmesi arasında anlamlı ilişkiler olduğunu bulmuştur. Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005) de ailenin genel işlevlerinde problem yaşanmasının ergenlerin suça yönelik davranışları anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Dishion ve arkadaşlarına (1995) göre işlevsel olmayan biçimlerde büyütülen çocuklar, diğer çocukların kendilerinden hoşlanmamalarına yol açan saldırganlık gibi kişilik özellikleri geliştirebilirler ve kendilerini seilmeyen, saldırgan davranış gösteren arkadaşlık edebilecekleri çok az seçenekle karşı karşıya bulurlar. Sonuç olarak aile işlevlerinin sağlıklı olmasının çocuk ve ergenlerin problem davranışlara yönelmesini önemli ölçüde engellediği söylenebilir.

5.4. Aile Risk Faktörleri ve Kural Dışı Davranışlar

5.4.1. Anne Babanın Birliktelik Durumu ve Kural Dışı Davranışlar

Aile bütünlüğü açısından ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını anlamaya yönelik yapılan analiz sonucuna göre, anne-babalarının birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre, ergenlerin kural dışı davranışlarının anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu Türkeri, (1995) Akduman ve arkadaşları (2007) ve Yılmaz (2000) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermemesine karşın Balkaya ve Ceyhan (2007), Aras ve Arkadaşları (2007) tarafından yapılan araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Boşanmış evlerden gelen ergenlerin boşanmamış evlerden gelenlere göre daha fazla sorunu olduğu konusunda birçok sosyal bilimci arasında hala görüş birliği olmasına karşın bu farklılık klasik “hem anne hem babalı olmak birisinin eksik olmasından daha iyidir” ya da “tüm çocuklar bir anne ve babaya gereksinim duyarlar” yaklaşımı ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır (Steinberg, 2007). Araştırmaların çoğu gencin yaşamında önemli bir yeri olan yetişkinlerle ilişkilerinin niteliğinin evinde var olan anne babasının sayısından daha belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Bir dizi boylamsal çalışma, ergenin ruh sağlığı açısından esas önemli şeyin boşanma sonucu oluşan aile yapısının değil, boşanma sürecinin kendisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Buchanan, Maccoby ve Dornbusch, 1991). Evlilik çatışması anne-baba çocuk ilişkisinin niteliğini bozduğunda ergenler bu durumdan daha olumsuz etkilenmektedirler. Açık evlilik çatışması ve aile içi şiddete maruz kalma saldırganlık, suç işleme gibi birçok ergen sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Steinberg, 2007).

5.4.2. Aile Tipi ve Kural Dışı Davranışlar

Geniş ve çekirdek ailede yaşayan ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, geniş ailede yaşayan ergenlerin kural dışı davranışları, çekirdek ailede yaşayanlara göre daha düşük oranda sergilediği görülmektedir. Bu bulgu suça yönelen ergenlerin kalabalık ailelerden geldiği ile ilgili bulgularla tutarlıdır (Doğan, 1995; Gürsel, 1997). Doğan (1995) çocukları suça iten nedenleri incelediği araştırmasında, suç işleyen çocukların %76’ sının kalabalık ailelerden geldiğini bulmuştur. Aile kalabalıklaştıkça ailedeki kişi başına düşen gelir azaldığı ve ekonomik olarak gerileme arttığı için suça yönelme olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2001). Ailedeki kişi sayısının artması ile birlikte çocuklara yönelik ilgi ve sevginin bölünmesinin, ergenin daha fazla ihmal edilip, ebeveynleri tarafından daha az kontrol edilip, daha az desteklenmesinin de ergenlerin suça yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir.

5.4.3. Anne Babanın Eğitim Düzeyi ve Kural Dışı Davranışlar

Ergenlerin kural dışı davranış puanlarının hem anne hem de babalarının eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, anne ve babalarının eğitim düzeyi yükseldikçe, ergenlerin kural dışı davranışları daha fazla sergiledikleri görülmektedir. Bu bulgu, Yılmaz (2000), Bahçivan-Saydam (2005),

Balkaya ve Ceyhan (2007), Aras ve ark. (2007), Haskan (2009) tarafından elde edilen bulguları desteklemektedir. Yılmaz (2000) tarafından yapılan ergenlerde riskli davranışların incelendiği araştırma sonucuna göre lise ve üniversite mezunu anne ve babası olan ergenlerin KDÖ puanları ilkokul ve orta okul mezunu anne, babası olan ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ancak bazı araştırmalarda anne babanın eğitim düzeyi düştükçe ergenlerin suça yönelik davranışlarının arttığı yönünde bulgular elde edilmiştir (Erdoğan, 2005; Akduman ve ark., 2007). Anne babanın eğitim düzeyinin yükselmesi ile çocuklarına ayırdıkları zamanın azalması böylece daha az ilgi gösterme, çocuğun davranışlarını daha az kontrol etme, çocuğu bireysel kararlarında daha özgür bırakma, toplumsal, geleneksel kurallar konusunda daha az yönlendirmede bulunma gibi faktörlerin ergenlerin riskli davranışlara yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Yeterince ilgi görmeyen ihmal edilmiş ergenlerde (Steinberg, 2007), düşük düzeyde izleme ve kontrol davranışı gösteren ailelerin çocuklarında (Pettit ve ark., 2001) risk içeren davranış düzeyinin daha yüksek olduğu ve çocuğa sorumlulukların yüklendiği, inanç ve gelenekler konusunda çocuğun zorlandığı dar toplumsallaşma sürecinin ise risk alma davranışını azalttığı (Yılmaz, 2000) görülmüştür.

5.4.4. Ailenin Gelir Düzeyi ve Kural Dışı Davranışlar

Ailenin gelir düzeyine göre ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, ailenin gelir düzeyi yükseldikçe ergenlerde görülen kural dışı davranışların oranı artmaktadır. Bu sonuç Yılmaz (2000) ve Aras ve arkadaşları (2007) tarafından Kural Dışı Davranış Ölçeği kullanılarak yapılan araştırmanın sosyo-ekonomik düzey ile ilgili bulguları ile tutarlıdır. Ögel ve arkadaşları (2004) tarafından dokuz ilde ilk ve ortaöğrenim öğrencileri üzerinde yürüttükleri araştırmada alkol kullanım yaygınlığının yüksek gelire sahip ailelerin çocuklarında daha yüksek olduğunu ve özel okullarda okuyan öğrenciler arasında madde kullanım riskinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Ancak ergen suçluluğunda düşük sosyo-ekonomik düzeyin önemli olduğunu gösteren araştırma sonuçları ile (Kıran, 2002; Sipahioğlu, 2002; Kunt, 2003) ile tutarlılık göstermemektedir. Yasalarla başı derde giren ergenlerin ailesel özelliklerinin araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde, genel olarak yoksul ailelerden geldikleri görülmektedir (Steinberg, 2007). Ancak bu çalışmalara dikkat edildiğinde örneklem grubunun suç işlemiş, hüküm giymiş ya da islah evinde kalan ergenlerden oluştuğu görülmektedir. Bu çalışmada ise örneklem grubunu genel liselere

devam eden, herhangi sabit bir suçu bulunmayan normal popülasyondaki ergenler oluşturmaktadır. Elde edilen bulguların literatür ile benzerlik göstermemesinde bu durum etkili olabilir. Aynı zamanda Yılmaz (2000)' ın belirttiği gibi, Kural Dışı Davranış Ölçeği' nde yer alan maddeler ekonomik kazanç sağlayan davranışları ölçmekten çok, macera ve haz içeren davranışları ölçmeye yöneliktir. Bunun yanında ölçekteki maddeler macera ve haz bazen ekonomik kazanç için yapılan davranışlar olsa da bazıları için para harcamak gerekmektedir ve üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen ergenler için bunu yapmanın daha kolay olacağı söylenebilir. Anne babanın eğitim düzeyindeki artış ile birlikte ergenlerin kural dışı davranışlarının da artması ile ilgili elde edilen bulgulara benzer şekilde anne babanın izin vericiliğinin artması, denetim ve kontrolün azalmasının ergenlerin bu tür davranışlara yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Çocuğu riskli davranışlara yöneltebilen gelir düzeyinin düşüklüğü ve bunun yarattığı sorunların, olumsuz yaşam koşullarının etkilerinin, aile içinde çocuğa yakınlık ve sevgi gösterildiğinde azalabileceği söylenebilir.

5.4.5. Anne Babanın Alkol Kullanma Sıklığı ve Kural Dışı Davranışlar

Anne babası alkol kullanan ve kullanmayan ergenler arasında kural dışı davranış puanları açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, anne ve babası alkol kullanan ergenler kullanmayan ergenlerden daha fazla kural dışı davranış göstermektedir. Elde edilen bu bulgu diğer araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Başar, 1992; Gürsel, 1995; Yılmaz, 2000; Erdoğan, 2005; Aras ve ark., 2007, Hessel, 2008; Haskan, 2009). Başar (1995), suç işleyen ergenlerin büyük çoğunluğunun ailesinde alkol kullanma ve kumar oynama alışkanlığının olduğunu saptamıştır. Madde kullanan öğrencilerin ailelerinde alkol kullanımı incelendiğinde, annesinde alkol kullanımı olan, akrabaları arasında ve çevresinde madde kullanımı olan öğrencilerde madde kullanım riskinin daha fazla olduğu saptanmıştır (Ögel ve Liman, 2003). Haskan (2009), ailesinde alkol kullanan bireylerin bulunduğu ergenler arasında şiddet eğiliminin diğerlerine oranla daha fazla olduğunu bulmuştur. Elde edilen bulgu, aynı zamanda ergenlerde riskli davranışın nedenlerini biyolojik faktörler ile açıklayan kuramların görüşleri ile de tutarlıdır. Steinberg' e (2007) göre ergen madde kötüye kullanımındaki en önemli risk etmenlerinden biri ergenlerin anne babalarının da alkol ya da madde kullanmaları olduğundan, araştırmacılar alkolik anne babaları olan ergenlerin psikolojik gelişimlerine daha yakından bakmışlardır. Beklendiği gibi, anne

babası alkolik olan ergenlerin alkol ya da diğer maddeleri kötüye kullanması diğerlerine göre daha yüksektir. Ancak bu bulgular, anne-babanın alkolik olmasının bir risk etkeni olduğunu göstermekle beraber, alkol ya da madde kötüye kullanımını garantilememektedir. Anne babası alkolik olup da madde kötüye kullanma sorunu geliştiren ve geliştirmeyen ergenleri birbirlerinden ayıran özelliklere bakıldığında, alkolün aile işlevlerini ne kadar etkilediği ön plana çıkmaktadır. Eğer alkolizm anne babanın gözetimini azaltıyorsa, aile stresini arttırıyorsa ve aile içi çatışmaları çoğaltıyorsa ergenin sorun davranışlara karışma riski artmaktadır. Ailede alkol kullanan kişinin olması ergenin model alma yolu ile öğrenerek de bu davranışı taklit etmesine yol açabilir.

5.4.6. Anne Babanın Kavga Etmesi Durumu ve Kural Dışı Davranışlar

Anne babasının kavga etme durumuna göre ergenlerin kural dışı davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini anlamaya yönelik yapılan analiz sonucuna göre, anne babasının çoğu zaman kavga ettiğini belirten ergenlerin kural dışı davranış puanları hiçbir zaman kavga etmediğini belirtenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu benzer araştırma sonuçlarını desteklemektedir (David ve ark., 1996; Türkeri, 1995; Buehler ve Gerard, 2002; Cui, Donellan ve Conger, 2007). Erdoğan (2005), anne babası çok sık kavga eden çocukların bazen kavga eden ya da hiç kavga etmeyenlere göre daha saldırgan eğilimlere sahip olduğunu bulmuştur. Cui, Donnellan ve Conger (2007), ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda yaşadığı çatışmanın ergenlerin suç davranışı göstermesinde etkili olduğunu ve ergenlerin bu problemlerinin de ebeveynler arası çatışmayı arttırdığını bulmuşlardır. Buehler ve Gerard (2002), eşler arası çatışma ile çocuklarına uyguladıkları sert disiplin, baskı, ebeveyn-çocuk çatışması ve çocukların uyumsuz davranışlar göstermesi arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bir ailede eşlerin evliliklerinde mutlu olup olmamaları ile çocuklarına karşı olan tutumları arasında ilişki vardır. Evliliklerinde mutlu olmayan eşlerin çocukları ile olan ilişkilerinde aksama olacaktır. Özellikle ergenlik döneminde ergen anne babanın bozuk ilişkilerinden zarar görmektedir (Kulaksızoğlu, 2001). Evlilik çatışması özellikle fiziksel şiddete dayalı, düşmanca ve korkutucu olduğunda zararlıdır. Açık evlilik çatışması ve aile içi şiddete maruz kalma saldırganlık, suç işleme gibi birçok ergen sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Steinberg, 2007). Elde edilen bu bulgular ışığında, ebeveynler arası yaşanan çatışmanın onların ebeveynlik rollerini etkili biçimde

yerine getirememelerine, çocukları ile daha fazla çatışma yaşamalarına, bu durumun evde sürekli gergin bir ortam olmasına neden olabileceği ve bu koşulların da ergeni riskli davranışlara yönlendirebileceği söylenebilir.

5.4.7. Aile İçi Şiddet ve Kural Dışı Davranışlar

Bu araştırmada, anne babası birbirine şiddet uygulayan ve uygulamayan, annesinden şiddet gören ve görmeyen, babasından şiddet gören ve görmeyen ergenlerin kural dışı davranış puanları karşılaştırıldığında, anne babası birbirine şiddet uygulayan, annesinden şiddet gören ve babasından şiddet gören ergenlerin daha yüksek oranda kural dışı davranış gösterdikleri bulunmuştur. Bu bulgu benzer çalışmaları desteklemektedir (Türkeri, 1995; Yılmaz, 2000; Erdoğan, 2005; Benson, Buehler ve Gerard, 2008; Edens, Skopp ve Cahill, 2008; Haskan, 2009). Benson, Buehler ve Gerard (2008), ailede şiddet görenlerin ergenlerin problem davranışlarının en güçlü yordayıcılarından biri olduğunu bulmuşlardır. Haskan (2009), ailesinde şiddet uygulanan ergenler arasında uygulanmayanlara göre şiddet eğiliminin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Türkeri' nin (1995) belirttiği gibi dövülerek cezalandırma ile aç bırakma, odaya hapsetme, zincire vurma, bir yerini yakma gibi cezalandırmalar dikkatle değerlendirildiğinde suçlu çocukların ailelerindeki şiddet açıkça görülebilir. Çocuklukta katı disipline maruz kalmanın beyin kimyasını özellikle serotonin alıcılarının etkinliklerini olumsuz yönde etkilediğine ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. Bu durum ise anti-sosyal davranışların riskini arttırmaktadır (Keiley ve ark., 2001). Sürekli şiddet ortamında büyüyen çocukların şiddet, saldırganlık davranışlarını normal olarak algılaması ve model alma ile şiddeti öğrenerek diğer sosyal ilişkilerinde de bu davranışa başvurmaları olasıdır.

5.4.8. Ergenlerin Aileleri İle Sorunlarını Paylaşma Durumu ve Kural Dışı Davranışlar

Anne babaları ile sorunları hiçbir zaman paylaşmayan ergenlerin kural dışı davranış puanları ara sıra ve çoğu zaman paylaşanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre ailesi ile sorunlarını rahatlıkla paylaşabilen ergenlerin kural dışı davranışları daha düşük oranda gösterdiği söylenebilir. Elde edilen bu bulgu ebeveyn desteği, aile içi iletişim ile problem davranışların ilişkisini inceleyen araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Stice ve Barrera, 1992; Smetana ve ark, 2002;

Torrente ve Vazsony, 2008). Torrente ve Vazsonyi (2008), ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları destek ile anti-sosyal davranışları arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulmuşlardır. Stice ve Barrera (1993), ebeveynin sosyal desteği ve kontrolü ile ergenlerin problem davranışları, alkol kullanma ve yasa dışı madde kullanımı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Ebeveynin olumlu desteği ergenlerin yetişkinliğe geçiş aşamasında uygun baş etme stratejilerini kazanmasına, uygun seçimler yapmasına, ve kişisel kontrolünün artmasına yardımcı olurken zayıf düzeydeki ebeveyn desteği ergenlerin zorlu yaşam koşullarında alkol, madde kullanımı ve saldırganlık gibi olumsuzluklara daha açık ve yakın olmalarını sağlayabilir (Aksoy, Kahraman ve Kılıç, 2008).

5.4.9. Anne Babadan Algılanan Sevgi ve Kural Dışı Davranışlar

Bu araştırmada, anne ve babasından hiçbir zaman sevgi görmediğini ve ara sıra sevgi gördüğünü belirten ergenlerin kural dışı davranış puanları çoğu zaman sevgi gördüğünü belirten ergenlerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Erkan (1995), suçlu çocuklarının % 30' unun anne babaları tarafından sevilmediklerine inandıklarını bulmuştur. Stevens ve arkadaşları (2007), olumlu duygularını daha fazla ifade eden (örn; çocuğuna onu sevdiğini söylemek, iltifat etmek...gibi) anne babaların çocuklarının ergenlik döneminde problem davranışları daha düşük düzeyde gösterdiğini bulmuşlardır. Anne babaları sıcak ve yakın ilişkilere sahip olan ergenlerin onlara benzer tutum ve değerlere sahip olma olasılıkları fazladır. Bunun aksi durumda ergenler, genellikle anne-babalarının onaylamadığı davranış bozuklukları gösteren arkadaşlar edinirler (Steinberg, 2007). Ailedeki sıcak, sevecen ve destekleyici ortamın ergenleri riskli davranışlara karşı koruyucu işleve sahip olduğu söylenebilir.

5.4.10. Anne Babanın Çocuğunun Boş Zamanında Ne Yaptığını Bilmesi Durumu ve Kural Dışı Davranışlar

Boş zamanlarında ne yaptığını anne babası hiçbir zaman bilmeyen ergenlerin kural dışı davranış puanları ara sıra ve çoğu zaman bilenlerden, ara sıra bilenlerin puanları da çoğu zaman bilenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre ailesinden düşük düzeyde kontrol algılayan ergenlerin kural dışı davranışları daha yüksek düzeyde gösterdiği söylenebilir. Bu bulgu benzer araştırma sonuçlarını desteklemektedir (DiClemente ve ark., 2001; Pettit ve ark., 2001; Laird ve ark., 2003).

DiClemente ve arkadaşları (2001), ebeveynlerinden algıladıkları düşük düzeyde izleme davranışı ile son bir ayda marihuana, alkol kullanımı, son altı ay içinde bir kavgaya karışma ve tutuklanma yaşantısı arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Laird ve arkadaşları da (2003), ebeveyn izleme davranışı ile ergenin suç içeren davranışları arasında negatif ilişki bulmuşlardır. Ebeveyn izleme davranışı ile ilgili belirgin bir tanımlama yoktur. Ancak ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları izleme davranışını ifade eden iki nokta vardır: Evde ve okulda olmadıkları zamanı *nerede* ve *kimlerle* geçirdiklerini bilmek. Araştırmalar ebeveyn kontrolünü düşük düzeyde algılayan ergenler arasında anti-sosyal aktivitelere katılımın, madde kötüye kullanımının daha yaygın olduğunu göstermektedir (DiClemente ve ark., 2001). Sonuç olarak, ebeveynlerin çocuklarını baskı kurucu, aşırı sınırlandırıcı ya da bunaltıcı olmayacak biçimde kontrol etmelerinin riskli davranışlara yönelmesine karşı koruyucu olabileceği söylenebilir.

5.4.11. Anne Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kural Dışı Davranışlar

Anne baba stilleri ile ilgili yapılan analiz sonucuna göre, annesini otoriter algılayan ergenlerin demokratik algılayan ergenlerden; babasını otoriter algılayan ergenlerin demokratik ve aşırı koruyucu algılayan ergenlerden kural dışı davranışları anlamlı düzeyde yüksek gösterdiği bulunmuştur. Bu bulgu benzer araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir (Slicker, 1998; Shrake, 1999; Başar, 1992; Sipahioğlu, 2002; Balkaya ve Ceyhan, 2007). Balkaya ve Ceyhan (2007), annesini demokratik olarak algılayan ergenlerin KDÖ puanlarını, otoriter ve ilgisiz algılayanlardan önemli derecede düşük bulmuşlardır. Aynı çalışmada, babalarını demokratik olarak algılayan öğrencilerin KDÖ puanlarının da otoriter ve ilgisiz algılayanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulmuşlardır. Siyez (2009), ergenlerde problem davranışlar açısından koruyucu ve risk faktörleri incelediği çalışmada tutarlı ebeveyn tutumları ve disiplin yöntemlerinin koruyucu faktör, ebeveynlerin katı ve tutarsız disiplin uygulamalarının ise problem davranışlar açısından risk faktörü olduğunu bulmuştur. Otoriter anne babalar, itaate çok değer verirler. Cezalandırmaya dayalı, katı ve zorlayıcı disiplin önlemlerini tercih etme eğilimindedirler. Sözlü iletişim otoriter ev ortamlarında yaygın değildir ve otoriter anne babalar, bağımsız davranışları cesaretlendirmekten ziyade, çocuğun özerkliğini kısıtlamaya yönelirler (Steinberg, 2007). Otoriter anne babaların çocukları ile soğuk ve katı iletişim kurmaları, evde çatışmalı, gergin bir ortamın olması,

çocuğa fiziksel ya da psikolojik şiddet uygulanması, çocuğun davranışlarının aşırı kontrol edilmesi gibi faktörlerin, ergenlerin problem davranışlara yönelmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Bunun yanında, demokratik anne babaların sağladığı destekleyici, sıcak, kabul edici ve güven veren ortamın ergenleri problem davranışlardan koruyucu işlev gördüğü söylenebilir.

5.4.12. Göç ve Kural Dışı Davranışlar

Bu araştırmada ailesi göç etmiş ya da etmemiş ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Akduman ve arkadaşları (2007) ve Kunt (2004) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile tutarlı değildir. Alışılmış bir çevreden yepyeni ve değişik bir ortama uyum gösterebilmenin çok güç olduğunu, bu güçlüğü de pek çok çocuğu suça yöneltebileceğine (Kunt, 2004) ilişkin genel bir kanı olmakla birlikte, bu araştırmanın sabit suçu bulunmayan ergenler arasında yapılmış olması göç ile ilgili elde edilen sonucun literatür ile tutarlı olmamasına neden olmuş olabilir.

5.4.13. Ailede Ruhsal Hastalığa Sahip Kişi Ya Da Kişilerin Varlığı ve Kural Dışı Davranışlar

Ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan ergenlerin kural dışı davranış puanları, olmayan ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu benzer araştırma bulguları ile tutarlıdır (Kim-Cohen, 2005; Özcan-Demir, Ulusoy ve Baran, 2007, Hessler, 2008). Kim-Cohen (2005), annenin depresyon hastası olmasının çocuğun anti-sosyal davranışlar gösterme eğilimini arttırdığını ve yine annenin anti-sosyal kişilik bozukluğuna sahip olmasının da çocuğun anti-sosyal davranışlar göstermesinde önemli bir risk faktörü olduğunu bulmuştur. Özcan-Demir, Ulusoy ve Baran (2007), ergenin ailesi içinde depresyon/ruhsal bozukluğu olan bireylerin bulunması ile ergenin vücuduna zarar verme, madde bağımlısı olma, intihar etme eğilimi arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır. Bunlara ek olarak ergenin ailesi içinde depresyon/ruhsal bozukluğu olan bireylerin bulunması ile ebeveynler arası çatışma, ebeveynlerin birbirlerine ve ergene şiddet uygulaması, babanın alkol bağımlısı olması, anne babanın ergene düşük düzeyde sorumluluk vermesi, ergenin ebeveyni ile sorunlarını paylaşması, annesi ve babası tarafından sevilen ve istenen bir çocuk olarak görmemesi, ergenin aile bireyleri tarafından fazlalık olarak algılanması, ergenin aile

bireyleri ile sıklıkla kavga etmesi arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur. (Özcan-Demir, Ulusoy ve Baran, 2007). Hessler (2008) de ebeveynlerde depresyon hastası olması ile ergenlerde riskli davranışların görülmesi arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, ailede ruhsal bozukluğa sahip kişilerin olmasının hem direkt olarak hem de aile işlevselliğini, aile ilişkilerini bozması (özellikle ruhsal bozukluğa sahip ebeveynin uygun rol model olamaması) yoluyla dolaylı olarak ergenlerin problem davranışlar gösterme riskini arttırdığı söylenebilir.

5.4.14. Ailede Herhangi Bir Suçtan Ceza Almış Kişi Ya Da Kişilerin Varlığı ve Kural Dışı Davranışlar

Ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ergenlerin kural dışı davranış puanları, olmayan ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu bulgu Başar (1995), Erkan (1995), Gürsel (1997), Kunt (2004) ve Haskan (2009) tarafından elde edilen bulgularla benzerdir. Erkan (1995), çocuk mahkemesine sevk edilen çocukların sosyo-kültürel çevresi üzerine yaptığı araştırma sonucuna göre, suçlu deneklerin %26.5 gibi bir bölümünde ailesinde suç işleyen olduğunu, suç işleyenlerin arasında da en yüksek oranı %15.5 ile babanın oluşturduğunu ve bu oranı %7 ile ağabey- kardeşlerin izlediğini, annelerde ise suç oranının yok denecek kadar az olduğunu bulmuştur. Haskan (2009), ailesinde cezaevinde yatmış ya da yatmakta olan bireylerin bulunduğu ergenler arasında şiddet eğiliminin diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalara göre suç işlemiş ergenlerde, suçsuz ergenlere oranla aile ve çevresinde daha fazla suç işlemiş kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun, özellikle suç işleyen anne babanın ceza evine girmesi ile birlikte aile düzenin bozulması yoluyla ve suç işleyen aile üyelerinin ergen açısından olumsuz rol model olması ile ergeni suç içeren davranışlara yönlendirebileceği söylenebilir.

5.5. Yaşam Kalitesi ve Kural Dışı Davranışlar

Araştırmada, yaşam kalitesi düşük ve yüksek ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, yaşam kalitesi yüksek ergenlerin kural dışı davranışları daha düşük oranda gösterdiği söylenebilir. Bu bulgu benzer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Valois ve ark., 2001; Suldo ve Huebner, 2004; Bastiaansen, Koot ve Ferdinand, 2005). Valois ve arkadaşları (2001) silah taşıma, okula

silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bastiaansen, Koot ve Ferdinand (2005), düşük yaşam kalitesi ile psikiyatrik semptomlar, düşük öz saygı, düşük sosyal yetkinlik, sağlıklı aile işlevi, düşük sosyal destek ve stresli yaşam olayları arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bu araştırmada aynı zamanda, Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği' nin aile alt boyutuna göre, aile yaşam kalitesi yüksek ve düşük olan ergenlerin kural dışı davranışları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Buna göre, aile yaşam kalitesi yüksek ergenlerin kural dışı davranışlara daha az yöneldiği söylenebilir.

Literatürde doğrudan ergenlerin kural dışı davranışları ile aile yaşam kalitesini inceleyen araştırmalara rastlanamamıştır. Ancak elde edilen bulgu, aile ilişkilerinden memnun olma ve kural dışı davranışları inceleyen araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Ramos ve ark., 2006; Stevens ve ark., 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007). Ramos ve arkadaşları (2006), ergenlerin ebeveynleri ile iletişimlerinden memnun olma düzeyi yükseldikçe riskli davranışların azaldığını bulmuşlardır. Balkaya ve Ceyhan (2007) ergenlerin ailelerinde kendilerini mutlu hissetme sıklıkları arttıkça suç davranış düzeylerinin düştüğünü bulmuşlardır. Buna göre, bedensel ve ruhsal sağlığı yerinde aile üyelerinden oluşan, ekonomik koşulları iyi olan, birbirlerinden ve diğer insanlardan destek alan ailelerdeki koruyucu ve destekleyici ortamın ergenleri kural dışı davranışlara yönelmeye karşı koruyucu rol üstlendiği söylenebilir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni kural dışı davranışlar olduğu için, rapor edilen analiz sonuçlarında yaşam kalitesinin, kural dışı davranışlar üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Bununla birlikte, rapor edilemeyen analiz sonuçlarına göre, ergenlerin kural dışı davranış puanlarının yüksek ve düşük şeklinde kategorize edilerek, yaşam kalitesi puanları karşılaştırıldığında da, kural dışı davranışları yüksek düzeyde gösteren ergenlerin yaşam kalitesi puanları, kural dışı davranışları düşük düzeyde gösterenlere göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Buna göre, düşük yaşam kalitesine sahip ergenlerin riskli davranışlara daha fazla yönelebileceği gibi, riskli davranışlarda bulunmanın da yaşam kalitesinin düşmesinde etkili olabileceği söylenebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler ışığında ergenlerde görülen kural dışı davranışların azaltılması amacıyla uygulamaya yönelik ve ileride bu konuda yapılacak çalışmalara ilişkin öneriler sunulmuştur.

6.1. Sonuç

Ergenlerde görülen kural dışı davranışlar aile işlevselliği açısından incelendiğinde, ailedeki “problem çözme”, “iletişim”, “roller”, “duygusal tepki verebilme”, “davranış kontrolü”, “gereken ilgiyi gösterme” ve “genel işlevler” açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenler ile sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu yedi aile işlevi açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin daha fazla kural dışı davranış sergilediği görülmektedir.

Ergenlerde görülen kural dışı davranışlar ailedeki risk faktörleri açısından ele alındığında, geniş ailede yaşayan, anne babasının eğitim düzeyi yüksek olan, ailesinin gelir düzeyi yüksek olan, anne babası alkol kullanan, anne babası sık sık kavga eden, anne babası birbirine şiddet uygulayan, annesinden ve babasından şiddet gören, anne babası ile sorunlarını paylaşmayan, anne babasından yeterince sevgi görmeyen, anne babasından düşük düzeyde kontrol algılayan, anne babası otoriter tutuma sahip, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi olan ve ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi olan ergenlerin kural dışı davranışta bulunmaya daha fazla eğilimli oldukları görülmektedir. Genel yaşam kalitesi ve aile yaşam kalitesinin düşük olmasının da yüksek oranda kural dışı davranışları sergilemekle ilişkili olduğu görülmektedir. Çocuğun içinde yetiştiği ailenin yapısından etkilendiği göz önüne alındığında, kalabalık ailede yeterince ilgi ve destek göremeyen, şiddete maruz kalarak diğer sosyal ilişkilerindeki çatışmaları çözmek içinde şiddete başvurmayı öğrenen, alkol problemi, ruhsal hastalığı ya da sabıkası olduğu için ebeveynlik rollerini yeterince yerine getiremeyen ve çocuğuna uygun rol model olamayan anne babaya sahip, aile

ilişkilerinden memnun olmayan ergenlerin kural dışı davranışlar açısından riskli grupta yer aldığı görülmektedir.

6.2. Öneriler

Aşağıda araştırmada elde edilen bulgular ışığında uygulamalara ve bu konuda yapılacak araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Uygulamalara Yönelik:

- 1- Ergenlerde görülen kural dışı davranış oranlarının gün geçtikçe artması, ergenlere yönelik koruyucu çalışmaların da önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda okullarda öğrencilerin davranışlarının, sosyal ilişkilerinin başta okul psikolojik danışmanı olmak üzere diğer okul yetkilileri tarafından dikkatli biçimde izlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Okul psikolojik danışmanın özellikle risk grubunda yer alan öğrencileri çeşitli bireyi tanıma teknikleri aracılığı ile tespit etmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.
- 2- Okul çevresinde öğrencileri kural dışı davranışlara yöneltebilecek uyarıların bulunmamasına dikkat edilmesinin, bu konu ile ilgili gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- 3- Suç içeren davranışlar gösteren ya da risk grubunda yer alan ergenlere yönelik, yeniden topluma kazandırılmalarını (kendilerini değerli, işe yarar hissetme, uzun vadeli yaşam planı yapma, geleceğe umutla bakma... gibi) amaçlayan çalışmalar yapılmasının hem o ergenlerin yaşamları açısından hem de toplumsal huzur açısından önemli olduğu düşünülmektedir.
- 4- Şiddetin, olumsuz ebeveyn tutumlarının yer aldığı, ilgi, sevgi ve destekten yoksun aile ortamının ergenlerde kural dışı davranışların görülme oranını artıran faktörlerden olduğu yönündeki bulgular ışığında, ailelere bu konularda bilgilendirici seminerler verilebilir.
- 5- Okul psikolojik danışmanı ya da diğer uygulamacılar tarafından, ailelere yönelik sağlıklı aile işlevleri kazandırma amacıyla müdahale programları geliştirilip, uygulamalar yapılabilir.

İlerideki Araştırmalara Yönelik:

- 1- Bu çalışma genel akademik liseye devam eden, herhangi bir sabit suç yaşantısı olup olmadığına dikkat edilemeden seçilen ergenlerden toplanmıştır. Başka bir çalışmada, normal popülasyonda bulunan ergenlerin ailesel özellikleri ile risk grubunda yer alan ergenlerin özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- 2- Kardeş ilişkileri ile kural dışı davranışların ilişkisi bu araştırma kapsamında incelenmemiştir. Başka bir çalışmada kardeş boyutu da ele alınabilir.
- 3- Bu çalışmada ergenlerin kural dışı davranışları ile ilişkili olabileceği düşünülen ailesel faktörler ele alınmıştır. Çevresel ve kişisel faktörlerin de incelendiği araştırmalar yapılabilir.
- 4- Erken çocukluk döneminde görülen saldırgan ve zarar verici davranışların, ergenlik döneminde ortaya çıkabilecek problem davranışlar açısından önemli ve güçlü risk faktörü sayılabileceği bilgisinden yola çıkarak, çocukluktan ergenliğe problem davranışlardaki eğilimi inceleyen boylamsal çalışmalar yapılabilir.
- 5- Kural dışı davranışlar bu araştırma kapsamında ele alınmayan aile arkadaş ilişkileri, aile içi istismar, ebeveyn reddi gibi ailesel risk faktörü olma olasılığı bulunan değişkenler açısından incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, G.R., Berzonsky, M.D. (2003), *Blackwell Handbook Of Adolescence*, Australia: Blackwell Publishing.
- Akduman, G.G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007), “Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi”, *Türk Pediatri Arşivi*, 42, 156-161.
- Akister, J., Stevenson-Hinde, J. (1991), “Identifying Families At Risk: Exploring The Potential Of The McMaster Family Assessment Device”, *Journal Of Family Therapy*, 13, 411-421.
- Aksoy, A.B., Kahraman, Ö.G., Kılıç, Ş. (2008), “Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn İzleme ve Destek Davranışları”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 15, 1-14.
- Albrecht, A.K., Galambos, N.L., Jansson, S.M. (2007), “Adolescents’ Internalizing and Aggressive Behaviors and Perceptions of Parents’ Psychological Control: A Panel Study Examining Direction of Effects”, *Journal Of youth Adolescence*, 36, 673-684.
- Alıkaşifoğlu, M., Ercan, O. (2009), “Ergenlerde Riskli Davranışlar”, *Türk Pediatri Arşivi*, 44, 1-6.
- Alston, R.J., Harley, D. Lenhoff, K. (1995), “Hirschi's Social Control Theory: A Sociological Perspective on Drug Abuse Among Persons with Disabilities”, *Journal of Rehabilitation*, 27,4, 61-75.
- Aras, Ş., Günay, T., Özcan, S., Orçın, E. (2007), “İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları”, *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 8, 186-196.
- Avcı, R. (2006), “Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ayan, S. (2007). “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”, *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.
- Bahçivan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005), “Aile İlişkileri, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri İle Olan İlişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 55, 61-74.

- Balat, G.Ü., Akman, B. (2006), "Lise Öğrencilerinin psikolojik durumlarının sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmesi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13, 1, 3-12.
- Balkaya, A. (2005), "Lise Öğrencilerinin Kimlik Duygusu Kazanım Düzeylerinin Bazı Kişisel-Sosyal ve Ailesel Nitelikler İle suç Davranışı Düzeyi açısından İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Balkaya, A., Ceyhan, E. (2007), "Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi", *Aile ve Toplum Dergisi*, 3, 11, 13-27.
- Basut, E. (2004), "Suça Yönelen ve Yönelmeyen Ergenlerin Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kişilik Örüntüleri Yönünden İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bastiaansen, D., Koot, H.M., Ferdinand, R.F. (2005), "Determinants Of Quality Of Life In Children With Psychiatric Disorders", *Quality Of Life Research*, 14, 1599-1612.
- Başar, F. (1992), "Ankara Kalaba Çocuk İslahevi'nde 15-18 Yaş Grubu Ergenlerin Suça Yönelmelerinde Ailenin Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayraktar, F. (2007), "Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn Akran İlişkilerinin Önemi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14,3, 157-166.
- Benson, M., Buehler, C., Gerard, J. M. (2008), "Interparental Hostility And Early Adolescent Problem Behavior: Spillover Via Maternal Acceptance, Harshness, Inconsistency, And Intrusiveness", *Journal Of Early Adolescence*, 28, 428-454.
- Blum, R.W., Beuhring, T., Shew, M.L., Bearinger, L.H., Sieving, R.E., Resnick, M.D. (2000), *Journal Of Public Health*, 90, 1879-1884.
- Brown, R., Crisp, J.M., Wang, M., Iarocci, G. (2006), "Family Quality of Life When There Is a Child With a Developmental Disability", *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3, 4, 238-245.
- Buchanan, C., Maccoby, E., Dornbusch, S. (1991), "Caught Between Parents: Adolescents' Experience In Divorced Homes", *Child Development*, 62, 1008-1029.

- Buehler, C., Gerard, J.M. (2002), "Marital Conflict, İneffective Parenting And Clidren' S And Alolescent' S Maladjustment", *Journal Of Marriage And Family*, 64, 78-92.
- Buehler, C., Benson, M.J., Gerard, J.M. (2006), "Interparental Hostility and Early Adolescent Problem Behavior: The Mediating Role of Specific Aspects of Parenting", *Journal Of Research On Adolescence*, 16(2), 265–292.
- Bulut, I. (1990), *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Buyse, W.H. (1997), "Behaviour Problems And Relationships With Family And Peers During Adolescence", *Journal Of Adolescence*, 20, 645-659.
- Cenkseven-Önder, F., Yurtal, F. (2008), "Zorba, Kurban ve Olumlu Özellik Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 3, 805-832.
- Connor, D.F. (2004), "Aggression And Anti-Social Behavior In Children And Adolescent", New York: *The Gulford Press*.
- Cui, M., Donnellan, M.B., Conger, R.D. (2007), "Reciprocal Influences Between Parents' Marital Problems and Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior", *Developmental Psychology*, 43, 6, 1544-1552.
- Çamur, D., Özcebe, H., Altundağ, Y., Altunöz, U., Aydın, E.F., Tiryaki, C. (2007), "Kiddo Kindl Ölçeği İle Adolesanlarda Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi", *İkinci Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyum*, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Çok, F., Güney-Karaman, N. (2008), "Ergenlerde Risk Alma ve Eğitime Yansımaları", *Eğitim Psikolojisi Sempozyumu*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 22-23 Mart 2008.
- David, C., Steele, R., Forehand R., Armistead, L. (1996), "The Role Of Family Conflict And Marital Conflict in Adolescent Functioning", *Journal of Family Violence*, 11,1, 81-91.
- Delikara, İ. (2001), "Ergenlerin Akran İlişkileri İle Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayını.
- DiClemente, R.J., Gina M. Wingood, G.M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B.K., Harrington, K., Davies, S., Hook, E.W., Kim Oh, M. (2001), "Parental

- Monitoring: Association With Adolescents' Risk Behaviors", *Journal Of The American Academy Of Pediatrics*, 107, 6, 1363-1368.
- Dishion, T., Andrews, D., Crosby, L. (1995), "Anti-social Boys and Their Friends In Early Adolescence: Relationship Characteristics", *Quality and Interactional Process*, 66, 139-151.
- Dodge, K., Pettit, G. (2003), "A Biopsychosocial Model Of The Development Of Chronic Conduct Problems In Adolescence", *Developmental Psychology*, 39, 349-371.
- Dogan, S.J., Conger, R.D., Kim, K.J., M, K.E. (2007). "Cognitive and Parenting Pathways in the Transmission of Antisocial Behavior From Parents to Adolescents" *Child Development*, 78,1, 335-349.
- Doğan, N. (1995), "Çocukları Suça İten Nedenlerin İncelenmesi ve Suç Türleri", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Meslek Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Donellan, B., Ge, X., Wenk, E. (2000), "Cognitive Abilities İn Adolescent Limited And Life-Course Persistent Criminal Offenders", *Journal Of Abnormal Psychology*, 109, 396-402.
- Epstein, K., Baldwin, L. M., ve Bishop, D. S. (1983), "The McMaster Family Assessment Device", *Journal of Marital and Family Therapy*, 9, 2, 171-180.
- Edens, J.F., Skopp, N.A., Cahill, M.A. (2008), "Psychopathic Features Moderate the Relationship Between Harsh and Inconsistent Parental Discipline and Adolescent Antisocial Behavior", *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37, 2, 472-476.
- Edleson, J.L. (1999). "Children's Witnessing Of Adult Domestic Violence." *Journal Of Interpers Violence*, 14, 839-870.
- Eke, C.Y., Taner, S., Ögel, K. (2005), "İstanbul Örnekleminde Ergenlerde Riskli Davranışların Yaygınlığı Ve Sosyodemografik Etkenlerle İlişkisi", *II. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi, Bodrum, Poster Bildiri*, 3-5 Aralık 2005.
- Ercan, O., Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Albayrak, D.K., Birol, H.İ., Aktuğlu, Ç., Öztürk, B., Uysal, Ö., İter, Ö. (2001), "İstanbul Lise Gençlerinde Riskli Davranışların Sıklığı ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Cerrahpaşa Gençlik Sağlığı Araştırması 2000)", *Türk Pediatri Dergisi*, 36, 4, 199-211.

- Erdoğan, Y. (2005), "Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri İle Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12,3,106-114.
- Erkan, R. (1995), "İstanbul Çocuk Mahkemelerine Sevk Edilen Çocukların Sosyo Kültürel Çevresi Üzerine Bir İnceleme", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Erhart, M., Saatlı, G., Özyurt, B.C., Özcan, C., Sieberer, U. R. (2008), "Çocuklar İçin Genel Amaçlı Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid-KINDL) Türkçe Sürümünün Psikometrik Özellikleri", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19,4, 409-417.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Bilge, B., Dündar, P.E., Pala, T., Oral, A. (2004), "Kiddo-Kindl (Kindl Ergen Formu) Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Sürümü Geçerlilik ve Güvenirlik Sonuçları", *I. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu*, İzmir.
- Feimi, Seini. (1998), "Ankara'da Kalaba Lisesi Öğrencilerinin Okul Başarısı İle Sapmış Davranış Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Frude, N. (1991), *Understanding Family Problems*, Chishester: John Wiley and Sons.
- Gander, M.J., Gardiner, H.W. (2004), *Çocuk e Ergen Gelişimi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Gullato, T.P., Adams, G.R. (2005), *Handbook Of Adolescent Behavioral Problems Evidence-Based Approaches To Prevention And Treatment*, New York: Springer Science.
- Güleç, G., Yenilmez, Ç., Balcı, Y.G., Seber, G. (2001), "Çocuk Suçluluğunda Sosyo-Demografik Özellikler", *Klinik Adli Tıp Dergisi*, 1, 2, 69-80.
- Gürsel, C. (1997), "13-19 Yaş Grubunda Suça Eğilimin Araştırılması", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Haugaard, J.J. (2001), *Problematic Behaviors During Adolescence*, New York: McGraw-Hill.
- Harold, G., Conger, R. (1997), "Marital Conflict and Adolescent Distress: The Role Of Adolescent Awareness", *Child Development*, 68, 333-350.

- Haskan, Ö. (2009), “Ailesel Niteliklere Göre Ergenlerde Şiddet Eğiliminin Görülme Sıklığı”, *Adana: X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Özet Kitabı*, 201.
- Havighurst, R.J. (1972), *Developmental Tasks and Education*. New York: David McKay.
- Hessler, D. (2008), “Family Stressors, Emotional Competence and Adolescent Risky Behaviors”, *Doctora Thesis*, University Of Washington.
- Hoffman, J.P. (2006), “Family Structure, Community Context, and Adolescent Problem Behaviors”, *Journal Of Youth Adolescence*, 35, 867-880.
- Isaacs, B.J., Brown, I., Brown, R.I., Baum, N., Myerscough, T., Neikrug, S., Roth, D., Shearer, J., Wang, M. (2007), “The International Family Quality of Life Project: Goals and Description of a Survey Tool”, *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4, 3, 177-185.
- Jessor, R. (1991), “Risk Behavior İn Adolescence: A Psychosocial Framework For Understanding And Action”, *Journal Of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Jessor, R., Donovan, J.E. ve Costa, F.M. (1994), *Beyond Adolescence; Problem Behavior and Young Adult Development*, USA: Cambridge University Press.
- Jessor, R., Van Den Bos J., Vanderryn, J., Costa, F.M., Turbin, M. (1995), “Protective Factors İn Adolescent Problem Behavior: Moderator Effects And Developmental Change”, *Developmental Psychology*, 31, 6, 923-933.
- Kaner, S. (1991), “Suçlu Çocuklara/Gençlere ve Sorunlarına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24, 1, 169-186.
- Kaner, S. (1992), “Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25,2,473-496.
- Kaner, S. (2001), “Ana baba Denetimi İle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, 229-255
- Kaminer, Y., Bukstein, O.G. (2005), *Treating Adolescent Substance Abuse*. (Edt: R. Franches, S.I. Miller, A.H. Mack). *Clinical Textbook Of Addictive Behaviors*, USA: Guilford Publiction.
- Karasar, N. (2004), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın.
- Kayıhan, H. (2007), “Yaşam Kalitesi”, *1. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi*, Yaşlılık Konseyi Derneği, İstanbul, 1-3 Ekim 2007.

- Keiley, M., Howe, T., Dodge, K., Bates, J., Pettit, G. (2001), "The Timing Of Child Physical Maltreatment A Cross-Domain Growth Analysis Of Impact On Adolescent Externalizing And Internalizing Problems", *Development And Psychopathology*, 13, 891-912.
- Kıran, Binnaz. (2002), "Akran Baskı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıran, B. (2003). "Akran Baskısı, Akademik Başarı ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 79-85.
- Kırımsoy, E. (2003), "Suç İşlemiş ve Suç İşlememiş Ergenlerin Algıladıkları Duygusal İstismar ve Benlik Saygılarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kim-Cohen, J. (2005), "Mother's Depression Associated With Increased Risk Of Child's Antisocial Behavior", *Arch Gen Psychiatry*, 62, 173 – 181.
- Kulaksızoğlu, A. (2001), *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kunt, V. (2003), "Çocuk ve Suç", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Laird, R.D., Pettit, G.S., Bates, J.E., Dodge, K.A. (2003), "Parents' Monitoring Relevant Knowledge and Adolescents' Delinquent Behavior: Evidence of Correlated Developmental Changes and Reciprocal Influences", *Child Development*, 74, 3, 752-768.
- LeBlanc, L., Swisher, R. (2008), "High School Social Climate and Antisocial Behavior: A 10 Year Longitudinal and Multilevel Study", *Journal Of Research On Adolescence*, 18,3, 395–419.
- Lee, P.H., Chang, L., Ravens-Sieberer, U. (2008), "Psychometric Evaluation Of The Taiwanese Version Of The Kiddo-KINDL Generic Children's Health-Related Quality Of Life Instrument", *Quality Of Life Research*, 17, 603-611.
- Liang, H., Flisher, A.J., Lombart, C.J. (2007), "Bullying, Violence, And Risk Behavior In South African School Students", *Child Abuse & Neglect*, 31, 161–171.

- Merril, J.C., Kleber, H.D., Shwartz, M., Liu, H., Lewis, S.R. (1999), "Cigarettes, Alcohol, Marijuana, Other Risk Behaviors And American Youth", *Drug And Alcohol Dependence*, 56, 205-212.
- Michael, K., Ben-Zur, H. (2006), "Risk-Taking Among Adolescents: Associations With Social And Affective Factors", *Journal Of Adolescence*, 30, 1, 17-31.
- Nystul, M.S. (1993), *The Art and Science Of Counselling And Psychotherapy*, New York.
- Oman, V., Vesely, S.K., Aspy, C.P. (2005), "Youth Assets, Aggression, And Delinquency Within The Context Of Family Structure", *Journal Of Health Behavior*, 29, 6, 557-568.
- Orvin, G. (1997), *Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları*, (Çev: A. Güran.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Ögel, K., Liman, O. (2003), *Gençlerde Madde Kullanım Yaygınlığı ve Özelliklerinin Değerlendirilmesi 2001 Araştırması Sonuçları*, İstanbul: Ek From Ltd.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C.Y. (2006), "Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Tütün, Alkol Ve Madde Kullanım Yaygınlığı: İstanbul Örnekleme", *Journal Of Dependence*, 7, 1, 18-23.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C.Y., Erol, B. (2004), "Madde Bağımlılığını Önlemede Öğretmen Ve Ebeveyn Eğitimlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 213-221.
- Ögel, K., Tarı, I., Eke, C.Y. (2006), *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*, İstanbul: Yeniden Yayınları, 17.
- Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A., Tamar, M., Tot, Ş., Doğan, O., Uğuz, Ş., Yenilmez, Ç., Bilici, M., Tamar, D., Liman, O. (2004), "Dokuz İlde İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Tütün, Alkol Ve Madde Kullanım Yaygınlığı", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15, 112-118.
- Özcan-Demir, N., Ulusoy, D., Görgün-Baran, A. (2007), "Aile Bireylerindeki Ruhsal Bozuklukların Ergenler Üzerine Etkisi: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 2, 155-163.
- Özgen, Cem (1999), "Kız ve Erkek Lise Öğrencilerinin Kimlik Duyguları ve Aile Algıları Arasındaki ilişki", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Pardini, D.A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (2005), "Developmental Shifts In Parent and Peer Influences on Boys' Beliefs About Delinquent Behavior", *Journal Of Research On Adolescence*, 15,3, 299–323.
- Park, J., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A. P., Poston, D., Mannan, H., (2003), "Toward Assessing Family Outcomes For Service Delivery: Validation Of A Family Quality Of Life Survey", *Journal Of Intellectual Disability Research*, 47, 5, 367–384.
- Petratis, J., Flay, B.R., Miller, T.O. (1995), "Reviewing Theories Of Adolescent Substance Use: Organizing Pieces In The Puzzle", *Psychological Bulletin*, 117, 1, 67-86.
- Pettit, G.S., Laird, L.D., Dodge, K.A., Bates, J.E., Criss, M.M. (2001), "Antecedents And Behavior Problem Outcomes Of Parental Monitoring And Psychological Control In Early Adolescent", *Child Development*, 72, 2, 572-598.
- Ramos, V.G., Raccard, J., Dittus, P., Bouris, A.M. (2006), "Parental Expertise, Trustworthiness, and Accessibility: Parent-Adolescent Communication and Adolescent Risk Behavior", *Journal Of Marriage and Family*, 68, 1229-1246.
- Ravens-Sieberer, U., Bullinger, M. (1998), "Assessing The Health Related Quality Of Life In Chronically Ill Children With The German Kindl: First Psychometric and Content-Analytical Results", *Quality Of Life Research*, 4,7, 279-372.
- Robert, F. Valois, R.F., Zullig, K.J., Huebner, E.S., Drane, J.W. (2001), "Relationship Between Life Satisfaction and Violent Behaviors Among Adolescents", *American Journal of Health Behavior*, 25,4, 353-366.
- Robin, A. L. , Foster, S. L. (1989), *Negotiating Parent-Adolescent Conflict*, NewYork: The Guilford Press.
- Senemoğlu, N. (2004), *Gelişim, Öğrenme Ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Shrake, E.I. (1999), "The Effect of Parenting Styles on Adolescent Problems: A Case of Korean Americans", *American Educational Research Association*, April, 19-23.
- Siegel, A. Scovill, L. (2000), "Problem Behavior: The Double Aymptom of Adolescence", *Development and Psychopathology*, 12, 763-793.

- Sipahioğlu, Ş. (2002), “Ana Baba Tutumları ile Gençlerdeki Duygusal ve Davranışsal Bozukluklar Arasındaki İlişki”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Siyez, M.D. (2007), “Lise Öğrencilerinde Problem Davranışların Görülme Sıklığı: İzmir Örnekleme”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, 28, 15-28.
- Siyez, M.D. (2006), “15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Siyez, D.M. (2009), *Ergenlerde Problem Davranışlar Okul Temelli Önleme Çalışmaları İle İlgili Uygulama Örnekleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Siyez, M.D., Palabıyık, A. (2009), “Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Madde Kullanım Sıklığı, Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Yanlış İnanışları İle Madde Reddetme Becerileri Üzerindeki Etkisi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 28, 56-67.
- Slicker, E.K. (1998), “Relationship Of Parenting Style To Behavioral Adjustment İn Graduating High School Seniors”, *Journal Of Youth And Adolescence*, 27, 3, 345-372.
- Smetana, J.G., Campione-Barr, N., Metzger, A. (2006), “Adolescent Development In Interpersonal and Societal Context”, *Annual Review of Psychology*, 57, 225-284.
- Smetana, J. Daddis, C. (2002), “Domain Spesific Antecedents Of Parental Psychological Control And Monitoring: The Role Of Parenting Beliefs And Practices”, *Child Development*, 73, 563-580.
- Smetana, J.G., Crean, H.F., Daddis, C. (2002), “Family Processes And Problem Behaviors in Middle Class African American Adolescents”, *Journal Of Research On Adolescence*, 12, 2, 275-304.
- Smith-Bird, E., Turnbull, A.P. (2005), “Linking Positive Behavior Support To Family Quality Of Life Outcomes”, *Journal of Positive Behavior Interventions*, 7, 3, 174-180.
- Sprinthall, A., Collins, W.A. (1995), *Adolescent Psychology Developmental View*, New York: McGRAW-HILL, INC.

- So Kim, H., Sil Kim H. (2005), "Gender Differences In Delinquent Behavior Among Korean Adolescents", *Child Psychiatry and Human Development*, 35,4.
- Steinberg, L. (2007), *Ergenlik* (Çev: F.Çok), İmge Kitabevi, Ankara.
- Stevens, G.W. J. M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., Crijnen, A.A.M. (2007), "Parenting And Internalizing And Externalizing Problems In Moroccan Immigrant Youth In The Netherlands", *Journal Of Youth Adolescence*, 36, 685–695.
- Stice, E., Barrera, M., Chassin, L. (1993), "Relation of Parental Support and Control to Adolescents' Externalizing Symptomatology and Substance Use: A Longitudinal Examination of Curvilinear Effects", *Journal of Abnormal Child Psychology*, 21, 6, 609-629.
- Suldo, S.P., Huebner, E.S. (2004), "The Role Of Life Satisfaction In The Relationship Between Authoritative Parenting Dimensions And Adolescent Problem Behavior", *Social Indicators Research*, 66, 165–195.
- Şen, N., Arslan, G.G., Çoban, A., Güngör, N., Kulbakan, S., Solar, M. (2008), "Sigara İçme Durumunun Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi", *Toraks Dergisi*, 9, 2, 68-73.
- Tamar, M. (2005), *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*, İzmir: Çelikkol Yayıncılık.
- Telatar, T.G. (2007), "Sanayide Çalışan 20–24 Yaş Grubu Erkeklerin Yaşam Kalitesi ve Riskli Davranışlarının Belirlenmesi", *Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Temel, Z.F., Aksoy, A.B. (2001), *Ergen ve Gelişimi Yetişkinliğe İlk Adım*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Textor, M.R. (1989), "The Divorce and Divorce Therapy Handbook", Northvale: Jason Aranson.
- Torrente, G., Vazsonyi, A. (2008), "The Salience of the Family in Antisocial and Delinquent Behaviors Among Spanish Adolescents", *The Journal of Genetic Psychology*, 169,2, 187-197.
- Trentacorta, C.J., Shaw, D.S. (2008), "Maternal Predictors of Rejecting Parenting and Early Adolescent Antisocial Behavior", *Abnormal Child Psychology*, 36, 247-259.
- Türkeri, S. (1995), "Çocuk İslahevleri ve Çocuk Cezaevlerindeki Çocukların Suç İşleme Nedenleri Açısından İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ulusoy, M.D., Demir, N.Ö., Baran, A.G. (2005), “Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği”, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 3, 367-386.
- Ünal, Mehmet. (1993), “Suçlu ve Suçlu Olmayan Çocukların Uyum Durumları ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Ankara.
- Üneri, Ö., Memik, N.Ç. (2007), “Çocuklarda Yaşam Kalitesi Kavramı Ve Yaşam Kalitesi Ölçeklerinin Gözden Geçirilmesi”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14, 1, 48-56.
- Wang, M., Summers, J.A., Little, T., Turnbull, A., Poston, D., Mannan, H. (2006), “Perspectives Of Fathers And Mothers Of Children In Early Intervention Programmes In Assessing Family Quality Of Life”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 12, 977-988.
- Werner, S., Edwards, M., Baum, N., Brown, I., Isaacs, B.J. (2009), “Family Quality Of Life Among Families With A Member Who Has An Intellectual Disability: An Exploratory Examination Of Key Domains And Dimensions Of The Revised FQOL Survey”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, 6, 501-511.
- Wiatrowski, W.D., Griswold, D.B., Roberts, M.K. (1981), “Social Control Theory and Delinquency”, *American Sociological Review*, 46, 525-541.
- Yancar, C. (2005), “Madde Bağımlılarında İkinci Eksen Komorbidite Ve Kişilik Özelliklerinin Bağımlılık Şiddeti ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Değerlendirilmesi”, *Bakırkoy Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 11. Psikiyatri Birimi*, İstanbul.
- Yazgan-İnanç, B., Bilgin, M., Atıcı-Kılıç, M. (2004), *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Adana: Nobel Kitabevi.
- Yazgan-İnanç, B., Yerlikaya, E.E. (2008), *Kişilik Kuramları*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, Türkan. (2000), “Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

EK-1. ARFA

Açıklama: Sevgili öğrenciler, aşağıda aile ile ilgili sorular yer almaktadır. Soruları, kendi ailenizi düşünerek yanıtlayınız. Size en uygun seçeneği **çarpı işareti (X)** koyarak işaretleyiniz. Teşekkür ederiz.

3. Aileniz, zorunlu nedenlerden dolayı şehir değiştirmek (göç etmek) durumunda kaldı mı?

() Evet

() Hayır

4. Ailenizde psikolojik problemleri nedeni ile tedavi görmüş ya da görmekte olan biri var mı?

() Evet

() Hayır

5. İkinci soruya “Evet” cevabını verdiyseniz hangi bireyde ne gibi bir durum olduğunu kısaca açıklayınız.

.....

6. Babanızı ne sıklıkta alkol kullanır?

() Hiçbir zaman içmez

() Ara sıra içer

() Çok sık içer

7. Anneniz ne sıklıkta alkol kullanır?

() Hiçbir zaman içmez

() Ara sıra içer

() Çok sık içer

8. Anne babanız birbiri ile kavga (sözlü tartışma) eder mi?

() Hiçbir zaman

() Ara sıra

() Çoğu zaman

9. Anne babanız birbirine karşı fiziksel şiddet uygular mı?

() Hiçbir zaman

() Ara sıra

() Çoğu zaman

10. Anne babanız size fiziksel şiddet uygular mı?

Annem; () Hiçbir zaman
 () Ara sıra
 () Çoğu zaman

Babam; () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

11. Bir sorununuz olduğunda bunu ailenizle paylaşıp mısınız?

Annemle; () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

Babamla; () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

12. Anne babanız ne düşündüğünüzle veya kendinizi nasıl hissettiğinizle ilgilenir mi?

Annem: () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

Babam: () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

13. Anne babanız size sevgilerini gösterir mi?

Annem: () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

Babam: () Hiçbir zaman
() Ara sıra
() Çoğu zaman

14. Anne babanız boş zamanlarınızda ne yaptığınızı bilirler mi?

☐ Hiçbir zaman bilmezler

☐ Ara sıra bilirler

☐ Çoğu zaman bilirler

15. Anne ve babanızın sizi yetiştirme tutumunu nasıl tanımlarsınız?

Annem: () Demokratik (*kabul edici*)
 () Otoriter (*baskıcı-katı*)
 () İlgisiz
 () Aşırı Koruyucu

Babam: () Demokratik (*kabul edici*)
() Otoriter (*baskıcı-katı*)
() İlgisiz
() Aşırı Koruyucu

16. Ailenizde herhangi bir suçtan ceza almış kişi var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

EK-2. ANKET

1. Yaşınız :
2. Cinsiyetiniz :
☐ Kız ☐ Erkek
3. Babanız :
☐ Sağ ☐ Ölü
4. Anneniz :
☐ Sağ ☐ Ölü
5. Babanız :
☐ Öz ☐ Üvey
6. Anneniz :
☐ Öz ☐ Üvey
7. Anne ve babanız sağ ise;
☐ Birlikte yaşıyorlar
☐ Boşandılar
☐ Boşanmadılar ama ayrı yaşıyorlar
8. Kimle beraber yaşıyorsunuz?
☐ Ailemle birlikte (Anne-Baba ile)
☐ Annemle birlikte
☐ Babamla birlikte
☐ Yakın akrabalarım (dede, teyze, amca gibi)
☐ Başka
9. Ailenizdeki kişi sayısı (Siz, anne-babanız ve evlenenler dahil)
☐ 2 kişi ☐ 3 kişi ☐ 4-5 kişi ☐ 6-7 kişi ☐ 8 ve daha fazla kişi
10. Yaşadığınız aile tipi:
☐ Çekirdek aile (sadece anne-baba ve kardeşlerin birlikte aynı evde yaşıyor olması.)
☐ Geniş aile (anne-baba, dede, büyükanne, hala..vb birlikte aynı evde yaşıyor olması.)
11. Kaç kardeşsiniz? (siz dahil)

12. Annenizin öğrenim durumu:

() Okur-yazar değil

() İlkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise mezunu

() Yüksekokul/Üniversite

() Lisansüstü

Babanızın öğrenim durumu:

() Okur-yazar değil

() İlkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise mezunu

() Yüksekokul/Üniversite

() Lisansüstü

13. Ailenizin ortalama toplam aylık geliri:

() Asgari ücret ve daha az

() 570 – 1000 TL

() 1000 – 1500 TL

() 1500 – 2000 TL

() 2000 ve üstü TL

EK 3. İZİN YAZISI

T.C
ADANA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.04.MEM.4.01.00.05
Konu : Tez Çalışması

.../05/2009

VALİLİK MAKAMINA
ADANA

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatoş BULUT' un danışmanı Prof..Dr. Turan AKBAŞ yönetiminde hazırlamakta olduğu "Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Aile, Yapısı, Aile Risk Faktörleri ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi " konulu Tez Çalışmasını İlimiz Seyhan ve Merkez İlçelerinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen Okullarda uygulama çalışması yapmak isteğine dair Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 20/02/2009 tarih ve 798 sayılı yazısı ekte sunulmuştur.

Adı geçen kişinin tez çalışmasını, "Bakanlığımıza Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi" ne istinaden yukarıda belirtilen okulda Okul Müdürlüğünün denetiminde eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Abdulgafur BÜYÜKFIRAT
İl Milli Eğitim Müdürü

O L U R
.../05/2009

Reşat ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fatoş BULUT
Doğum Yeri ve Tarihi : Adana / 1985
Adres : Toros Mah. 78002 Sk. Çamurdan Apt. Kat: 10 No: 19
Çukurova/ADANA
Telefon : 0322 224 01 87
e-mail : fatos-bulut@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2007 – 2010 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
2003 – 2007 : Lisans, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve
Rehberlik Anabilim Dalı, Adana.
1999 – 2003 : Lise, Adana Ticaret Odası Anadolu Lisesi, Adana.
1991 – 1999 : İlköğretim, Sıtkı Kulak İlköğretim Okulu, Adana.

İŞ DENEYİMİ

2009 - : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma Görevlisi, Adana.
2007 Haziran – 2007 Eylül : Neşe Erberk Ana Okulu, Adana.